

**WIADOMOŚCI
ENTOMOLOGICZNE**
(ENTOMOLOGICAL NEWS)

XXVII, Suplement

**JUBILEUSZOWY ZJAZD
Polskiego Towarzystwa Entomologicznego
z okazji 85-lecia**

Ogólnopolska Konferencja Naukowa
„Społeczna i naukowa rola ruchu
entomologicznego w Polsce”

Bystre k. Baligrodu – Lwów, 26–29 czerwca 2008

Pod redakcją
Janusza NOWACKIEGO, Lecha BUCHHOLZA i Pawła SIENKIEWICZA

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

● „Wiadomości Entomologiczne” zamieszczają oryginalne artykuły materiałowe, artykuły przeglądowe, dyskusyjne, notatki faunistyczne i krótkie doniesienia naukowe, których głównym podmiotem są owady, artykuły metodyczne, historiograficzne (w tym biograficzne), recenzje prac entomologicznych, polemiki, sprostowania itp. oraz sprawozdania, komunikaty i inne materiały kronikarskie z zakresu szeroko pojętej działalności entomologicznej. Prace publikowane są w języku polskim. Oryginalne prace materiałowe mogą być w uzasadnionych przypadkach drukowane w języku angielskim, z polskim streszczeniem w pełni prezentującym założenia i wyniki pracy oraz objaśnieniami tabel i rycin także w języku polskim. Możliwość nieodpłatnego publikowania w „Wiadomościach Entomologicznych” mają tylko pełnoprawni członkowie Polskiego Towarzystwa Entomologicznego.

● Objętość artykułów nadesłanych do druku nie powinna przekraczać objętości równoważnej 290 wierszom maksymalnie po 65 znaków (około 10 stron znormalizowanego wydruku (maszynopisu), włączając w to tabele i ryciny). Artykuły przekraczające ustaloną objętość mogą być przyjęte pod warunkiem pokrycia przez autora kosztów edycji objętości ponadnormatywnej (do nadsyłanych materiałów powinna być dołączona deklaracja autora odnośnie gotowości pokrycia tych kosztów, jednak już samo nadesłanie artykułu przekraczającego normatywną objętość traktowane będzie jako złożenie takiej deklaracji). Krótkie doniesienia, recenzje, sprawozdania (za wyjątkiem sprawozdań ze Zjazdów PTEnt. i posiedzeń ZG PTEnt.), komunikaty i materiały kronikarskie nie powinny przekraczać 2 stron znormalizowanego wydruku. Redakcja zastrzega sobie prawo skracania tekstów recenzji, sprawozdań, komunikatów i materiałów kronikarskich oraz poprawiania usterek stylistycznych i dotyczących nazewnictwa, bez uzgodnienia z autorem.

● Osoby nie będące członkami Polskiego Towarzystwa Entomologicznego mają prawo drukowania swoich prac tylko za pełną odpłatnością kosztów edycji.

● Wydruki należy nadsyłać w dwóch egzemplarzach, załączając obowiązkowo dyskietkę 3,5" lub dysk CD z plikami przesyłanych tekstów (oddzielnie dla każdego z nadsyłanych artykułów). Zaleca się stosowanie edytora tekstów Word dla Windows i zapisywanie plików w formacie .rtf. Teksty (a w szczególności ich pliki) **nie mogą zawierać żadnych wyróżnień edytorskich (w szczególności wersalików lub kapitalików pisanych przy użyciu klawisza [Shift] lub [CapsLock])**. Dopuszczalne są jedynie, zastosowane w odpowiednich miejscach wyróżnienia czcionki (np. kursywa dla łacińskich nazw gatunków), wykonane w ł a ś c i w y m i funkcjami edytora Word dla Windows. Tabele powinny być sporządzone w formie tekstu, w którym rzędy oddzielone są „twardym” przeniesieniem [Enter], a kolumny tabulatorem [Tab]; przebieg linii tabeli i ewentualnie ich grubość można zaznaczyć wyłącznie na wydruku, długopisem lub ołówkiem. Nadesłany tekst powinien zawierać:

- tytuł pracy w języku polskim, pod nim w języku angielskim;
- pełne brzmienie imienia i nazwiska autora(ów), dokładny adres i **e-mail** (w przypadku krótkich doniesień, recenzji, sprawozdań i komunikatów, imię i nazwisko autora wraz z nazwą instytucji (podaną w formie skrótowej) i miejscowością należy umieścić na końcu pracy);
- abstrakt w języku angielskim, zawierający maksymalnie zwięzłe przedstawienie zawartości pracy (we wszystkich oryginalnych pracach naukowych za wyjątkiem krótkich doniesień);
- key words (słowa kluczowe) w języku angielskim nie przekraczające dwóch wierszy znormalizowanego wydruku (w przypadku wszystkich oryginalnych prac naukowych, w tym krótkich doniesień);
- po głównym tekście artykułu, streszczenie w języku angielskim (polskim, w przypadku prac napisanych w języku angielskim), zawierające przedstawioną w zwięzły sposób treść i wyniki pracy (nie dotyczy to krótkich doniesień, materiałów kronikarskich, recenzji, polemik itp.).

● Rysunki i wykresy (ryciny) należy wykonać czarnym tuszem na kalce technicznej lub białym papierze. Przyjmowane są także ryciny wykonane techniką komputerową w formatach: *.tif, *.jpg, *.gif, *.bmp. Fotografie powinny być kontrastowe, wykonane na papierze błyszczącym; przyjmowane są także dobrej klasy pliki graficzne (*.tif, *.jpg) wykonane aparatami cyfrowymi. Na marginesie wydruku tekstu można zaznaczyć ołówkiem miejsca, na których mają być umieszczone ryciny, fotografie i tabele. Ryciny muszą być zblokowane, przy czym liczba bloków winna być ograniczona do koniecznego minimum, a ich wielkość (w przypadku rycin

**WIADOMOŚCI
ENTOMOLOGICZNE**
(ENTOMOLOGICAL NEWS)

XXVII, Suplement

**JUBILEUSZOWY ZJAZD
Polskiego Towarzystwa Entomologicznego
z okazji 85-lecia**

Ogólnopolska Konferencja Naukowa
„Społeczna i naukowa rola ruchu
entomologicznego w Polsce”

Bystre k. Baligrodu – Lwów, 26–29 czerwca 2008

Pod redakcją
Janusza NOWACKIEGO, Lecha BUCHHOLZA i Pawła SIENKIEWICZA

Redakcja

Oleg ALEKSANROVIČ (Białoruś), Lech BUCHHOLZ – redaktor naczelny,
Jarosław BUSZKO, Janusz NOWACKI, Małgorzata OSSOWSKA – sekretarz,
Paweł SIENKIEWICZ – zastępca redaktora naczelnego

Tłumaczenia oraz weryfikacja tekstów w języku angielskim:
Katarzyna KRAWCZYK

Projekt graficzny logo Zjazdu i Konferencji wykonał Tomasz MAJEWSKI

Copyright © by Polskie Towarzystwo Entomologiczne and PRODRUK
Poznań 2008

ISSN 0138-0737
ISBN 978-83-61-607-15-1

Wydano z pomocą finansową Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Adres redakcji
ul. Dąbrowskiego 159, 60-594 Poznań, tel. 061 848 79 02

Wydanie I. Nakład 250 egz. Ark. druk. 10.
Druk ukończono w grudniu 2008 r.
Skład i druk: PRODRUK, ul. Błażeja 3, 61-611 Poznań, tel.: 061 822 90 46

**Jubileuszowy Zjazd
Polskiego Towarzystwa Entomologicznego
z okazji 85-lecia**

i

**Ogólnopolska Konferencja Naukowa
„Społeczna i naukowa rola ruchu entomologicznego w Polsce”**

Bystre k. Baligrodu – Lwów, 26–29 czerwca 2008

pod honorowym patronatem
dr Macieja TRZECIAKA – Głównego Konserwatora Przyrody RP

zorganizowane przez:

**Polskie Towarzystwo Entomologiczne
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
Uniwersytet Rzeszowski
Państwowe Muzeum Przyrodnicze NANU (Lwów)**

przy wsparciu finansowym:
**Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego
Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Poznaniu
Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie**

Komitet Organizacyjny Zjazdu i Konferencji

prof. dr hab. Janusz NOWACKI – przewodniczący

prof. dr hab. Józef BANASZAK
dr hab. Tomasz BARAN
mgr Grzegorz BISTUŁA-PRÓSZYŃSKI
dr inż. Lech BUCHHOLZ
dr Paweł BUCZYŃSKI

dr inż. Marek BUNALSKI
prof. dr hab. Jarosław BUSZKO
prof. dr hab. Jurij CZORNOBAJ
dr Katarzyna GOLAN
dr inż. Paweł SIENKIEWICZ

Uczestnicy Jubileuszowego Zjazdu Polskiego Towarzystwa Entomologicznego
z okazji 85-lecia, po uroczystym Walnym Zgromadzeniu,
które odbyło się dnia 26 czerwca 2008 roku, w Bystrem k. Baligrodu

TREŚĆ

Wprowadzenie	5
Marek BUNALSKI, Janusz NOWACKI, Paweł SIENKIEWICZ – 85-lecie Polskiego Towarzystwa Entomologicznego	7
Tadeusz RIEDL – Lwowskie lata Polskiego Związku Entomologicznego i entomolodzy lwowianie	49
Józef BANASZAK – Najważniejsze trendy oraz wyzwania entomologii XXI wieku w Polsce	59
Janusz NOWACKI – Ochrona owadów jako istotny element ochrony różnorodności biologicznej	77
Ryszard SZADZIEWSKI – Znaczenie materiałów kopalnych w badaniach nad filogenezą i biogeografią historyczną owadów	89
Paweł BUCZYŃSKI, Grzegorz TOŃCZYK – Historia i działalność Sekcji Odonatologicznej Polskiego Towarzystwa Entomologicznego	105
Marek BUNALSKI – Sekcja Koleopterologiczna (SEKOL) Polskiego Towarzystwa Entomologicznego w latach 1971–2008	113
Stanisław CZACHOROWSKI, Edyta BUCZYŃSKA – Społeczne znaczenie amatorskich badań entomologicznych na przykładzie Trichoptera	121
Grzegorz BISTUŁA-PRÓSZYŃSKI – Historia i działalność Sekcji Lepidopterologicznej Polskiego Towarzystwa Entomologicznego	129
Andrzej Józef WOŹNICA – Historia Sekcji Dipterologicznej Polskiego Towarzystwa Entomologicznego 1981–2008	133
Wojciech SADEJ, Marta DAMSZEL – Zarys historii Olsztyńskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Entomologicznego	145
Komunikaty naukowe	
Katarzyna GOLAN – Spadziowanie czerwców (Hemiptera: Coccoidea) w Polsce . . .	153
Patrycja DOMINIAK – Kuczmany z podrodzaju <i>Dasyhelea</i> (<i>Prokempia</i>) w faunie Polski (Diptera: Ceratopogonidae)	157

CONTENTS

Introduction	5
Marek BUNALSKI, Janusz NOWACKI, Paweł SIENKIEWICZ – 85 anniversary of the Polish Entomological Society	7
Tadeusz RIEDL – Lvov years of the Polish Entomological Society and Lvovian entomologists	49
Józef BANASZAK – Major trends and challenges of entomology in the 21 st century in Poland	59
Janusz NOWACKI – Insect protection as a significant element of biodiversity conservation	77
Ryszard SZADZIEWSKI – Fossils in studies on phylogeny and historical biogeography of insects	89
Paweł BUCZYŃSKI, Grzegorz TOŃCZYK – History and activities of the Odonatological Section of the Polish Entomological Society	105
Marek BUNALSKI – The Coleopterological Section (SEKOL) of the Polish Entomological Society in the years 1971–2008	113
Stanisław CZACHOROWSKI, Edyta BUCZYŃSKA – Social significance of amateur entomological studies on the example of Trichoptera	121
Grzegorz BISTUŁA-PRÓSZYŃSKI – History and activities of the Lepidopterological Section of the Polish Entomological Society	129
Andrzej Józef WOŹNICA – History of the Dipterological Section of the Polish Entomological Society 1981–2008	133
Wojciech SADEJ, Marta DAMSZEL – An outline of the history of the Polish Entomological Society Olsztyn section	145
Communications	
Katarzyna GOLAN – Production of honeydew by scale insects (Hemiptera: Coccoidea) in Poland	153
Patrycja DOMINIAK – Biting midges of the subgenus <i>Dasyhelea</i> (<i>Prokempia</i>) in the Polish fauna (Diptera: Ceratopogonidae)	157

Wprowadzenie

Prezentowane opracowanie jest efektem konferencji naukowej nt. „Społeczna i naukowa rola ruchu entomologicznego w Polsce”, zorganizowanej z okazji 85-lecia Polskiego Towarzystwa Entomologicznego, pod honorowym patronatem dr Macieja TRZECIAKA – Głównego Konserwatora Przyrody. Konferencja ta odbyła się w Bystrem k. Baligrodu oraz we Lwowie w dniach 26-29 czerwca 2008 r.

Historia naszego Towarzystwa rozpoczęła się 85 lat temu we Lwowie, kiedy to 8 stycznia 1923 roku w Muzeum im. Dzieduszyckich odbyło się pierwsze walne zgromadzenie Polskiego Związku Entomologicznego. Prezesem Związku został wówczas prof. Zygmunt MOKRZECKI. Z tego okresu pochodzi także pierwszy statut PZE, który zatwierdzony został 3 lutego 1923 r., wówczas dokonano także po raz pierwszy wpisu Polskiego Związku Entomologicznego do oficjalnego rejestru polskich stowarzyszeń. W zatwierdzonym wówczas statucie zapisano jako główny cel działania: „... wszechstronne badanie owadów przede wszystkim Polski i wydawanie własnych publikacji ...”.

Na przestrzeni minionych 85 lat istnienia naszego Towarzystwa kolejne pokolenia polskich entomologów wcieliły w życie idee i cele zapisane w statucie. Aktualny statut, zatwierdzony na 43 Zjeździe PTEnt. w Poznaniu w 1998 roku, rozwija zakres podstawowych celów działania naszego Towarzystwa o upowszechnianie osiągnięć nauki w dziedzinie entomologii i co bardzo istotne działanie w zakresie ochrony ginących i zagrożonych gatunków owadów.

Dziś Polskie Towarzystwo Entomologiczne skupia ponad 400 członków, zarówno naukowców entomologów jak i hobbystów będących miłośnikami owadów, a przez to posiadających głęboką wiedzę na temat owadów i ich funkcjonowania w ekosystemach. Nasi członkowie pracujący w uniwersytetach i instytutach naukowych prowadzą badania we wszystkich specjalno-

ściach z zakresu entomologii, między innymi: morfologii, anatomii, fizjologii, systematyki, biologii, ekologii, zoogeografii, po nauki aplikacyjne jak entomologia leśna, medyczna, sądowa, rolnicza, weterynaryjna i niezmiernie istotna ochrona różnorodności biologicznej owadów. Wyniki tych badań publikowane są w czasopismach naukowych w tym wydawnictwach własnych Towarzystwa. Wydajemy dwa czasopisma: „Polskie Pismo Entomologiczne” od 1922 roku (dziś „Polish Journal of Entomology”) oraz „Wiadomości Entomologiczne” od 1980 roku. Ponadto dwa wydawnictwa seryjne: „Klucze do oznaczania owadów Polski” ukazujące się od ponad 50 lat oraz od 2000 roku serię monograficzną „Polish Entomological Monographs”.

Towarzystwo nasze od początku swego istnienia gromadzi także własną bibliotekę. Aktualnie mieści się ona w Uniwersytecie Wrocławskim, a główną część księgozbioru stanowią czasopisma naukowe w liczbie blisko 700 tytułów, z których wiele jest unikalnymi w skali bibliotek Polski. Ważnym przejawem działalności Towarzystwa jest upowszechnianie i promocja osiągnięć naukowych w dziedzinie entomologii. Działalność ta realizowana jest poprzez organizację konferencji naukowych oraz corocznych sympozjów naukowych organizowanych przez sekcje specjalistyczne.

Prezentowane opracowanie przedstawia wiele aspektów z historii i teraźniejszości Polskiego Towarzystwa Entomologicznego. Zaprezentowane zostały dotychczasowe osiągnięcia, aktualnie realizowane kierunki badań oraz wyzwania w zakresie badań naukowych czekające entomologów w XXI wieku. Zdajemy sobie sprawę z możliwości pewnych niedociągnięć, szczególnie w pracach omawiających historię i osiągnięcia w działalności PTEnt. Zgromadzenie i zaprezentowanie materiałów historycznych jest z natury rzeczy zadaniem dość trudnym. Tym bardziej kiedy dotyczy okresu 85 lat, kilku pokoleń ponad 1000 entomologów. Żywimy jednak nadzieję, że wydawnictwo nasze dostarczy każdemu czytelnikowi w miarę pełny i obiektywny wizerunek społecznej i naukowej roli jaką odegrało Polskie Towarzystwo Entomologiczne w minionym 85-leciu istnienia.

Prezes
Polskiego Towarzystwa Entomologicznego
prof. dr hab. Janusz NOWACKI

Wiad. entomol.	27, Supl.: 7-47	Poznań 2008
----------------	-----------------	-------------

85-lecie Polskiego Towarzystwa Entomologicznego

85 anniversary of the Polish Entomological Society

Marek BUNALSKI¹, Janusz NOWACKI², Paweł SIENKIEWICZ²

¹ Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Katedra Entomologii, ul. Dąbrowskiego 159,
60-594 Poznań

² Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Katedra Ochrony Środowiska Przyrodniczego,
ul. Dąbrowskiego 159, 60-594 Poznań

KEY WORDS: natural sciences, the Polish Entomological Society, historiography.

Zarys historii

Osiemdziesiąt pięć lat w życiu każdego człowieka to okres długi, nawet bardzo długi. To suma zdarzeń wypełniających nierzadko opasłe tomy książek. Jak więc zmieścić w krótkim opracowaniu osiemdziesiąt pięć lat historii Towarzystwa? Historii, w którą wplecione są losy kilku tysięcy ludzi... Każda próba takiego podsumowania musi opierać się z konieczności na wybranych fragmentach dziejów. Przywoływać jedynie te fakty i związane z nimi osoby, które w sposób szczególny wpłynęły na kształt Naszego Towarzystwa.

Pragnąc uczynić z historii coś więcej niż tylko suche kalendarium, postaramy się w poniższym opracowaniu zaakcentować te elementy, które zadecydowały o współczesnym obrazie Polskiego Towarzystwa Entomologicznego. Wybierzemy z niej te zagadnienia, które niczym archetypy utrwaliły się we wspólnej świadomości entomologów polskich i te osoby, które swą działalnością wywarły przemożny wpływ na losy Towarzystwa.

Czytelników chcących pogłębić swoją wiedzę na temat podawanych poniżej faktów odsyłamy do bogatych źródeł historiograficznych i prób ich podsumowania (STRAWIŃSKI 1961; STRAWIŃSKI 1962; MROCZKOWSKI 1971; SANDNER, MIKOŁAJCZYK 1971; MROCZKOWSKI 1978; RIEDL 1993; HADAŚ 1998; BUNALSKI, LIPA, NOWACKI 2001).

Dwudziestolecie międzywojenne

Za protoplastę Polskiego Towarzystwa Entomologicznego uznać należy Sekcję Entomologiczną Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika. Projektodawcą jej utworzenia był profesor Jarosław ŁOMNICKI, ówczesny dyrektor Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie. Wspólnie z Janem KINELEM, Adamem KRASUCKIM i Janem NOSKIEWICZEM zwołał na dzień 13 grudnia 1920 r. grono entomologów lwowskich „...dla naradzenia się nad związaniem towarzystwa entomologicznego...”. Po długiej dyskusji podjęto uchwałę o utworzeniu Sekcji Entomologicznej przy Lwowskim Oddziale Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika. Na zebraniu założycielskim powołano również Zarząd Sekcji w składzie: Jarosław ŁOMNICKI (przewodniczący), August STÖCKL (zastępca), Jan NOSKIEWICZ (skarbnik) i Jan KINEL (sekretarz), oraz Komisję Rewizyjną (Michał ŚWIĄTKIEWICZ, Aleksander KOZIKOWSKI i Józef GROLLE). Zainicjowano także akcję inwentaryzowania literatury i zbiorów entomologicznych znajdujących się we Lwowie, oraz serię comiesięcznych zebrań naukowych.

Prężnie działająca Sekcja odbyła w ciągu kolejnych dwóch lat 19 spotkań, na których wygłoszono 74 referaty. Ich pokłosiem były pierwsze opracowania monograficzne, które postanowiono opublikować w odrębnym czasopiśmie naukowym. Rozbieżności pomiędzy ambicjami członków Sekcji, a Zarządem Lwowskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika, osiągnęły swe apogeum po ukazaniu się pierwszego zeszytu nowo powołanego periodyku (zobacz rozdz. „Wydawnictwa”).

W tej atmosferze szybko dojrzała koncepcja uniezależnienia się od PTPK i powołania odrębnego towarzystwa naukowego o zasięgu ogólnopolskim. Sprzyjał temu zarówno dynamiczny rozwój Sekcji, która pod koniec 1922 r. skupiała już 85 osób, jak również poparcie, jakiego udzielili przedsięwzięciu entomolodzy z Warszawy, Skierniewic i Krakowa. 4 grudnia 1922 r. na drugim zebraniu organizacyjnym podjęto uchwałę o rozwiązaniu Sekcji i przeobrażeniu jej w samodzielne towarzystwo naukowe pod nazwą – Polski Związek Entomologiczny. Wybrano Zarząd, na czele którego stanął prof. Zygmunt MOKRZECKI, wsparty przez 6 osób: Michała ŚWIĄTKIEWICZA (I zastępca), Jarosława ŁOMNICKIEGO (II zastępca), Józefa GROLLE (skarbnik), Romana KUNTZE (zastępca skarbnika), Jana NOSKIEWICZA (bibliotekarz) i Jana KINELA (sekretarz). Wybrano także Komisję Rewizyjną w składzie: Aleksander KOZIKOWSKI, Edward MAZUR i Jan ROMANISZYN.

Pierwsze Walne Zgromadzenie Polskiego Związku Entomologicznego odbyło się 8 stycznia 1923 r. w Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie. Gremium to zaakceptowało skład Zarządu i Komisji Rewizyjnej oraz Statut,

który podkreślał, iż: „... celem Związku jest wszechstronne badanie (systematyka, biologia, entomologia stosowana i t.d.) owadów przede wszystkim Polski i wydawanie własnych publikacji ...”.

Zapisy statutu przełożone na codzienną praktykę wpłynęły ożywczo zarówno na środowisko naukowe jak i ruch amatorski. Efekty tych działań dały znać o sobie już w następnym dziesięcioleciu przyczyniając się do znacznej aktywności środowisk lokalnych. W 1934 r. zapoczątkowano nawet tworzenie własnego zbioru entomologicznego w oparciu o kolekcję brazylijskich owadów przekazanych Związkowi przez Czesława BIEŻANKĘ.

W 1937 r. po śmierci prof. MOKRZECKIEGO, XV Walne Zgromadzenie członków wybiera na przewodniczącego PZE prof. Aleksandra KOZIKOWSKIEGO, który kierował nim przez następne dwa lata.

Warto podkreślić, iż od początku istnienia losy Związku spletały się nierozdzielnie z historią Naszego Kraju. Nie ominęły go ani skutki recesji lat 20-tych, ani kryzys lat 1930–1936, po których nauka polska stanęła na skraju bankructwa. Jednak mimo piętrzących się trudności, PZE stopniowo powiększał swoje szeregi. Praktyką lat 1925–1937 było przyjmowanie na prawach członka-korporanta różnych placówek naukowo-badawczych, szkół i stowarzyszeń. W roku 1925 przyjęto w ten sposób 24 członków Poznańskiego Towarzystwa Entomologicznego, a w 1937 entomologów Państwowej Szkoły Ogrodniczej w Wólce Kapitańskiej k. Lwowa. Tym samym w 1938 r. liczba członków zwiększyła się do 206 osób.

Wybuch II Wojny Światowej zaskoczył Polski Związek Entomologiczny w trakcie mozolnego budowania nowych struktur organizacyjnych (zobacz rozdz. „Sekcje tematyczne”), oraz likwidacji skutków wcześniejszego kryzysu. Zajęcie zachodnich i środkowych dzielnic przez hitlerowskie Niemcy, a województw wschodnich przez ZSRR, spowodowało zawieszenie działalności, a następnie w oparciu o dekrety agresorów likwidację wszystkich polskich stowarzyszeń, w tym i PZE.

Okres PRL-u

Odzyskanie przez Polskę niepodległości wiązało się w pierwszym rzędzie z koniecznością odbudowy zniszczonej infrastruktury gospodarczej kraju. Dla nauki polskiej oznaczało zaś konieczność odtworzenia dawnych struktur i dostosowania ich do nowej sytuacji geopolitycznej. Utrata Kresów Wschodnich, włączonych do ZSRR i odzyskanie Ziemi Zachodnich wiązało się z przemieszczeniem środowisk naukowych na nowo nabyte tereny.

Dla Polskiego Związku Entomologicznego był to przede wszystkim okres podsumowywania strat i odtwarzania zniszczonych w czasie wojny struktur organizacyjnych. Wobec widma likwidacji niektórych towarzystw naukowych

(dekret z 1947 r.) zdecydowano się na odbycie pierwszego po wojnie Walnego Zgromadzenia. Miało ono miejsce 12 maja 1947 r. w murach Uniwersytetu Wrocławskiego. W związku z widocznym jeszcze brakiem zaplecza organizacyjnego wzięło w nim udział tylko 20 członków Związku. Wybrano jednak Zarząd: prof. inż. Aleksander KOZIKOWSKI (przewodniczący), doc. dr Tadeusz JACZEWSKI (I zastępca), dr Jan KINEL (II zastępca), prof. dr Jan NOSKIEWICZ (bibliotekarz), dr Stanisław CHUDOBA (sekretarz), mgr Eugenia RADECKA (skarbnik), Komisję Rewizyjną w składzie: prof. dr Józef HELLER, prof. dr Gustaw POLUSZYŃSKI i dr Jan STACH, oraz powołano komitet redakcyjny wydawnictw.

Rok później zainaugurowano comiesięczne zebrania naukowe, oraz wznowiono wydawanie „Polskiego Pisma Entomologicznego” (zobacz rozdz. „Wydawnictwa”). W 1949 r. nastąpiła formalna rejestracja Związku, oraz poszerzenie jego struktur o nowo utworzony Oddział Poznański (zobacz rozdz. „Oddziały terenowe”).

Postępująca od końca lat 40-tych centralizacja spowodowała nasilanie się tendencji zmierzających do podporządkowania wszystkich organizacji społecznych organom centralnym i „umacniania przewodniej roli partii”. Ich skutkiem była widoczna etatyzacja struktur i zmiana w 1950 r. funkcji „Przewodniczącego” na „Prezesa”. W ramach „internacjonalizmu socjalistycznego” oraz „umacniania więzi polsko-radzieckiej” wprowadzono również wymóg zamieszczania streszczeń publikacji w języku rosyjskim oraz przeprowadzono kilka spotkań propagujących „radziecką myśl naukową”.

Sytuacja Związku uległa dalszym zmianom w 1951 r. po Kongresie Nauki Polskiej. W październiku tego roku utworzono Polską Akademię Nauk, podporządkowując jej ustawowo wszystkie stowarzyszenia naukowe, w tym i Nasz Związek. Podporządkowanie PZE strukturom PAN-u wiązało się z pozbawieniem jej samodzielności, przede wszystkim w sferze decyzyjnej i finansowej, co pociągnęło za sobą rezygnację prof. KOZIKOWSKIEGO z dalszego sprawowania funkcji Prezesa. W tej sytuacji w styczniu 1952 r. Walne Zgromadzenie, wybrało zaocznie nieobecnego na Zjeździe prof. dr Tadeusza JACZEWSKIEGO. Ponieważ nie przyjął on tej funkcji, prezesem został jego zastępca prof. dr Konstanty STRAWIŃSKI.

Mimo podporządkowania PZE strukturom PAN-u, jego członkowie nie ustawali w działaniach na rzecz środowiska entomologicznego. W tym duchu przystąpiono latem 1952 roku do uruchomienia serii wydawniczej pod nazwą „Klucze do oznaczania owadów Polski”, która okazała się jednym z najważniejszych przedsięwzięć Towarzystwa (zobacz rozdz. „Wydawnictwa”).

Walne Zgromadzenie z roku 1953 uchwaliło dalsze zmiany w strukturze Związku – zrównano wagę obu „Zastępców Prezesa” ustanawiając funkcję

„Wiceprezesa”, oraz przeniesiono siedzibę do Lublina, pozostawiając we Wrocławiu bibliotekę, jednak bez etatu bibliotekarza.

Kontynuowano również proces przenoszenia aktywności Związku do oddziałów terenowych. Z końcem 1960 r. niemal wszyscy członkowie „...zostali włączeni do oddziałów i objęci ich opieką...”. W tym samym roku przekazano oddziałom pieczę nad wydawnictwami, wrocławskiemu nad „Polskim Pismem Entomologicznym”, zaś warszawskiemu nad „Kluczami do oznaczania owadów Polski”. Znacznemu ożywieniu uległy także kontakty z zagranicą widoczne w postaci wyjazdów do „bratnich krajów socjalistycznych”.

Dalsze zmiany w funkcjonowaniu PZE nastąpiły w roku 1963, kiedy to uchwalono zmianę nazwy na „Polskie Towarzystwo Entomologiczne” i przeniesienie jego siedziby do Warszawy. W międzyczasie następowały kolejne zmiany personalne w Zarządzie i Komisji Rewizyjnej, z niezmienną jedynie osobą prezesa na czele. Stąd po śmierci prof. STRAWIŃSKIEGO (17 sierpnia 1966 r.) powstała pustka organizacyjna, a funkcja prezesa pozostawała przez rok nie obsadzona. Dopiero na Zjeździe we wrześniu 1967 r. jej sprawowanie powierzono prof. dr Henrykowi SANDNEROWI.

Lata 70-te i 80-te to okres pewnej stabilizacji (wciąż oczekujący na swego kronikarza), gwarantowanej w dużej mierze przez osobę Prezesa. Jego specyfiką było z pewnością pojawienie się licznych grup zainteresowań, co znalazło swe odzwierciedlenie w powoływaniu nowych sekcji tematycznych (zobacz rozdz. „Sekcje tematyczne”). Ciągłe rozrastające się struktury towarzystwa, osiągnęły w 1971 r. pułap 12 oddziałów terenowych, przy ogólnej liczbie przekraczającej 450 członków. Wraz ze wzrostem liczby członków i rozrastaniem się struktur pojawił się jednak problem konsolidacji Towarzystwa. W dobie, gdy komputery (zwane wówczas „mózgami elektronowymi”) pozostawały jeszcze w fazie fantazji naukowej, a telefony były dobrem luksusowym i mało dostępnym, pozostawało jedynie słowo pisane. Ogniwem spajającym stał się wydawany od 1969 r. „Biuletyn Informacyjny”, który w 1980 roku przekształcił się w periodyk „Wiadomości Entomologiczne” (zobacz rozdz. „Wydawnictwa”).

Jednym z większych wyzwań logistycznych było zorganizowanie w Białowieży we wrześniu 1969 r. Sympozjum Entomofaunistyki Europy Środkowej. Odnotować należy również współdziałanie Towarzystwa w zorganizowaniu sympozjów w Opawie, Görlitz i Budapeszcie, oraz cykl pogadarek radiowych dotyczących „rozwoju i osiągnięć PTE na Górnym Śląsku z okazji XX-lecia PRL”.

W podejmowanych wówczas działaniach daje się zauważyć wyraźne dążenie do popularyzowania wiedzy entomologicznej wśród możliwie szerokiego kręgu odbiorców. Zaważyła na tym z pewnością osoba ówczesnego prezesa, którego aktywność na polu entomologii zmierzała wyraźnie w tym kierunku.

Ostatnie 20-lecie

Zapowiedzi poważniejszych przemian pojawiły się dopiero pod koniec lat 80-tych. Zwiększona aktywność społeczna, związana z reformą ustrojową, zaowocowała również potrzebą zmian w strukturach i funkcjonowaniu Towarzystwa. Przełomem okazał się XL Zjazd PTE we Wrocławiu (1989 r.), gdzie dokonano nie tylko zmian w Zarządzie, ale również na stanowisku prezesa. Nowo wybranym Prezesem został prof. dr hab. Andrzej WARCHAŁOWSKI, a gruntownej reformie poddano m. in. Radę Wydawniczą i redakcję czasopism. Co najważniejsze, doszło do ostatecznego zerwania ze strukturami PAN i w konsekwencji do uniezależnienia się finansowego i organizacyjnego Towarzystwa. Warto w tym miejscu przypomnieć, że mimo rewolucyjnego charakteru przemian sam proces miał charakter spokojny, pozbawiony rewanżyzmu i negowania wcześniejszych dokonań. Odbiciem tego nastawienia było choćby podjęcie bezprecedensowej uchwały o przyznaniu ustępującemu prezesowi, prof. Henrykowi SANDNEROWI, dożywotniego tytułu „Prezesa Honorowego”.

Następstwa zapoczątkowanych przemian dawały znać o sobie w ciągu kolejnych lat. Ich konsekwencją było przeniesienie siedziby Zarządu do Wrocławia, dokonanie zmian w Statucie Towarzystwa, oraz zmiany w kształcie „Wiadomości Entomologicznych” (zobacz rozdz. „Wydawnictwa”). Działania zainicjowane przez ówczesnego prezesa, prof. Andrzeja WARCHAŁOWSKIEGO, kontynuowali jego następcy – prof. Jarosław BUSZKO i prof. Janusz NOWACKI. Symbolicznym ich zakończeniem było przeniesienie siedziby Towarzystwa do Poznania (1998 r.) oraz rejestracja nowego „Statutu” i wpisanie PTEnt. do Rejestru Stowarzyszeń (1999 r.).

W 1998 roku świętowano w Poznaniu jubileusz 75-lecia Towarzystwa. Oprócz wybitego na tę okazję medalu pamiątkowego, osoby najbardziej zasłużone uhonorowano jego srebrnym odpowiednikiem – „Medalem Za Zasługi dla Polskiego Towarzystwa Entomologicznego” (załącznik 3). Po raz pierwszy również wszystkie referaty i postery wydano w specjalnym suplementcie „Wiadomości Entomologicznych”.

Nowe tysiąclecie powitano równie godnie. W 2001 r. ukazał się „Almanach entomologów polskich XX wieku” pod redakcją Marka BUNALSKIEGO, Jerzego J. LIPY i Janusza NOWACKIEGO. Oprócz zarysu historii entomologii w Polsce mieścił on noty biograficzne ponad 500 osób, które w minionym stuleciu zapisały się w sposób szczególnie na kartach entomologii polskiej.

Minione 10-lecie, to przede wszystkim okres wzmożonej aktywności Towarzystwa na forum ogólnokrajowym. W 1999 roku rozpoczęto z inicjatywy obecnego prezesa, prof. dr hab. Janusza NOWACKIEGO, cykl konferencji naukowych pod hasłem „Ochrona owadów w Polsce”. Konferencje te poświę-

cone były różnorodnym aspektom ochrony przyrody, oraz szczegółowym zagadnieniom związanym z ochroną owadów (załącznik 5). Pokłosiem tych spotkań było podjęcie licznych inicjatyw zmierzających do efektywnego działania w tym zakresie, jak również szereg cennych opracowań teoretycznych ukazujących się w postaci zbiorów tematycznych w kolejnych suplementach „Wiadomości Entomologicznych”.

Spośród licznych dokonań tego okresu przynajmniej kilka zasługuje na szczególną uwagę. W pierwszym rządzie wymienić należy opracowanie pod auspicjami Towarzystwa, listy owadów proponowanych do objęcia ochroną gatunkową. Po konsultacji z szerokim gronem specjalistów wersja końcowa została przesłana do Ministra Ochrony Środowiska. Problem weryfikacji rozporządzeń powracał jeszcze kilkakrotnie wywołując za każdym razem dyskusję w Naszym Towarzystwie. W wyniku nawiązanej współpracy w 2006 r. przeprowadzone zostały przez Zarząd Główny rozmowy z Ministrem Środowiska, prof. dr hab. Janem SZYSZKO. Zaowocowały one wpisaniem Towarzystwa na listę konsultantów Ministerstwa i naszymi propozycjami zgłoszonymi do projektu ustawy „O ochronie przyrody”.

W roku 2000 uchwałą Zarządu Głównego powołano do życia nowe wydawnictwo monograficzne pod nazwą „Polish Entomological Monographs” i w tymże samym roku ukazał się jego pierwszy tom.

Do ważnych przedsięwzięć dekady zaliczyć należy także przygotowanie i opublikowanie w 2004 r. „Polskiej czerwonej księgi zwierząt. Bezkręgowce – Invertebrata” pod redakcją profesorów Zbigniewa GŁOWACIŃSKIEGO i Janusza NOWACKIEGO. Po raz pierwszy oddzielny tom poświęcono bezkręgowcom, a rozdziały dotyczące blisko 200 gatunków owadów stanowiły efekt pracy wielu entomologów z Naszego Towarzystwa. Wersja elektroniczna „Księgi” trafiła także do Członków PTEnt., zaprzyjaźnionych instytucji, oraz liczne grono studentów i miłośników przyrody, stanowiąc doskonałą wizytówkę działań na polu ochrony różnorodności biologicznej kraju.

Rok 2008 upłynął pod znakiem przygotowań do jubileuszu 85-lecia powstania Towarzystwa i organizacji związanego z nim Zjazdu Jubileuszowego, który odbył się w Bieszczadach w okolicach Baligrodu. Spośród najważniejszych uroczystości jubileuszowych na pierwszy plan wysuwa się posiedzenie naukowe członków Towarzystwa, które po 70-ciu latach odbyło się ponownie w kolebce Towarzystwa we Lwowie. Powzięto również decyzję o wybiciu medalu pamiątkowego, oraz jubileuszowych spotkaniach sekcji tematycznych.

Dzisiaj Towarzystwo liczy 501 Członków Zwyczajnych zrzeszonych w 10 sekcjach tematycznych i 13 Członków Honorowych (wykaz wszystkich osób, którym nadano ten tytuł znajduje się w załączniku 1). W ostatnich latach widoczny jest wyraźny wzrost zainteresowania pracami PTEnt. Spośród osób zgłaszających się z terenu całej Polski, a nawet z zagranicy, Zarząd Główny

rekrutuje corocznie 10–20 nowych członków. Swoim zapałem i świeżym spojrzeniem, a niekiedy także doświadczeniem naukowym i organizacyjnym, wzbogacają oni działania Towarzystwa, przyczyniając się do jego ciągłego rozwoju. Najaktywniejsi członkowie PTEnt. są uhonorowywani „Złotymi Odznakami” (załącznik 2).

Składy Zarządów Głównych Polskiego Towarzystwa Entomologicznego wybieranych w latach 1989-2007 zamieszczono w załączniku 4.

Przewodniczący i Prezesi

85-letni dorobek Towarzystwa to jak wspomniano suma aktywności kilku tysięcy jego członków. Analizując historię PTEnt. dochodzimy jednak do wniosku, iż to osoby przewodniczących i prezesów odcisnęły największe piętno na realizacji stawianych celów. W zjawisku tym ogniskuje się wiele czynników, które mogłyby stanowić ciekawy materiał socjologiczny. My jednak ograniczymy się do stwierdzenia, że było to związane głównie z ich osobowością, a przejawiało się zarówno w hierarchii podejmowanych zadań, jak i doborze współpracowników, którzy ich w tych działaniach wspierali.

prof. dr Zygmunt MOKRZECKI (1923–1936)

(Fot. 1)

Urodził się 2 maja 1865 w Dzitrykach k. Lidy i znaczną część swego życia zawodowego związał z Kresami Wschodnimi nieistniejącej wówczas Rzeczypospolitej, studiując i pokonując kolejne stopnie kariery naukowej na Uniwersytecie Taurydzkim w Symferopolu (inż. – 1889 r., dr – 1892 r., doc. – 1916 r.). Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości rozpoczął organizowanie Katedry Entomologii i Ochrony Lasu SGGW w Skierniewicach. Tu również uzyskał tytuł profesora (1922 r.), pełniąc do 1935 r. funkcję Kierownika Katedry. Zmarł 3 marca 1936 r. w Warszawie, gdzie spoczął na Cmentarzu Powązkowskim.

W 1922 r. po rozmowach z przedstawicielami Sekcji Entomologicznej PTPK we Lwowie podjął się pełnienia funkcji przewodniczącego nowo tworzonego stowarzyszenia. W opinii wielu historyków fakt ten znacznie przyspieszył powstanie Polskiego Związku Entomologicznego, którym prof. MOKRZECKI kierował dożywotnio. W jego działaniach dominowała potrzeba nadania Związkowi charakteru ogólnopolskiego. Miało temu służyć zarówno przyjmowanie na prawach korporacyjnych różnych placówek naukowo-badawczych, szkół i stowarzyszeń, jak i podnoszenie rangi naukowej PZE. Mimo kryzysów gospodarczych nawiedzających wówczas Polskę efekty tych działań widoczne były już w drugiej połowie lat 30-tych.

Fot. 1. Prof. dr Zygmunt MOKRZECKI

prof. inż. Aleksander KOZIKOWSKI (1937–1939, 1947–1952)

(Fot. 2)

Urodził się 2 czerwca 1879 r. w Fitowie (pow. lubawski). Działalnością naukową związany był początkowo ze Lwowem (dr – 1907 r., prof. nadzw. – 1922 r., prof. zwyczaj. – 1930 r.), a następnie z Poznaniem, gdzie organizował po wojnie Katedrę Ochrony Lasu WSR, którą kierował aż do śmierci. Nieśłusznie oskarżony (1951 r.) i pozbawiony wielu uprawnień został rehabilitowany dopiero pośmiertnie. Zmarł 11 lipca 1956 r. w Poznaniu, gdzie spoczął na cmentarzu przy ul. Lutyckiej.

Funkcję Przewodniczącego PZE objął w 1937 r. po zmarłym prof. MOKRZECKIM. Był to dla Związku trudny okres naprawy finansów po wcześniejszej recesji i kryzysie lat 30-tych. Tragiczne lata okupacji przerwały funkcjonowanie stowarzyszenia, które dzięki ofiarności przewodniczącego wznowiło swą działalność w 1947 r. przystępując do mozolnej odbudowy struktur. Na przełomie lat 1940/1950 pojawiła się realna groźba podporządkowania działań Związku Komitetowi Centralnemu PZPR poprzez struktury

Fot. 2. Prof. inż. Aleksander KOZIKOWSKI

PAN-owskie. Gdy próby powstrzymania narzucanych odgórnie zmian nie przynosiły rezultatów, zrezygnował z funkcji przewodniczącego i wycofał się z działalności w Związku.

prof. dr hab. Konstanty STRAWIŃSKI (1952–1966)

(Fot. 3)

Urodził się 22 maja 1892 r. w Kursku. Po ukończeniu w 1917 r. Uniwersytetu w Charkowie, w 1927 r. uzyskał stopień doktora na Uniwersytecie w Poznaniu, a w 1939 r. doktora habilitowanego na Politechnice Lwowskiej. Po wyzwoleniu Lublina znalazł się w gronie organizatorów UMCS, gdzie uzyskał tytuł profesora zwyczajnego (1944 r.), pełniąc w następnych latach funkcje dziekana, rektora i dyrektora instytutu. Zmarł 17 sierpnia 1966 r. w Lublinie i tu został pochowany w Alei Zasłużonych na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Funkcję Prezesa Związku objął w styczniu 1952 r. w atmosferze cichego skandalu po ustąpieniu prof. A. KOZIKOWSKIEGO i odmowie przejęcia tej funkcji przez prof. T. JACZEWSKIEGO. Prowadził politykę ugodową, starając

Fot. 3. Prof. dr hab. Konstanty STRAWIŃSKI

się nie zadrażniać relacji z władzami centralnymi. Za jego prezesury doszło w 1963 r. do zmiany nazwy na Polskie Towarzystwo Entomologiczne i przeniesienia jego siedziby do Warszawy.

prof. dr Henryk SANDNER (1967–1989)

(Fot. 4)

Urodził się 1 maja 1915 r. w Warszawie. Początkowo związany z Uniwersytetem Łódzkim (mgr – 1946 r., dr – 1954 r.), w latach 50-tych powrócił do Warszawy, gdzie kontynuował działalność naukową w Instytucie Ekologii PAN (doc. – 1958 r., prof. nadzw. – 1964 r., prof. zwyczaj. – 1975 r.). Zmarł 28 października 1994 r. w Warszawie, gdzie został pochowany na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach.

Funkcję Prezesa PTEnt. objął po rocznym wakacie spowodowanym nagłą śmiercią prof. STRAWIŃSKIEGO. Działania kierowanego przez niego Towarzystwa zmierzały głównie w kierunku popularyzacji w społeczeństwie wiedzy entomologicznej i idei gatunkowej ochrony owadów. Na fali odwilży „epoki gierkowskiej” sprzyjał uaktywnianiu się oddziałów terenowych i po-

Fot. 4. Prof. dr Henryk SANDNER

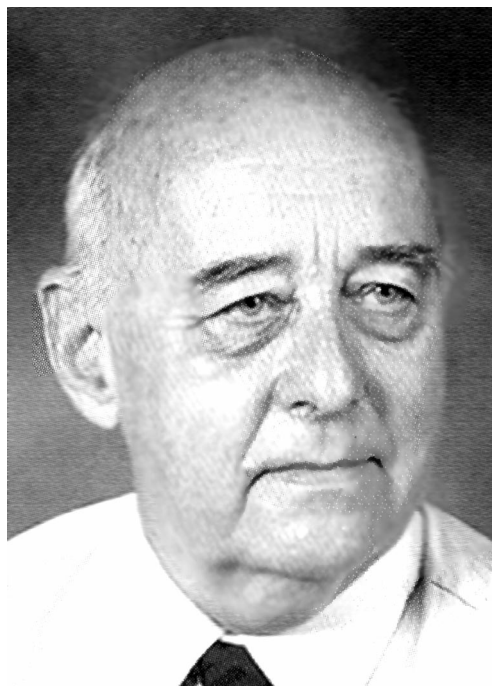
wstawaniu sekcji tematycznych. W 1989 r. utracił funkcję prezesa nie otrzymując poparcia większości uczestników Walnego Zgromadzenia. Doceniając jego wkład w rozwój ruchu entomologicznego gremium to nadało mu dożywotni tytuł „Prezesa Honorowego”.

prof. dr hab. Andrzej WARCHAŁOWSKI (1989–1995)

(Fot. 5)

Urodził się 17 września 1927 r. w Krakowie. Od lat powojennych związany jest jednak z Wrocławiem. Tu odbył studia politechniczne (inż. – 1950 r.) i uniwersyteckie (mgr – 1952 r.), oraz zdobywał stopnie i tytuły naukowe (dr – 1961 r., hab. – 1977 r., prof. nadzw. – 1985 r., prof. zwyczaj. – 1995 r.) na Uniwersytecie Wrocławskim.

Z woli uczestników Walnego Zgromadzenia wybrany został Prezesem na Zjeździe we Wrocławiu (1989 r.), co było pierwszą oznaką zerwania z dotychczasową polityką personalną zdominowaną przez związki z PAN. Dwie kadencje prezesury to mozolna przebudowa struktur PTEnt. i zasad jego funkcjonowania. Towarzyszyło im poszukiwanie nowych źródeł finansowania działalności i reorganizacja wydawnictw naukowych.

Fot. 5. Prof. dr hab. Andrzej WARCHAŁOWSKI

prof. dr hab. Jarosław BUSZKO (1995–1998)

(Fot. 6)

Urodził się 10 stycznia 1952 r. w Ełku. Swą działalnością związany jest z Toruniem, gdzie studiował biologię uzyskując w 1974 r. stopień magistra. Tu również pokonywał kolejne szczeble kariery naukowej (dr – 1979 r., hab. – 1991 r., prof. – 2000 r.), a obecnie kieruje Zakładem Ekologii Zwierząt UMK.

Pełniąc przez jedną kadencję funkcję Prezesa Towarzystwa, kontynuował zapoczątkowane wcześniej zmiany. Szczególną uwagę przykładał do zaktywizowania struktur terenowych oraz podniesienia poziomu naukowego i płynności ukazywania się wydawnictw.

prof. dr hab. Janusz NOWACKI (1998 – dziś)

(Fot. 7)

Urodził się 29 kwietnia 1958 r. w Kole. Od czasów studenckich związany jest z Uniwersytetem Przyrodniczym w Poznaniu (dawniej Akademią Rolniczą). Tu odbył studia rolnicze (mgr inż. – 1982 r.) i tu kontynuuje swój roz-

Fot. 6. Prof. dr hab. Jarosław BUSZKO

Fot. 7. Prof. dr hab. Janusz NOWACKI

wój oraz pracę naukową (dr – 1987 r., hab. – 1994 r., prof. – 2000 r.). W strukturach Uczelni pełnił funkcje Prodziekana i Prorektora, a obecnie Kierownika Katedry Ochrony Środowiska Przyrodniczego.

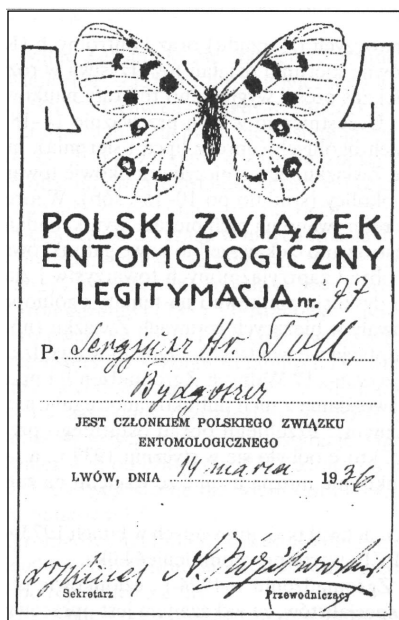
Kieruje Towarzystwem od chwili przeniesienia jego siedziby do Poznania. Już wcześniej angażując się w proces jego odnowy był jednym z autorów zmiany wizerunku „Wiadomości Entomologicznych” i „Polskiego Pisma Entomologicznego”, doprowadzając też do powstania „Polish Entomological Monographs”. Nawiązując do koncepcji ochrony różnorodności biologicznej kraju jest pomysłodawcą i animatorem cyklu konferencji poświęconych ochronie owadów, oraz orędownikiem wzmocnienia opiniotwórczej roli Towarzystwa.

Logo i legitymacje członkowskie

Dla większości członków stowarzyszeń i organizacji elementami łączącymi ich w sposób symboliczny są logo i legitymacja członkowska. Wydaje się, że dla formującego się w latach 20-tych ruchu entomologicznego symbole te stanowiły równie istotną wartość. Niestety, brak jest wiarygodnych źródeł, aby potwierdzić tę tezę w odniesieniu do pierwszych lat funkcjonowania PZE. Dopiero w latach 30-tych zatwierdzono wzór legitymacji Związku i jego logo w postaci wizerunku motyla – niepylaka apollo (*Parnassius apollo*). Forma graficzna legitymacji, wraz z wkomponowanym w nią barwnym motylem, utrzymana była w pięknej stylistyce secesyjnej łączącej w spójną całość wartości artystyczne i użytkowe (Fot. 8)

Po wojnie wszelkie symbole „sanacyjne” uznano za reakcyjne, a przedmiotom użytkowym nadano znacznie uproszczoną formę w duchu obowiązującego wówczas „realizmu socjalistycznego”. Taki sam los spotkał symbole Związku: legitymacja członkowska przybrała „książeczkową” postać przypominającą legitymację PZPR (Fot. 9), a ozdobne logo zastąpiono tłoczonym na okładce skrótem PZE.

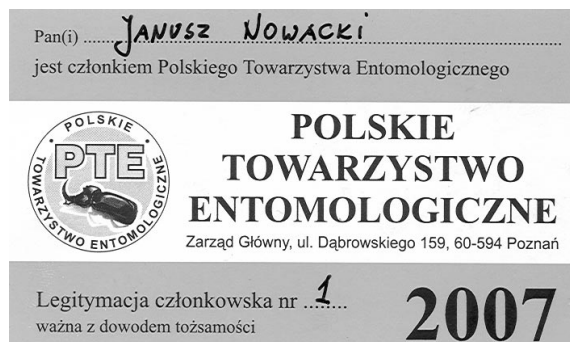
Odwilż lat 70-tych przyniosła próby ponownego opracowania symbolu Towarzystwa. Jego ostateczną wersję, w postaci modnego wówczas „znaczką klapowego”, przygotowano w 1974 r. według projektu artysty-plastyka Jerzego DESSELBERGERA. Znaczek przedstawiał stylizowanego chrząszcza – rohatyńca nosorożca (*Oryctes nasicornis*) przedstawionego z profilu nad literami P T E. Zaopatrzone go na spodzie w szpilkę lub śrubkę ułatwiającą wpięcie w odzież. Po lekkim uplastycznieniu symbol ten pojawił się również na wydawnictwach Towarzystwa. Po raz pierwszy w 1990 r. na okładce odnowionych „Wiadomości Entomologicznych” (Fot. 19), a następnie w roku 1995 na okładce zreformowanego „Polskiego Pisma Entomologicznego” (Fot. 13 i 14).

Fot. 8. Przedwojenna legitymacja PZE

Fot. 9. Powojenna legitymacja PZE

Fot. 10. Współczesna legitymacja PTEnt.

Współczesne logo Towarzystwa opracował plastyk i entomolog-amator Tomasz MAJEWSKI, adoptując niektóre wcześniejsze elementy. Przedstawia ono rohatyńca wpisanego w okrąg z literami PTE i umieszczonym na jego obwodzie napisem „Polskie Towarzystwo Entomologiczne”. Po raz pierwszy pojawiło się ono w 1995 r. na kartkowych legitymacjach członkowskich (Fot. 10) i okładce „Wiadomości Entomologicznych” (Fot. 20). Tę samą formę posiada nowa odznaka członkowska oraz „Złota Odznaka PTEnt.” (zaopatrzone w wygodny mechanizm mocowania). Logiem opatrywana jest też korespondencja bieżąca Towarzystwa, druki i dyplomy okolicznościowe.

Biblioteka

Decyzja o założeniu biblioteki zapadła już na zebraniu założycielskim Sekcji Entomologicznej PTPK w dniu 13 grudnia 1920 r. Gromadzenie literatury naukowej stanowiło jeden z ważniejszych celów powstających struktur organizacyjnych. Nic dziwnego, że Drugie Walne Zgromadzenie Sekcji (2 stycznia 1922 r.) ustanowiło funkcję Bibliotekarza powierzając ją Janowi NOSKIEWICZOWI. Zdawano sobie jasno sprawę, że dostęp do zdobyczy myśli światowej będzie jednym z motorów napędowych formujących się w tym czasie krajowych ośrodków naukowych. Powstały w rok później Polski Związek Entomologiczny kontynuował gromadzenie zbiorów bibliotecznych z przedłużaną na kolejne kadencje funkcją Bibliotekarza w osobie prof. Jana NOSKIEWICZA. Sprawował on tę funkcję aż do roku 1952. Później opiekę nad zbiorem bibliotecznym przejęli: Wojciech PUŁAWSKI (1952 – 1957), Mieczysław KAK (1957 – 1963), Piotr NIEZGODZIŃSKI (1965 – 1974) i Maria GOOS (1974 – 1989). Od 1989 r. funkcję Bibliotekarza pełni nieprzerwanie dr hab. Marek WANAT.

Obok darowizn, których wykazy publikowano corocznie, najważniejszym źródłem zasilania Biblioteki stała się wymiana czasopism za „Polskie Pismo Entomologiczne”. Nawet dzisiaj, po niemal 90 latach od założenia Biblioteki, wymiana za wydawnictwa PTEnt. stanowi najważniejsze źródło rozbudowy księgozbioru. Z opublikowanych sprawozdań wynika, że przyrost zasobów uzyskiwanych tą drogą był znaczny, zwiększając się z 41 tytułów czasopism i 310 druków zwartych w roku 1925 do 120 ciągów czasopism i 875 druków zwartych w roku 1936.

Po II Wojnie Światowej zaistniała konieczność przeniesienia okazałego już zbioru bibliotecznego do jednego z ośrodków leżących w nowych granicach terytorialnych Polski. Wybór padł na Wrocław, gdzie znalazł on swe miejsce w gościnnych murach Uniwersytetu Wrocławskiego, pozostając tam do dziś. Stale rozrastający się księgozbiór, przy braku własnych zasobów lokalowych Towarzystwa, stanowił znaczny problem, co powodowało kilkakrotną zmianę zajmowanych pomieszczeń. W końcu, dzięki życzliwości Władz Wydziału Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu Wrocławskiego, uzyskał nową lokalizację w kampusie przy ulicy Przybyszewskiego. Nową bibliotekę, oprócz pomieszczeń magazynowych, zaopatrzone również w czytelnię z 8 przyłączami internetowymi. Doceniając wieloletnią pomoc Wydziału Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu Wrocławskiego udzielaną Bibliotece i osobiste zaangażowanie Władz Dziekańskich w organizację jej nowej siedziby, na zebraniu wyjazdowym Zarządu Głównego we Wrocławiu (12 maja 2006 r.) wręczono prof. dr hab. Romualdowi J. POMORSKIEMU i prof. dr hab. Zbigniewowi WITKOWSKIEMU „Złote Odznaki PTEnt.”.

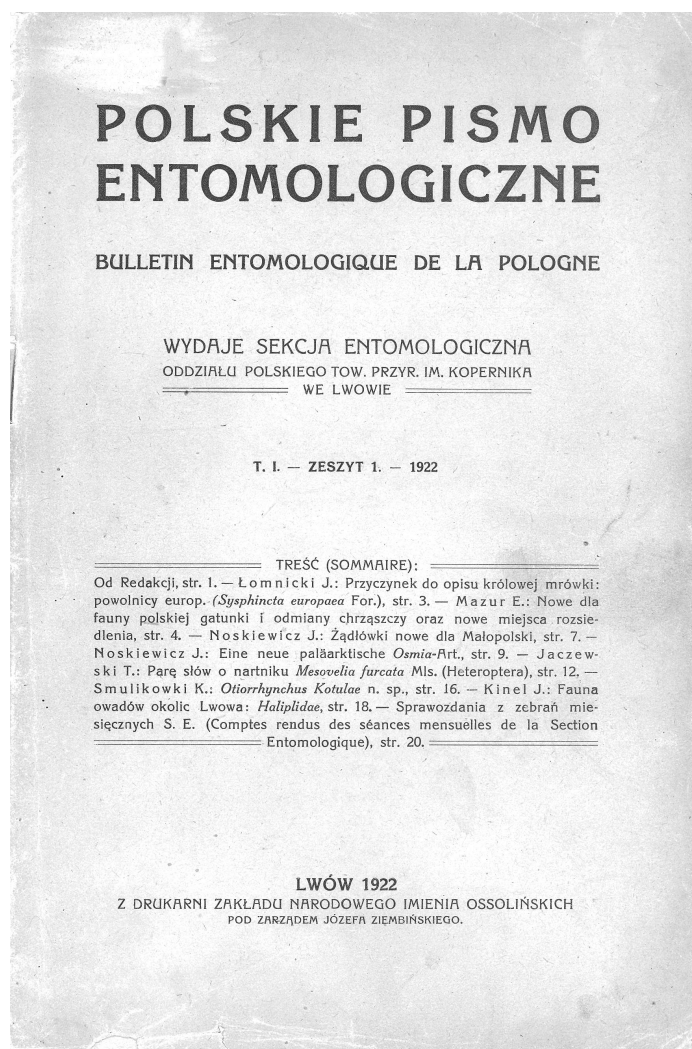
Aktualnie Biblioteka prowadzi wymianę ze 195 kontrahentami zagranicznymi i 9 krajowymi. Korzystającym z jej księgozbioru oferuje 714 tytułów czasopism (13 314 roczników), 1626 druków zwartych i 3768 odbitek prac naukowych.

Wydawnictwa

„Polskie Pismo Entomologiczne”

Potrzeba posiadania forum, które mogłoby służyć wymianie myśli naukowej, przyświecała ruchowi entomologicznemu już od zarania rodzących się struktur. Wśród uchwał podjętych na zebraniu założycielskim Sekcji Entomologicznej PTPK pojawia się prośba o użyczenie Sekcji odrębnego działu w czasopiśmie „Kosmos”. Ramy te okazały się już wkrótce zbyt wąskie dla znacznie szerszych aspiracji naukowych członków Sekcji, którzy pragnęli obok referatów i komunikatów ogłaszać również wyniki badań nad entomofauną Lwowa. Stąd na zebraniu w dniu 6 marca 1922 r. „...uchwalono jednogłośnie przystąpić bezzwłocznie do wydania pierwszego zeszytu pisma entomologicznego...”.

Pierwszy zeszyt czasopisma, któremu nadano tytuł „Polskie Pismo Entomologiczne / Bulletin entomologique de la Pologne” (Fot. 11) ukazał się w rekordowo krótkim czasie (maj 1922 r.), stając się od początku kością niezgody pomiędzy Sekcją Entomologiczną a Zarządem Głównym PTPK i przyczyniając się do przyspieszenia decyzji o utworzeniu niezależnego zrzeszenia (zobacz rozdz. „Zarys historii”). Redaktorem „Pisma” został dr Jan KINEL, a finansowane było „z zasiłków Ministerstwa”, o czym informuje strona tytułowa.

Fot. 11. Okładka pierwszego zeszytu PPE

Od początku swego istnienia wydawnictwo cieszyło się dużym zainteresowaniem środowisk naukowych, a dzięki wymianie krajowej i zagranicznej zasilało Bibliotekę PZE w cenne pozycje literaturowe. Choć w początkowym okresie przeważały prace w języku polskim, to przecież nie brak w kolejnych tomach opracowań niemiecko-, angielsko- czy francuskojęzycznych. Warto podkreślić, iż w sprawach językowych panował znaczny egalitaryzm, dotyczący nie tylko języka publikacji, ale i jej streszczenia.

Obok publikacji naukowych swoje miejsce znalazły tu również sprawozdania z zebrań PZE, omówienia wygłoszonych referatów, komunikaty Zarządu, oraz publikowane cyklicznie spisy członków. Nierzadkie były opracowania biograficzne, a nawet okazjonalne, jak choćby „Sprawozdanie z działalności Zakładu Ochrony Lasu i Entomologii w Skierniewicach” (t. VI, z. 3-4, 1927 r.).

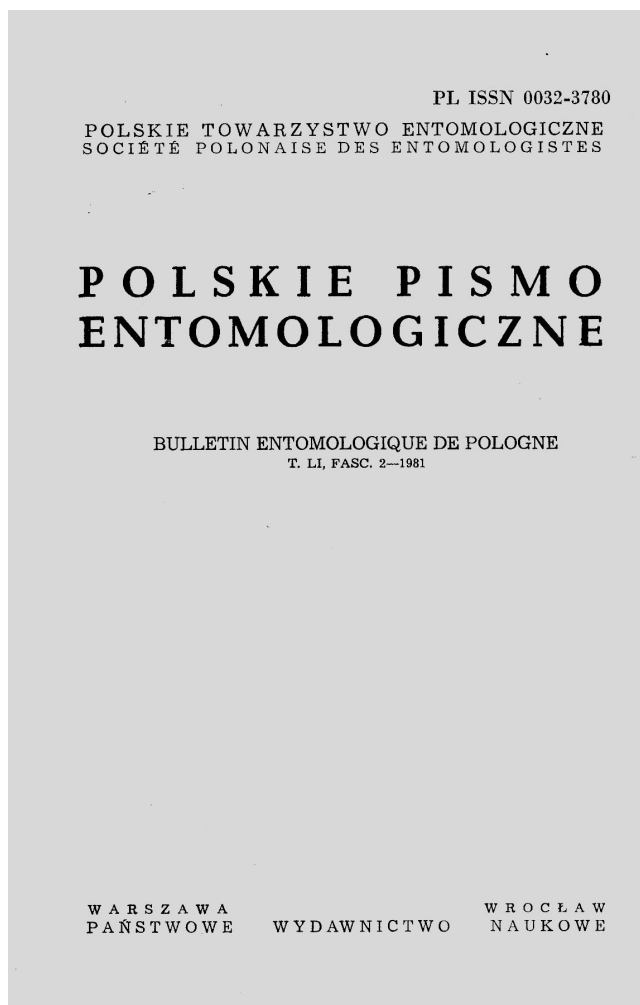
Choć kryzys gospodarczy lat 30-tych pociągnął za sobą opóźnienia w terminowości ukazywania się roczników, to jednak do wybuchu II Wojny Światowej ukazało się ich siedemnaście, ugruntowując pozycję naukową „Pisma”.

Pierwszy po wojnie zeszyt tomu XVIII opatrzony był datą 1939–1948, wypełniając 10-letnią lukę w ukazywaniu się PPE. Otwierał go spis członków zmarłych lub poległych w czasie wojny, jednak forma czasopisma i zakres podejmowanej problematyki pozostał bez zmian.

W 1951 r. funkcję Redaktora PPE objął prof. dr Jan NOSKIEWICZ przejmując ją po zmarłym doc. Janie KINELU. A był to w dziejach „Pisma” okres bardzo trudny. Stosownie do uchwał KC PZPR narzucano kolejne zmiany widoczne także na łamach czasopisma. Przyznać jednak należy, iż poza tłumaczeniem tytułów i streszczeń na język rosyjski, w samej treści prac udało się uniknąć nadmiernej ideologizacji tak obecnej w oficjalnych wystąpieniach i dokumentach, utrzymując tym samym wysoki poziom naukowy wydawnictwa. Już w kilka lat później sytuacja powróciła do normy. Po odwilży 1956 roku z prac zniknął język rosyjski, oraz pojawiła się „Seria B – Entomologia Stosowana”, traktowana później jako Dział II. Odciążając zasadniczy nurt „Pisma” seria ta poświęcona była zagadnieniom z zakresu entomologii rolniczej i leśnej, obejmując także Dział Ogólny poświęcony życiu Towarzystwa i problemom ruchu entomologicznego.

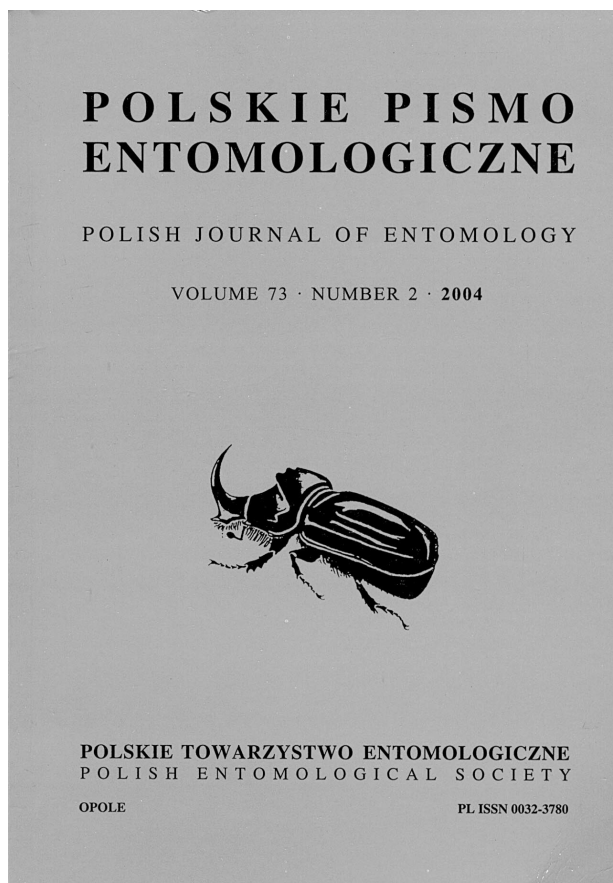
W czterdziestoleciu powojennym funkcję Redaktorów Naczelnych, odpowiedzialnych za kształt Polskiego Pisma Entomologicznego, pełnili: prof. dr Jan NOSKIEWICZ (1951–1955), prof. dr Jan RUSZKOWSKI (1956), prof. dr Konstanty STRAWIŃSKI (1957–1967), prof. dr Aleksander WRÓBLEWSKI (1967–1975), prof. dr hab. Józef RAZOWSKI (1976–1978), prof. dr hab. Wojciech PUŁAWSKI (1979–1981), prof. dr hab. Jan BOCZEK (1982–1984), prof. dr hab. Andrzej WARCHAŁOWSKI (1985–1988), prof. dr hab. Jan KOTEJA (1989–1990) i prof. dr hab. Jerzy PAWŁOWSKI (1991–1995).

Na początku lat 80. XX wieku, na mocy dekretów Stanu Wojennego druk „Pisma” wstrzymano. Po wznowieniu działalności edytorskiej konieczna okazała się kumulacja numerów, aby nadrobić powstałe opóźnienie. Dlatego tom LII (1982 r.) obejmował jedynie dwa numery: 1–2 i 3–4, o znacznie zmniejszonej objętości. W tym okresie podjęto również próbę uatrakcyjnienia formy wydawnictwa. Począwszy od tomu LIII (1983 r.), wprowadzono dział krótkich notatek, który nie cieszył się jednak spodziewanym zainteresowaniem. W kryzysowych latach 80-tych nasiliły się problemy z terminowością ukazywania się PPE, doprowadzając do braku jednego rocznika i późniejszych kłopotów z prenumeratą pisma (Fot. 12).

Fot. 12. PPE w latach 80. XX wieku

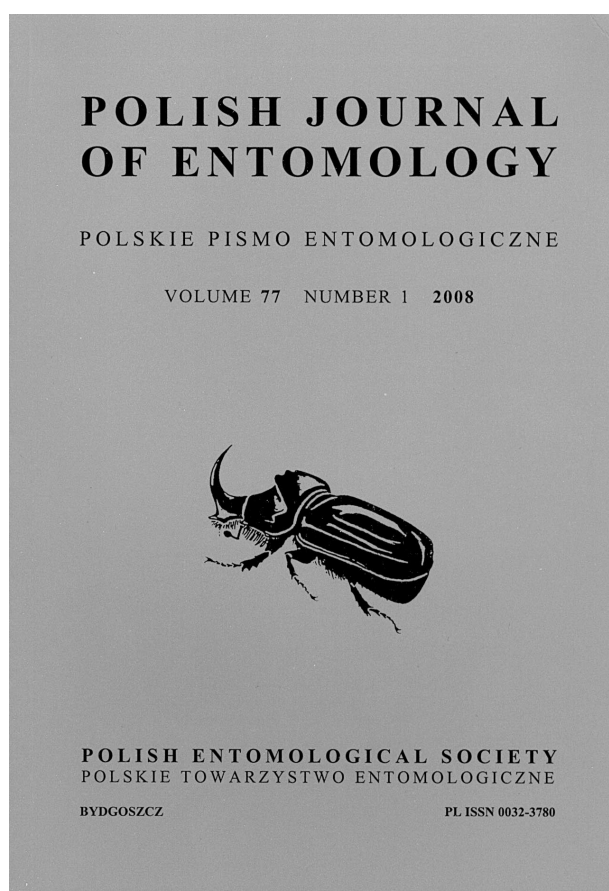
Poważniejsze zmiany w PPE pojawiły się w 1996 r. wraz z gruntowną zmianą składu redakcji. Przebudowie uległa nie tylko szata graficzna czasopisma, ale przede wszystkim strona edytorska. Poszukując formuły zgodnej z normami europejskimi ustalono, iż językiem publikacji będzie język angielski, zmieniono podtytuł na „Polish Journal of Entomology” i postawiono wysoko poprzeczkę pracom przyjmowanym do druku. Zmiany zapoczątkowane w czasie działalności redakcyjnej prof. dr hab. Ryszarda SZADZIEWSKIEGO (1996–2001) i jego następcy prof. dr hab. Jerzego A. LISA (2002–2004), kontynuowane są obecnie przez Redakcję pod kierownictwem prof. dr hab. Józefa BANASZAKA. Ich celem jest podniesienie naukowej rangi pisma (uzyskało ono najwyższą ocenę punktową wśród wydawnictw Towarzystwa), a także wprowadzenie go na „Listę filadelfijską” z możliwie najwyższym impact factorem i wysokim wskaźnikiem cytowań (Fot. 13).

Fot. 13. PPE na początku bieżącego stulecia

Dzisiaj „Polish Journal of Entomology / Polskie Pismo Entomologiczne”, to najbardziej znane polskie wydawnictwo entomologiczne, publikujące prace autorów z całego świata i dostępne w bibliotekach naukowych na wszystkich kontynentach (Fot. 14).

Do końca 2007 r. ukazało się 77 tomów o średniej objętości 480 stron rocznie. Poczynając od 2003 r. ukazują się również suplementy obejmujące duże rewizje taksonomiczne.

Fot. 14. Wygląd obecny PPE

„Klucze do oznaczania owadów Polski”

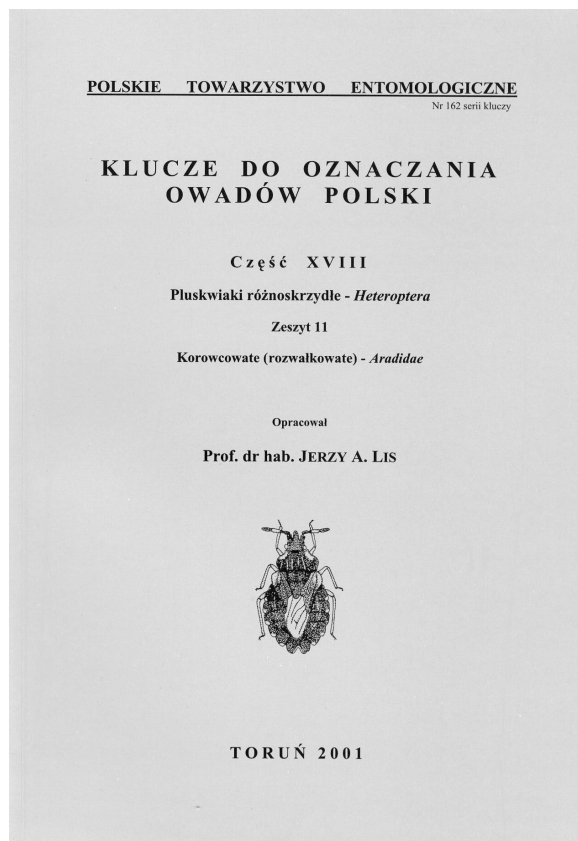
Pomysł wydawania serii ułatwiającej oznaczanie krajowej entomofauny pojawił się już na początku działalności PZE. Wówczas to Walne Zgromadzenie na posiedzeniu w dniu 7 stycznia 1924 r. poleciło Zarządowi „...pod-

jęcie opracowania monograficznego poszczególnych grup owadów krajowych w formie tablic analitycznych...”. Musiało jednak minąć ćwierćwiecze, by postulat ten doczekał się swej realizacji. XXII Walne Zgromadzenie Członków obradujące w dniu 26 stycznia 1952 r. powołało do życia wydawnictwo pod nazwą „Klucze do oznaczania owadów Polski”. Pomyślane ono zostało jako seria złożona z 39 części przypisanych poszczególnym rzędom owadów (oznaczono je cyframi łacińskimi), w obrębie których wydzielono zeszyty (oznaczone cyframi arabskimi) odpowiadające rodzinom. Ponieważ nie narzucano kolejności ukazywania się zeszytów, dlatego przyjęto, iż obok wspomnianej numeracji będą one opatrywane kolejnym numerem serii. Nad całością przedsięwzięcia miało czuwać Kolegium Redakcyjne pod przewodnictwem prof. dr Tadeusza JACZEWSKIEGO w składzie: dr Stanisław ADAMCZEWSKI, mgr Antoni GOLJAN, mgr Maciej MROCZKOWSKI, dr Janusz NAST, prof. dr Jan NOSKIEWICZ, prof. dr Marian NUNBERG, prof. dr Jan PRÜFFER, prof. dr Stanisław SMRECYŃSKI, prof. dr Jan STACH, prof. dr Konstanty STRAWIŃSKI, prof. dr Jerzy URBAŃSKI i dr Antoni WRÓBLEWSKI.

Pierwszy numer serii, obejmujący klucz do oznaczania chrząszczy z rodziny korników i wyrynników (cz. XIX, z. 99-100), ukazał się w roku 1954 nakładem Państwowego Wydawnictwa Naukowego. Kolejne trzy numery poświęcone były również chrząszczom. Dopiero numer piąty (1955 r.), zawierający klucz do oznaczania krajowych pierwogonków, widłogonków i szczeciogonków (cz. III – V), zapoczątkował opracowania innych rzędów owadów.

Choć wydawnictwo miało charakter nieperiodyczny, to jednak od początku swego istnienia cieszyło się znacznym zainteresowaniem autorów (co-roczenie ukazywało się kilka zeszytów), a przede wszystkim odbiorców. Nawet przy stosunkowo wysokim nakładzie (120 + 160 egz.) bardzo szybko znikало z magazynów Biblioteki PTEnt.

W kolejnych latach zmianom ulegał nie tylko skład Kolegium Redakcyjnego, ale przede wszystkim forma graficzna i edytorska wydawnictwa. Najpierw różnicowano barwę okładki: uzyskała ona barwę cielistą w części XIX obejmującej chrząszcze, beżową w części XXVIII poświęconej muchówkom, szaroniebieską w części XXVII poświęconej motylom i seledynową w części XXIV poświęconej błonkówkom. Wraz z rozwojem techniki poligraficznej różnice te stawały się jeszcze bardziej widoczne i pod koniec lat 60-tych barwy uległy wysyceniu ugruntowując się w postaci, którą widzimy do dziś (Fot. 15). Począwszy od roku 1999 zmianie uległa technika składu, a okładka uzyskała powłokę, zwiększającą jej żywotność. W tym czasie redakcję „Kluczy” przeniesiono do Torunia (Redaktor – prof. dr hab. Jarosław BUSZKO), a drukiem zajęła się firma „ProDruk” z Poznania.

Fot. 15. Klucze – wygląd obecny

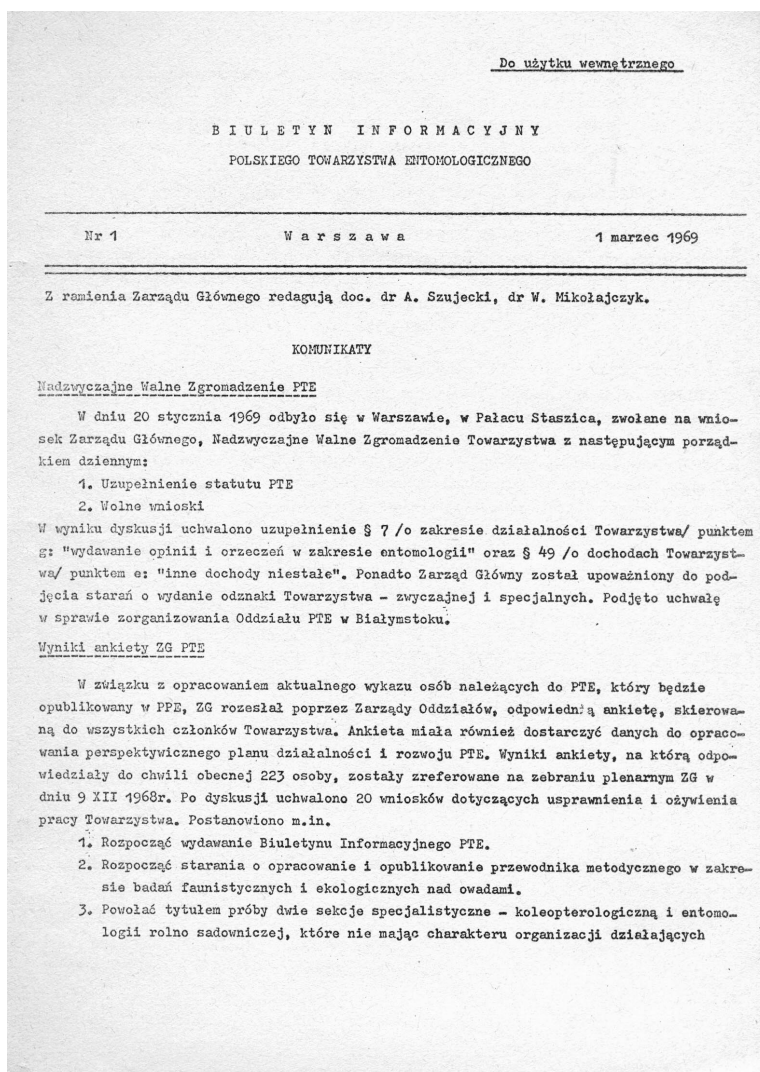
Do końca 2007 r. ukazało się 170 zeszytów, a seria, mimo jej polskojęzycznego charakteru, jest chętnie nabywana również przez odbiorców zagranicznych.

„Biuletyn Informacyjny”

W latach 60-tych, w obliczu stałego napływu członków i zwiększającej się liczby oddziałów terenowych, pojawił się problem konsolidacji rozrastających się struktur Towarzystwa. Zadania tego nie mogło wypełniać „Polskie Pismo Entomologiczne” systematycznie zmierzające do podnoszenia swego poziomu naukowego.

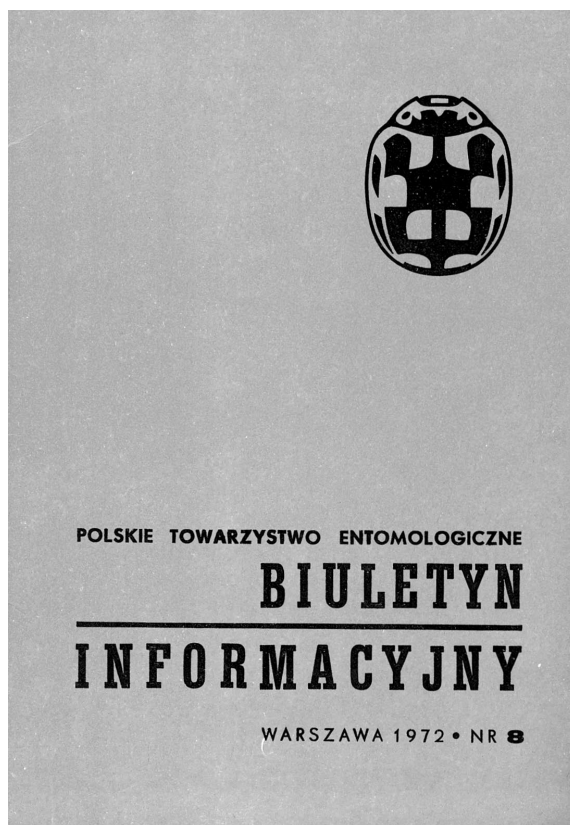
Na Nadzwyczajnym Walnym Zgromadzeniu, które odbyło się 20 stycznia 1969 r. w Warszawie uchwalono powołanie do życia „Biuletynu Informacyjnego PTE”, który byłby w stanie przejąć te zadania.

Pierwszy numer redagowany „Z ramienia Zarządu Głównego” przez doc. dr Andrzeja SZUJECKIEGO i dr Waldemara MIKOŁAJCZYKA, opatrzony był datą: 1 marzec 1969 oraz adnotacją: „Do użytku wewnętrznego” (Fot. 16). Wydany w technice powielaczowej i bez okładki zawierał na 7 stronach formatu A4 komunikaty Zarządu Głównego, kronikę oddziałów i informacje wydawnicze, a także doniesienia o sympozjach naukowych i ogłoszenia. Sześć kolejnych numerów ukazało się również metodą powielaczową, używając od numeru czwartej okładkę, lecz nie zmieniając swego formatu

Fot. 16. Pierwszy numer Biuletynu

i bardzo surowej formy. Informacje o wysokości nakładu (550 + 25 egz.) znalazły się dopiero w numerze siódmym z października 1971 r. Kolejnych 16 numerów przy nakładzie 600 egz. ukazało się w formacie B5 i w nowej szacie graficznej zaprojektowanej przez artystę-plastyka Jerzego DESSELBERGERA (Fot. 17).

Fot. 17. Biuletyn w zmienionej szacie graficznej

Począwszy od numeru 9 (październik 1972 r.) pojawia informacja o składzie Komitetu Redakcyjnego, w skład którego weszli: doc. dr hab. Andrzej SZUJECKI, dr Waldemar MIKOŁAJCZYK i Zofia KISMANOWSKA, pełniąca funkcję sekretarza.

Początkowo wydawnictwo miało charakter wyłącznie informacyjno-ogłoszeniowy. W zarysowanych działach publikowano informacje dotyczące bieżącego życia Towarzystwa: komunikaty Zarządu, sprawozdania oddziałów i sekcji, doniesienia z konferencji krajowych i zagranicznych, oraz różnego

rodzaju wykazy. Począwszy od numeru 17 (luty 1976 r.) zamieszczano również pojedyncze tabele, wykresy i ryciny uatrakcyjniające nieco formę Biuletynu. Zasadnicze zmiany pojawiły się w numerze 19 (marzec 1977 r.), co zapowiada podtytuł „Problemy, dyskusje”. Zawierał on dwa artykuły przeglądowe, które z czasem zdominowały łamy wydawnictwa.

Jedną z ciekawszych inicjatyw, oddających ducha czasu, było powołanie w 1973 r. „korespondentów Oddziałów Towarzystwa do Biuletynu Informacyjnego”. Zgodnie z listą zamieszczoną w numerze 10 „Biuletynu” funkcję tę sprawowali: Andrzej SKALSKI z Bytomia, Barbara SKIERSKA z Gdańska, Edward PALIK z Krakowa, Albina KOZŁOWSKA z Lublina, Bogusław SOSZYŃSKI z Łodzi, Klementyna STĘPNIEWSKA i Eleonora MARKIEWICZ z Olsztyna, Janusz BARTKOWSKI z Poznania, Gabriel ŁABANOWSKI ze Skierzwic, Ryszard K. CYKOWSKI ze Szczecina, Andrzej MACIEJEWSKI z Warszawy i Andrzej WARCHAŁOWSKI z Wrocławia.

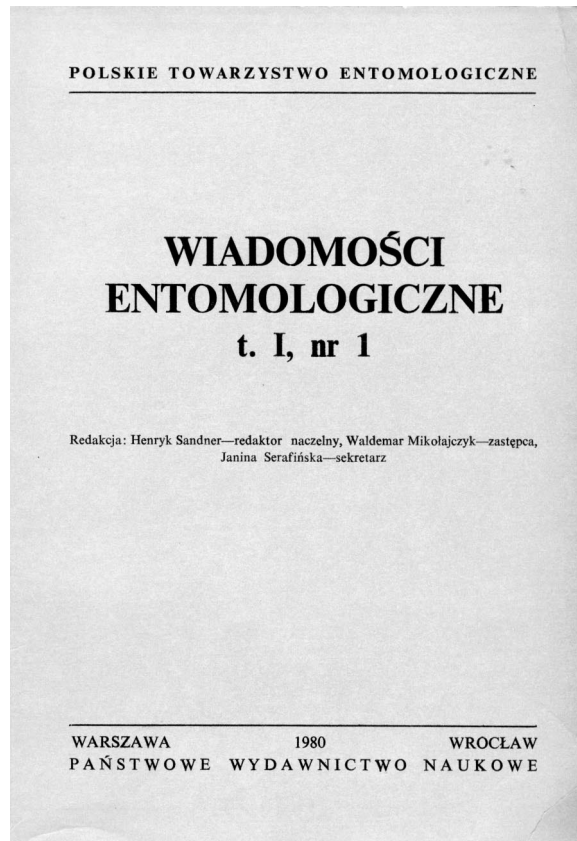
Przez niemal 10 lat swego istnienia wydawnictwo ukazywało się dosyć nieregularnie. Z 23 numerów: trzy wyszły w roku 1969 (Nr 1–3), po dwa w latach 1970–1972 (Nr 4–9), cztery w roku 1973 (Nr 10–13), po dwa w latach 1974–1975 (Nr 14–17), jeden w roku 1976 (Nr 18), trzy w roku 1977 (Nr 19–21), a dwa ostatnie (Nr 22–23) noszą datę 1979.

Biuletyn zakończył swą działalność w październiku 1979 roku osiągając nakład 700 egzemplarzy przy objętości ostatniego numeru sięgającej 124 stron tekstu maszynowego.

„Wiadomości Entomologiczne”

„Biuletyn Informacyjny” nie spełnił pokładanych w nim nadziei. Coraz bardziej widoczna stawała się potrzeba posiadania przez PTEnt. czasopisma o charakterze przeglądowym, które mogłoby przejąć dział ogólny „Polskiego Pisma Entomologicznego”, będąc jednocześnie forum informacyjno-dyskusyjnym ruchu entomologicznego. W tym duchu XXXVII Zjazd PTE powołał w 1979 r. „Wiadomości Entomologiczne”.

Przyjęto, że będzie to periodyk o charakterze przeglądowym, choć jak czytamy w nocie od Redakcji (kwiecień 1980 r.): „...Pod terminem czasopismo przeglądowe nie rozumiemy jednak czasopisma publikującego tylko artykuły o charakterze informacyjnym czy referatowym. Chętnie widziane będą artykuły problemowe i dyskusyjne, a więc artykuły oryginalne, nie opierające jednak swej treści na nie opublikowanych jeszcze materiałach naukowych..”. Wytyczony zakres tematyczny miały uzupełniać działy: „Z pracowni entomologicznych”, „Sylwetki entomologów” i „Entomologia w kraju i na świecie”, w części informacyjnej wydzielono zaś: „Sprawozdania”, „Kronikę” i „Recenzje”. Roczники wydawane były jako tomy o numeracji rzymskiej, w formacie B5, przy nakładzie 630 + 90 egzemplarzy (Fot. 18).

Fot. 18. Okładka pierwszego tomu WE

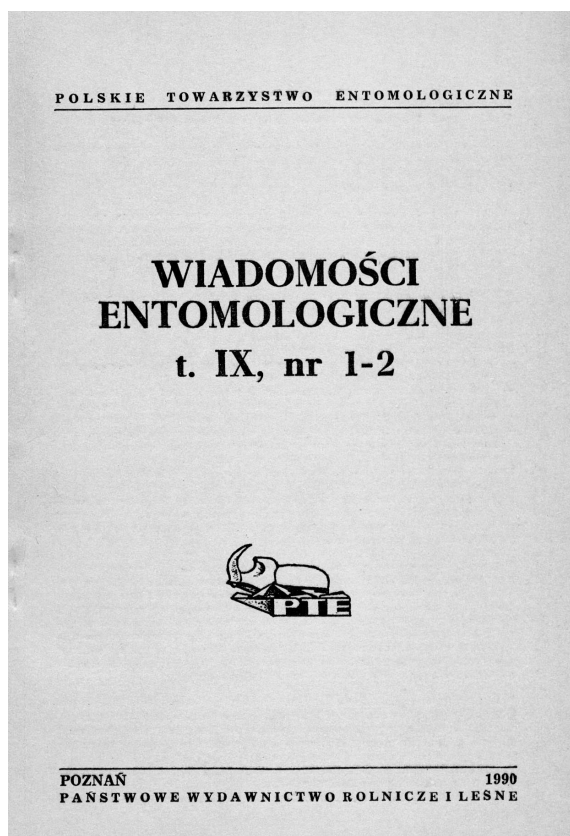
W skład Redakcji, mieszczącej się w Warszawie, wchodził: Henryk SANDNER (Redaktor Naczelny), Waldemar MIKOŁAJCZYK (Zastępca) i Janina SERAFIŃSKA (Sekretarz). W latach 1983–1986 działała ona w składzie: Henryk SANDNER (Redaktor Naczelny), Andrzej BEDNAREK (Sekretarz), oraz Janusz A. CZYŻEWSKI i Waldemar MIKOŁAJCZYK (Członkowie). W roku 1987 miejsce tego ostatniego zajął Wojciech CZECHOWSKI.

Choć pierwszy tom (1980 r.) obejmował 4 numery, to w roku następnym udało się wydać tylko dwa zeszyty tomu drugiego, opatrzone numeracją 1–2 i 3–4. Ten, z początku prowizoryczny zabieg, stał się wkrótce normalną praktyką i czasopismo w tej postaci ukazywało się do końca lat 80-tych.

Zasadnicze zmiany przyniósł dopiero XL Zjazd PTEnt. we Wrocławiu. Zreformowany Zarząd Główny powołał 15 stycznia 1990 r. nową Redakcję „Wiadomości Entomologicznych” z siedzibą w Poznaniu. W jej skład weszli: Stanisław BURDAJEWICZ (Redaktor Naczelny), Janusz NOWACKI (Zastęp-

ca), Lech BUCHHOLZ (Sekretarz), Marek BUNALSKI, Jerzy M. GUTOWSKI i Andrzej WOŹNICA (Członkowie). Oprócz formy graficznej (Fot. 19), zmianie uległ przede wszystkim charakter pisma. W nocie „Od Redakcji”, zamieszczonej w pierwszym zeszycie tomu IX (1990 r.), czytamy o tych zmianach: „...Drukowanie większej ilości oryginalnych prac materiałowych, przy jednoczesnym zmniejszeniu ilości prac przeglądowych, publikowanie wyłącznie prac, których podmiotem badawczym są owady lub entomologia...”. Wprowadzono również nowe działy: „Krótkie doniesienia” – dla publikowania not naukowych z zakresu faunistyki, biologii i morfologii, oraz „Materiały historiograficzne” – jako rozszerzenie dotychczasowego działu „Sylwetki entomologów”.

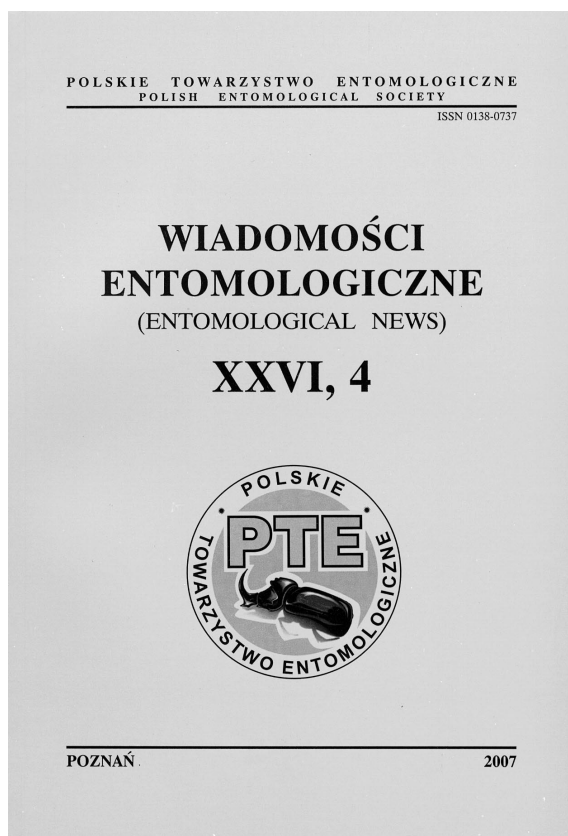
Zerwanie Towarzystwa ze strukturami PAN-u pociągnęło za sobą konieczność poszukiwania nowych źródeł finansowania czasopisma. Służyło temu przede wszystkim nadanie publikowanym pracom formy artykułów na-

Fot. 19. WE na początku lat 90. XX wieku

ukowych, co było zabiegiem niezbędnym by ubiegać się o dofinansowanie z funduszy Ministerstwa Nauki. Wprowadzono wymóg zamieszczania tytułu i abstraktu (bądź streszczenia), oraz opisów tabel i rycin w języku angielskim, zmieniono zasady cytowania, a wszelkie ustalenia zawarto w szczegółowych „Wskazówkach dla autorów”. Mimo początkowych trudności, już w rok później (1991 r.) ukazały się cztery odrębne zeszyty tomu dziesiątego. Było to sporym osiągnięciem redakcyjnym wobec faktu niepowodzeń w tym zakresie w całym wcześniejszym dziesięcioleciu.

Zmiany wprowadzane w latach następnych wiązały się m. in. z poprawą strony graficznej wydawnictwa. Przede wszystkim miały jednak na celu ułatwienie odbioru wydawnictwa na forum międzynarodowym. Temu celowi służyło dodanie w 1997 r. na karcie tytułowej tłumaczeń angielskojęzycznych: towarzystwa – „Polish Entomological Society” i tytułu – „Entomological News” (Fot. 20), oraz dopuszczenie możliwości publikowania prac obco-

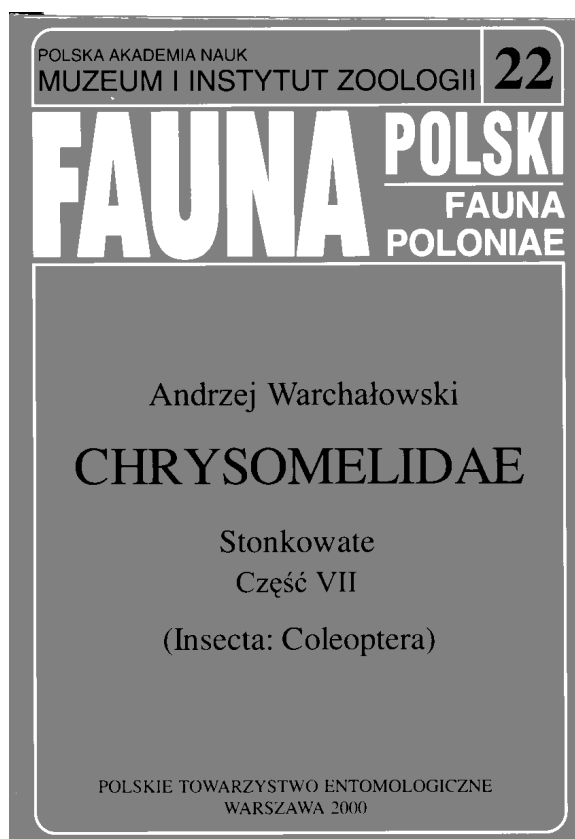
Fot. 20. WE obecnie

języcznych. Zmiany te zawdzięczają „Wiadomości” swym kolejnym Redaktorom: Stanisławowi BURDAJEWICZOWI (1990–1994), Januszowi NOWACKIEMU (1995–2000) i Lechowi BUCHHOLZOWI (2001– dziś).

Do końca 2007 r. ukazało się łącznie 26 tomów „Wiadomości Entomologicznych” o średniej objętości 290 stron. Począwszy od tomu XII pojawiły się także nieperiodyczne „Suplementy”, zawierające opracowania o charakterze monograficznym, oraz materiały ze zjazdów i konferencji naukowych organizowanych przez Towarzystwo. Ich pełen wykaz znalazł się na okładce zeszytu 3/XXVI (2007 r.).

„Fauna Polski”

Pod koniec lat 90. w związku ze zmianami w sposobie finansowania wydawnictw naukowych, pojawiły się problemy z edycją „Fauny Polski” wydawanej przez Muzeum i Instytut Zoologii PAN w Warszawie. W związku z re-

Fot. 21. Okładka „Fauny Polski”

alizacją w tej serii cennych pozycji entomologicznych Zarząd Główny podjął decyzję o pozyskiwaniu środków z dotacji Komitetu Badań Naukowych. Tym samym Polskie Towarzystwo Entomologiczne stało się wydawcą, ale nie właścicielem, wydawnictwa, co zaznaczono na stronie tytułowej i w stopce redakcyjnej (Fot. 21).

W latach 1998–2000 pod auspicjami PTEnt. ukazały się trzy kolejne tomy o łącznej objętości 1160 stron:

- tom 20 (1998) – Chrysomelidae – Stonkowate (Insecta: Coleoptera). Część VI
- tom 21 (2000) – Elateridae – Sprężykowate (Insecta: Coleoptera). Część I
- tom 22 (2000) – Chrysomelidae – Stonkowate (Insecta: Coleoptera). Część VII

Podpisując umowę wydawniczą z KBN Towarzystwo przejmowało na siebie całkowitą odpowiedzialność za jej dotrzymanie. Było to równoznaczne z respektowaniem ustaleń dotyczących formy, objętości i terminów ukazania się poszczególnych tomów. Brak wpływu na działalność redakcyjną i terminowość druku prowadził od początku do poważnych opóźnień wydawniczych, co było źródłem napięć w stosunkach z Muzeum i Instytutem Zoologii PAN. Kolejne korekty ustaleń podważały również wiarygodność PTEnt. w stosunkach z KBN, stawiając pod znakiem zapytania możliwość realizacji własnych zadań. Sytuacja ta stanowiła przedmiot stałej troski Zarządu Głównego, doprowadzając w końcu do rezygnacji PTEnt. z wydawania „Fauny Polski”.

„Polish Entomological Monographs”

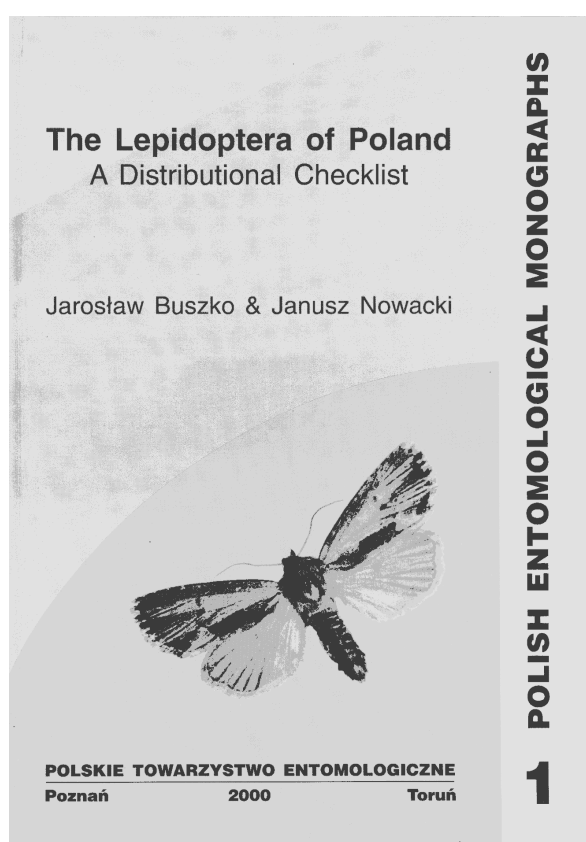
W trakcie dyskusji, jaka towarzyszyła ocenie udziału Towarzystwa w wydawaniu „Fauny Polski”, ugruntowało się przekonanie o potrzebie posiadania własnego wydawnictwa o charakterze monograficznym. Uchwałę w tym zakresie podjęto na zebraniu Zarządu Głównego w dniu 7 kwietnia 2000 r. powołując do życia wydawnictwo ciągłe „...o nazwie Polish Entomological Monographs celem publikacji dużych opracowań o charakterze monograficznym i katalogowym...”.

W uchwale tej określono, iż językiem wydawnictwa jest język angielski, a prace przyjmowane będą na podstawie złożonego maszynopisu i opinii dwóch niezależnych recenzentów. Powołano również Kolegium Redakcyjne w składzie: Redaktor Naczelny – Jarosław BUSZKO, Zastępca – Marek BUNALSKI, Sekretarz – Marek WANAT, oraz Członkowie – Klara BARTKOWSKA, Daniel KUBISZ i Tadeusz PAWLIKOWSKI.

W 2002 r. na Redaktora PEM powołano Stanisława CZACHOROWSKIEGO, a w składzie Kolegium pracowali: Józef BANASZAK, Klara BARTKOWSKA, Jarosław BUSZKO, Janusz NOWACKI, Przemysław TROJAN i Marek WANAT. W roku 2006 funkcję Redaktora powierzono Januszowi NOWACKIEMU, a miejsce Stanisława CZACHOROWSKIEGO zajął Marek BUNALSKI powołany na Członka Kolegium Redakcyjnego.

„Polish Entomological Monographs” (Fot. 22) jest wydawnictwem nieperiodycznym. Do chwili obecnej ukazały się trzy tomy o średniej objętości 200 stron i nakładzie 400 egzemplarzy:

- tom 1 (2000 r.) – The Lepidoptera of Poland. A Distributional Checklist
- tom 2 (2005 r.) – Andreninae of the Central and Eastern Palaearctic, Part 1
- tom 3 (2005 r.) – The Scythrididae (Lepidoptera: Gelechioidea) of Poland

Fot. 22. Okładka pierwszego tomu PEM

Sekcje tematyczne

Od początku istnienia Polskiego Związku Entomologicznego w poczynaniach Zarządu widać było chęć powiązania działalności Związku z pracami ośrodków naukowo-badawczych, z których rekrutowali się jego członkowie. Po kryzysie lat 30-tych przejawiała się ona w dążności do silniejszego powiązania działalności naukowej z praktyką gospodarczą. Temu z pewnością miała

również służyć uchwała XIII Walnego Zgromadzenia (1935 r.) powołująca do życia „Sekcję Entomologii Stosowanej”. Jej przewodniczącym został dr Stanisław MINKIEWICZ, który już w rok później wszedł w skład Zarządu PZE uzupełniając go aż do wybuchu II Wojny Światowej.

Na pierwszym po wojnie Walnym Zgromadzeniu (12 maja 1947 r.) reaktywując działalność Związku wybrano także Przewodniczącą Sekcji Entomologii Stosowanej w osobie prof. dr Konstantego STRAWIŃSKIEGO. Pomimo deklaracji o rozwijaniu nauk stosowanych sekcję tę zlikwidowano z niewiadomych przyczyn w drugiej połowie 1950 r.

Kolejne próby w tym zakresie podjęto dopiero 20 lat później. W 1968 r. przeprowadzono wśród członków ankietę, a jednym z częściej pojawiających się postulatów było powołanie sekcji specjalistycznych. Stosowny wniosek w tej sprawie podjął Zarząd Główny na zebraniu plenarnym w dniu 9 grudnia 1968 r. W punkcie trzecim zapisano: „...Powołać tytułem próby dwie sekcje specjalistyczne – koleopterologiczną i entomologii rolno-sadowniczej, które nie mając charakteru organizacji działających wewnątrz Towarzystwa ułatwiałyby jedynie organizowanie ogólnopolskich sympozjów naukowych i służyły wymianie doświadczeń...”. Ta pierwsza (Sekcja Koleopterologiczna) powołana została dopiero 31 marca 1971 r., a zatwierdzona przez Zarząd Główny w miesiąc później. Tą drugą o nazwie „Sekcja Entomologii Rolniczej” powołano od razu (9 grudnia 1968 r.) powierzając jej zorganizowanie prof. dr R. ŁĘSKIEMU.

O tym, że były to działania potrzebne i oczekiwane przez całe środowisko entomologiczne świadczy powołanie w krótkim czasie kolejnych sekcji tematycznych. Odbywające się w dniach 4–5 czerwca 1971 r. Sympozjum Myrmekologiczne już w pierwszym dniu obrad podjęło uchwałę o powołaniu Sekcji Myrmekologicznej, która na wniosek jej członków została przemianowana 13 lutego 1973 r. na Sekcję Owadów Społecznych. W tym samym roku podjęto uchwałę o powołaniu Sekcji Entomologii Leśnej (13 września 1973 r.), a w dwa lata później Sekcji Lepidopterologicznej (20 kwietnia 1975 r.).

Przez kolejne lata ich członkowie tworzyli najbardziej aktywną grupę w strukturach Towarzystwa, organizując coroczne sympozja naukowe, spotkania grup roboczych, oraz występując z szeregiem inicjatyw widocznych również poza Towarzystwem. Stąd trudno dociec, dlaczego kolejna sekcja powstała dopiero w kilka lat później. Prawdopodobnie najistotniejsze okazały się względy pozanaukowe, które można by określić wspólnym mianem „kryzysu społeczno-gospodarczego”. Na potwierdzenie tej tezy wskazuje fakt, że Sekcja Dipterologiczna, powołana uchwałą Zarządu Głównego w dniu 28 lutego 1981 r., nie ustępowała prężnością działań swym poprzedniczkom, będąc m.in. pierwszą, która wydała własny biuletyn pod nazwą „Dipteron” (1985 r.).

Rok 1985 przyniósł następną inicjatywę członków Towarzystwa. W dniu 19 kwietnia na spotkaniu w Muzeum Okręgowym w Częstochowie powołano Sekcję Owadów Kopalnych, przemianowaną później uchwałą Zarządu Głównego z dnia 17 marca 2006 r. na Sekcję Paleoentomologiczną.

Lata 90. wiążą się z powstaniem dwóch kolejnych sekcji: Hymenopterologicznej (9 października 1993 r.) i Odonatologicznej (18 kwietnia 1998 r.), a początek nowego stulecia następnymi: Trichopterologicznej (9 listopada 2001 r.) i Hemipterologicznej (25 listopada 2005 r.)*. Jednocześnie przyznać trzeba, iż próby czasu nie wytrzymały Sekcja Entomologii Rolniczej i Sekcja Owadów Społecznych, które zawiesiły swą działalność, oraz Sekcja Entomologii Leśnej, która przeniosła swą aktywność na niwę Polskiego Towarzystwa Leśnego.

W chwili obecnej 10 sekcji tematycznych skupia znaczną część naszych członków ułatwiając współpracę osobom o podobnych zainteresowaniach systematycznych. Odbywa się to zarówno w oparciu o wspólne projekty badawcze, jak i coroczne spotkania naukowe podsumowujące ich dotychczasowe dokonania i wytyczające perspektywy dalszych działań. Dodatkowym ogniwem spajającym są wydawane przez nie biuletyny. Wspomniany już „Dipteron” – Sekcji Dipterologicznej, „Trichopteron” – Sekcji Trichopterologicznej oraz „Odonatrix” – Sekcji Odonatologicznej, ukazujące się obecnie również w formie elektronicznej.

Oddziały terenowe

Choć nie wiemy, jakie względy legły u podstaw powołania pierwszego w historii Związku oddziału terenowego, to przyjąć można, że nie bez znaczenia była tu prężność ośrodka poznańskiego. Miała ona swe korzenie w tradycjach przedwojennego Towarzystwa Entomologicznego w Poznaniu, które po przystąpieniu do Polskiego Związku Entomologicznego (1925 r.) nadal odbywało spotkania aktywizując liczne środowisko entomologów. Wiemy natomiast, iż oddział w Poznaniu powstał z inicjatywy prof. KOZIKOWSKIEGO w dniu 21 września 1949 r., a jego pierwszym przewodniczącym wybrano dr Bohdana KIEŁCZEWSKIEGO.

Ten historyczny eksperyment musiał być sporym sukcesem organizacyjnym, skoro już w pół roku później (początek 1950 r.) wydano zgodę na utworzenie oddziału w Warszawie, a w końcu tego samego roku utworzono oddział we Wrocławiu. W dwa lata później (22 stycznia 1952 r.) utworzono oddział w Lublinie, kończąc tym samym pierwszy okres tworzenia struktur te-

*Zainteresowanych historią i działalnością poszczególnych sekcji odsyłamy do opracowań w dalszej części niniejszego wydawnictwa.

renowych. Funkcjonowanie oddziałów znacznie przyspieszyło napływ członków do Towarzystwa, ułatwiając również kontrolowanie działalności poszczególnych ośrodków.

Tworzenie kolejnych oddziałów przypadło już na okres po „wypadkach poznańskich”. Wraz z „odwilżą” okresu gomułkowskiego przyszedł czas na konsolidację pozostałych ośrodków. Powstały wówczas oddziały w Bytomiu (1957 r.) i Olsztynie (1958 r.), a następnie w Krakowie, Łodzi, Szczecinie i Skierniewicach. W tej postaci struktury terenowe funkcjonowały aż do końca prezesury prof. STRAWIŃSKIEGO (1966 r.), ulegając dalszej rozbudowie w latach późniejszych. W kwietniu 1969 r. utworzono oddział w Gdańsku, a w tym samym roku jesienią, w Białymstoku.

Lata 70. to okres licznego przybywania nowych członków Towarzystwa i rozbudowy struktur terenowych. W 1973 r. powstał oddział w Bydgoszczy, a następnie: w Rzeszowie (30 stycznia 1974 r.), Kielcach (16 października 1975 r.) oraz w Pszczynie (30 marca 1976 r.). Proces ten, popierany przez Zarząd Główny, nie zawsze znajdował oparcie w odpowiednio prężnym środowisku lokalnym. Niektóre z utworzonych wówczas oddziałów (w Białymstoku, Kielcach, Pszczynie) zawiesiły swą działalność już po kilkuletnim okresie działalności. Inne utraciły pierwotny impet z chwilą, gdy zabrakło ich animatorów (Warszawa, Kraków, Szczecin). Jeszcze inne, jak oddział w Bytomiu, za sprawą swych członków przekształciły się w samodzielne stowarzyszenia naukowe (Śląskie Towarzystwo Entomologiczne). Stąd mimo zarejestrowanych 12 oddziałów, prężnie działają jedynie te w: Gdańsku, Lublinie, Łodzi, Olsztynie, Poznaniu, Rzeszowie i Skierniewicach.

Analizując ten proces z perspektywy lat znaczenia nabiera teza o zależności struktur poziomych od aktywności ich członków, a więc i od zaplecza organizacyjnego poszczególnych ośrodków. Dlatego w ostatnim okresie zyskują na znaczeniu struktury pionowe Towarzystwa tworzone przez grupy członków o podobnych zainteresowaniach. Wykorzystując nowoczesne środki komunikacji (internet, telefonia komórkowa) są one w stanie efektywniej realizować cele, do których zostały powołane, a nawet wyznaczać nowe, znacznie wybiegające w przyszłość.

PIŚMIENNICTWO

- BUNALSKI M., LIPA J. J., NOWACKI J. 2001: Zarys historii entomologii w Polsce. [W:] BUNALSKI M., LIPA J. J., NOWACKI J. (red.): Almanach entomologów polskich XX wieku. *Wiad. entomol.*, **20**, Supl.: 9-12.
- HADAŚ T. B. 1998: 75 lat Polskiego Towarzystwa Entomologicznego. Część 1. Geneza i działalność Polskiego Związku Entomologicznego do końca roku 1951. *Wiad. entomol.*, **17**, Supl.: 5-50.

- MROCZKOWSKI M. 1971: Krótki rys historii Polskiego Towarzystwa Entomologicznego. *Pol. Pismo. ent.*, **41** (4): 713-722.
- MROCZKOWSKI M. 1978: Polskie Towarzystwo Entomologiczne. [W:] ŁOŚ L. (red.): Słownik polskich towarzystw naukowych. I. Towarzystwa naukowe działające obecnie w Polsce. Ossolineum, Wrocław: 223-225.
- RIEDL T. 1993: Polska entomologia we Lwowie. *Wiad. entomol.*, **11** (4): 235-252.
- SANDNER H., MIKOŁAJCZYK W. 1971: PTE w okresie ostatniego 25-lecia. *Biul. inform.*, **6**: 1-10.
- STRAWIŃSKI K. 1961: Towarzystwo naukowe jednoczące entomologów polskich. *Nauka Polska*, **9**, 34, 2: 195-199.
- STRAWIŃSKI K. 1962: 40 lat zrzeszenia entomologów polskich. *Pol. Pismo. entomol.*, ser. B, z. 1-2 (25-26): 7-19.

Załączniki

Załącznik 1. Wykaz alfabetyczny Członków Honorowych PTEnt. (do 2008 roku)

1. prof. Stefan ALWIN †	22. prof. dr hab. Marian NUNBERG †
2. prof. dr hab. Józef BANASZAK	23. prof. dr hab. Jerzy PAWŁOWSKI
3. dr Czesław BIEŻANKO †	24. prof. dr hab. Jerzy W. PUŁAWSKI
4. prof. dr hab. Lech BOROWIEC	25. prof. dr hab. Józef RAZOWSKI
5. dr Bolesław BURAKOWSKI †	26. prof. dr hab. Tadeusz RIEDL
6. prof. dr hab. Jarosław BUSZKO	27. prof. dr hab. Henryk SANDNER †
7. prof. dr Vladimir G. DOLIN †	28. prof. dr Eduard SAVSDARG †
8. dr Witold EICHLER †	29. prof. dr Kazimierz SEMBRAT †
9. prof. dr Sergey M. GILAROV †	30. prof. dr Isaak D. SHAPIRO †
10. prof. dr hab. Zofia GOŁĘBIEWSKA †	31. prof. dr hab. Wacław SKURATOWICZ †
11. prof. dr Jan HIRSCHLER †	32. prof. dr hab. Stanisław SMRECZYŃSKI †
12. prof. dr hab. Tadeusz JACZEWSKI †	33. prof. dr hab. Jan STACH †
13. prof. dr Hieronim JAWŁOWSKI †	34. dr Petr STARY
14. prof. dr Zsoltan KASZAB †	35. prof. dr hab. Ryszard SZADZIEWSKI
15. prof. dr hab. Bohdan KIEŁCZEWSKI †	36. prof. dr hab. Andrzej SZEPTYCKI †
16. prof. dr Bernhard KLAUSNITZER	37. prof. dr hab. Andrzej SZUJECKI
17. prof. dr Barbara
KOSMOWSKA-CERANOWICZ	38. prof. dr hab. Przemysław TROJAN
18. prof. dr hab. Jerzy J. LIPA	39. prof. dr hab. Andrzej WARCHAŁOWSKI
19. prof. dr Kauri MIKKOLA	40. prof. dr hab. Janina WENGRIS †
20. prof. dr hab. Maciej MROCZKOWSKI †	41. prof. dr hab. Władysław WĘGOREK †
21. doc. dr Yuri P. NEKRUTENKO	42. prof. dr hab. Jadwiga ZŁOTORZYCKA †

Załącznik 2. Wykaz alfabetyczny członków uhonorowanych „Złotą Odznaką PTEnt.”
(do 2008 roku)

1. Hans ASPÖCK (1980)
2. Józef BANASZAK (2004)
3. Edward BARANIAK (2004)
4. Tadeusz BARCZAK (2004)
5. Klara BARTKOWSKA (2004)
6. Maria BEIGER (1984)
7. Marian BIELEWICZ (1974)
8. Aleksandra BŁĄŻEJEWSKA
9. Franciszek BŁĄŻEJEWSKI
10. Tomasz BOJASIŃSKI (1980)
11. Maria BOLANOWSKA (1989)
12. Lech BOROWIEC (2004)
13. Lech BUCHHOLZ (1995)
14. Paweł BUCZYŃSKI (2004)
15. Marek BUNALSKI (2004)
16. Bolesław BURAKOWSKI (1980)
17. Stanisław BURDAJEWICZ (1995)
18. Jarosław BUSZKO (2004)
19. Stanisław CZACHOROWSKI (2004)
20. Jurij CZORNOBAJ (2008)
21. Henryk DUTKA (1980)
22. Jadwiga FLASIŃSKA (1980)
23. Stanisław FORYŚ (1980)
24. Józef GADEK (1980)
25. Maria GOOS (2004)
26. Piotr GÓRSKI (1989)
27. Piotr GRYGIER (2006)
28. Jerzy HEINTZE (1980)
29. Józef HOŁUBOWSKI (1980)
30. Michał HUREJ (2004)
31. Wiktor KADŁUBOWSKI (1995)
32. Bohdan KIEŁCZEWSKI (1980)
33. Bernhard KLAUSNITZER (1980)
34. Antoni KUŚKA (2004)
35. Barbara ŁABANOWSKA (2004)
36. Gabriel ŁABANOWSKI (2004)
37. Andrzej LEŚNIAK (1983)
38. Marcei LEWANDOWSKI (1980)
39. Jerzy J. LIPA (2004)
40. Jerzy A. LIS (2004)
41. Aleksander LISOWSKI (1980)
42. H. MALICKY (1980)
43. Barbara MARCINIAK (2004)
44. Eleonora MARKIEWICZ (1980)
45. Waldemar MIKOŁAJCZYK (1980)
46. Janina MIROWSKA (1983)
47. Jadwiga MOTZOWA (1980)
48. Maciej MROCZKOWSKI (1974)
49. R. NAGY (1980)
50. Jolanta
NAPIÓRKOWSKA-KOWALIK (2004)
51. Jan NAWROT (2004)
52. Edmund NIEMCZYK (1992)
53. Piotr NIEZGODZIŃSKI (1978)
54. Janusz NOWACKI (2004)
55. Andrzej NOWOSAD (1984)
56. Remigiusz OLSZAK (2004)
57. Jerzy PAWŁOWSKI (2004)
58. Bogusław PETRYSZAK (2004)
59. A. PFEFFER (1980)
60. Romuald J. POMORSKI (2006)
61. Zdzisław PRZYBYLSKI (1986)
62. Józef RAZOWSKI (2004)
63. Wolodymyr RIZUN (2008)
64. Bogdan ROZKRUT (1980)
65. Henryk SANDNER (1974)
66. Paweł SIENKIEWICZ (2004)
67. Zbigniew SIERPIŃSKI (1980)
68. Zygmunt ŚLIWIŃSKI
69. Bogusław SOSZYŃSKI (1986)
70. Stanisława SOWA (1983)
71. Jerzy STARZYK (2004)

72. M. STOLINA (1980)	85. Zofia WAGNER (1986)
73. Władysław STROJNY (1980)	86. Marek WANAT (2004)
74. Ryszard SZADZIEWSKI (2004)	87. Andrzej WARCHAŁOWSKI (1983)
75. Marian SZAMAŃSKI (1980)	88. Erwin WĄSOWICZ (2006)
76. Bolesław SZCZEPAŃSKI (1980)	89. Janina WENGRIS (1974)
77. Andrzej SZEPTYCKI (2004)	90. Barbara WILKANIEC (2008)
78. Adam SZMYT (1980)	91. Henryk WIŚNIEWSKI (1983)
79. Andrzej SZUJECKI (2004)	92. Andrzej WITKOWSKI (2006)
80. Jan SZYSZKO (2006)	93. Aleksander WRÓBLEWSKI (1974)
81. Dariusz TARNAWSKI (2004)	94. Irena ZAWIRSKA (2004)
82. Kazimierz TARWID (1980)	95. Maksymilian ŻAK
83. Zdenek TESAŘ (1980)	96. Irena ŻURAŃSKA (1986)
84. Przemysław TROJAN (2004)	

Załącznik 3. Wykaz alfabetyczny członków uhonorowanych
„Medalem za zasługi dla Polskiego Towarzystwa Entomologicznego”

1. prof. dr hab. Jerzy ACHREMOWICZ	21. prof. dr hab. Sędzimir M.
KLIMASZEWSKI
2. prof. dr hab. Jerzy ANASIEWICZ	22. prof. dr hab. Jan KOTEJA
3. prof. dr hab. Maria BEIGER	23. prof. dr hab. Wiesław KRZEMIŃSKI
4. prof. dr hab. Aleksandra
BŁAŻEJEWSKA	24. dr hab. Antoni KUŚKA
5. prof. dr hab. Franciszek
BŁAŻEJEWSKI	25. mgr Antoni KWICZAŁA
6. prof. dr hab. Jan BOCZEK	26. prof. dr hab. Andrzej LEŚNIAK
7. prof. dr hab. Lech BOROWIEC	27. prof. dr hab. Jerzy J. LIPA
8. dr inż. Lech BUCHHOLZ	28. prof. dr hab. Jerzy A. LIS
9. dr hab. Marek BUNALSKI	29. dr Franciszek LISOWICZ
10. dr Bolesław BURAKOWSKI	30. doc. dr hab. Gabriel ŁABANOWSKI
11. dr hab. Stanisław BURDAJEWICZ	31. dr inż. Andrzej ŁABĘDZKI
12. prof. dr hab. Jarosław BUSZKO	32. prof. dr hab. Jacek ŁĘTOWSKI
13. prof. dr hab. Stanisław CMOLUCH	33. prof. dr hab. Bartłomiej MICZULSKI
14. dr Zbigniew CZERNAKOWSKI	34. dr Waldemar MIKOŁAJCZYK
15. prof. dr hab. Jan DOMINIK	35. prof. dr hab. Maciej MROCZKOWSKI
16. prof. dr hab. Mirosława DYLEWSKA	36. dr Jerzy NADOLSKI
17. prof. dr hab. Kazimierz GADEK	37. prof. dr hab. Jolanta
NAPIÓRKOWSKA-KOWALIK
18. prof. dr hab. Zofia GOŁĘBIEWSKA	38. prof. dr hab. Edmund NIEMCZYK
19. dr Henryk GARBARCZYK	39. prof. dr hab. Janusz NOWACKI
20. prof. dr hab. Wiktor KADŁUBOWSKI	40. dr Andrzej NOWOSAD

41. dr Czesław OKOŁÓW	51. mgr Zygmunt ŚLIWIŃSKI
42. prof. dr hab. Jerzy PAWŁOWSKI	52. dr Bogusław SOSZYŃSKI
43. dr Jacek PIECHOTA	53. prof. dr hab. Ryszard SZADZIEWSKI
44. prof. dr hab. Stefan PRUSZYŃSKI	54. prof. dr hab. Andrzej SZUJECKI
45. prof. dr hab. Wojciech PUŁAWSKI	55. prof. dr hab. Jan SZYSZKO
46. prof. dr hab. Józef RAZOWSKI	56. prof. dr hab. Przemysław TROJAN
47. prof. dr hab. Włodzimierz ROMANKOW	57. dr hab. Marek WANAT
48. prof. dr hab. Irena RUSZKOWSKA	58. prof. dr hab. Andrzej WARCHAŁOWSKI
49. dr hab. Janusz SAWONIEWICZ	59. prof. dr hab. Zofia WEGNER
50. dr hab. Adam ŚLIPIŃSKI	60. prof. dr hab. Irena ŻURAŃSKA

Załącznik 4. Tematyka konferencji naukowych z cyklu „Ochrona owadów w Polsce”

Rok	Miejsce	Temat konferencji
1999	Kraków	Ochrona owadów w Polsce u progu integracji z Unią Europejską
2002	Olsztyn	Ekologiczne i gospodarcze konsekwencje wymierania i ekspansji gatunków
2004	Białowieża	Parki narodowe i rezerваты przyrody w Polsce jako naturalne ostoje europejskiej fauny owadów
2006	Zwierzyniec	Badania entomologiczne a obecna sytuacja prawna i organizacyjna ochrony przyrody
2007	Poznań	Różnorodność biologiczna owadów Polski – aktualny stan badań oraz perspektywy jej ochrony

Załącznik 5. Skład Zarządu Głównego PTEnt. w latach 1989 – 2007

Nr Zjazdu	Rok wyboru	Przewodniczący	Z-cy Przewodniczącego	Sekretarz Zarządu	Skarbnik	Bibliotekarz	Członkowie Zarządu
XL	1989	prof. dr hab. Andrzej WARCHAŁOWSKI	prof. dr hab. Czesław KANIA prof. dr hab. Jerzy PAWŁOWSKI	dr Dariusz TARNAWSKI	?	mgr Marek WANAT	doc. dr hab. Józef BANASZAK inż. Lech BUCHHOLZ dr Jarosław BUSZKO dr Antoni KUŚKA dr Waldemar MIKOŁAJCZYK dr Romuald POMORSKI dr Mieczysław STACHOWIAK
XLI	1992	prof. dr hab. Andrzej WARCHAŁOWSKI	prof. dr hab. Czesław KANIA prof. dr hab. Jerzy PAWŁOWSKI	dr Dariusz TARNAWSKI	?	mgr Marek WANAT	prof. dr hab. Józef BANASZAK dr hab. Jarosław BUSZKO dr Antoni KUŚKA dr Waldemar MIKOŁAJCZYK dr Romuald POMORSKI
XLII	1995	dr hab. Jarosław BUSZKO	prof. dr hab. Andrzej WARCHAŁOWSKI dr hab. Janusz NOWACKI	dr inż. Marek BUNALSKI	inż. Lech BUCHHOLZ	dr Marek WANAT	dr hab. Tadeusz BARCZAK prof. dr hab. Klara BARTKOWSKA dr Andrzej ŁABĘDZKI, dr hab. Tadeusz PAWLIKOWSKI mgr Janusz SOSIŃSKI prof. dr hab. Ryszard SZADZIEWSKI
XLIII	1998	dr hab. Janusz NOWACKI	dr hab. Jarosław BUSZKO prof. dr hab. Klara BARTKOWSKA	dr inż. Marek BUNALSKI	inż. Lech BUCHHOLZ	dr Marek WANAT	dr hab. Tadeusz BARCZAK dr Andrzej ŁABĘDZKI dr hab. Tadeusz PAWLIKOWSKI mgr inż. Janusz SOSIŃSKI prof. dr hab. Ryszard SZADZIEWSKI dr Dariusz TARNAWSKI
XLIV	2001	prof. dr hab. Janusz NOWACKI	prof. dr hab. Jarosław BUSZKO prof. dr hab. Klara BARTKOWSKA	dr inż. Marek BUNALSKI	mgr inż. Paweł SIENKIEWICZ	dr hab. Marek WANAT	prof. dr hab. Józef BANASZAK dr hab. Tadeusz BARCZAK dr hab. Stanisław CZACHOROWSKI prof. dr hab. Jacek ŁĘTOWSKI prof. dr hab. Ryszard SZADZIEWSKI dr hab. Dariusz TARNAWSKI
XLV	2004	prof. dr hab. Janusz NOWACKI	prof. dr hab. Jarosław BUSZKO dr inż. Marek BUNALSKI	dr inż. Paweł SIENKIEWICZ	dr Wojciech KUBASIK	dr hab. Marek WANAT	prof. dr hab. Józef BANASZAK dr hab. Tadeusz BARCZAK dr Paweł BUCZYŃSKI dr hab. Stanisław CZACHOROWSKI prof. dr hab. Jerzy A. LIS prof. dr hab. Ryszard SZADZIEWSKI dr hab. Dariusz TARNAWSKI
XLVI	2007	prof. dr hab. Janusz NOWACKI	prof. dr hab. Ryszard SZADZIEWSKI dr hab. Marek BUNALSKI	dr inż. Paweł SIENKIEWICZ	dr Wojciech KUBASIK	dr hab. Marek WANAT	prof. dr hab. Józef BANASZAK dr hab. Tadeusz BARCZAK dr Paweł BUCZYŃSKI dr hab. Dariusz IWAN mgr Rafał RUTA dr inż. Paweł TRZCIŃSKI *

* Opiekun strony internetowej – funkcja utworzona w 2007 roku

Lwowskie lata Polskiego Związku Entomologicznego i entomolodzy lwowianie

Lvov years of the Polish Entomological Society
and Lvovian entomologists

Tadeusz RIEDL

ul. Witosa 5 m. 5, 80-809 Gdańsk

KEY WORDS: the Polish Entomological Society, history, Lvov, Lvovian entomologists.

Polski Związek Entomologiczny został utworzony 85 lat temu we Lwowie i tam działał do wybuchu II wojny światowej. Zrzeszał wtedy ponad 200 członków. Jego działalność naukową i organizacyjną dokumentowało własne czasopismo – Polskie Pismo Entomologiczne (PPE). Przedstawiciele Związku brali czynny udział w Międzynarodowych Kongresach Entomologicznych począwszy od 1925 roku.

Piśmiennictwo dotyczące przedwojennej historii Związku jest skromne. Pomijając cząstkowe sprawozdania z jego działalności publikowane w lwowskich, a więc przedwojennych tomach PPE, należy przypomnieć prace MROCZKOWSKIEGO (1971) i HADASIA (1998), wyczerpująco omawiające powstanie i działalność Związku we Lwowie i w okresie powojennym. Znacznie mniej wiadomości zawiera opracowanie STRAWIŃSKIEGO (1962) oraz dwie późniejsze prace (BRZEK 1995; RIEDL 1993); w pierwszej z nich Związkowi poświęcono zaledwie trzy zdania. Nieporównywalnie bogatsze jest piśmiennictwo na temat lwowskiej entomologii i lwowskich entomologów. Jest to ponad 50 publikacji wymienionych w opracowaniu „Polska entomologia we Lwowie” (RIEDL 1993), w którym mamy również wskazane najważniejsze prace oryginalne działających we Lwowie entomologów. O wielu z nich jest

także mowa w kolejnych opracowaniach z ostatnich lat (BRZEK 1994, 2007; DRAUS 2007; RIEDL 1996, 2002, 2006; SZEWAŁSKI 1993), a szczególne znaczenie ma praca zbiorcza „Almanach entomologów polskich XX wieku” (BUNALSKI, LIPA, NOWACKI 2001), cytowana dalej jako Almanach.

Poniżej przypomniana jest historia powstania i działalność Polskiego Związku Entomologicznego w jego okresie lwowskim, a więc w latach przedwojennych. Wyliczeni są również entomolodzy lwowianie. Wykaz ich zostaje utworzony i opublikowany po raz pierwszy. Obejmuje 32 osoby. Zgodnie z tendencjami właściwymi naukowemu pracom historiograficznym, jako lwowianie traktowane są tu osoby urodzone we Lwowie lub w jego okolicy, bądź tam zamieszkałe przed 1947 r. W wielu przypadkach zamieszczone zostają nieznane lub prawie nieznane fakty biograficzne. Dla 19 osób udało się ustalić miejsce zamieszkania we Lwowie; wskazane jest ono z zachowaniem przedwojennej polskiej nomenklatury ulic.

Niektóre skróty: AMW – Akademia Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie, PL – Politechnika Lwowska, UJK – Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, UWr – Uniwersytet Wrocławski.

Powstanie i działalność PZE w okresie lwowskim

W 1875 r. utworzono we Lwowie Polskie Towarzystwo Przyrodników im. Kopernika wydające czasopismo „Kosmos”. 45 lat później, tj. w 1920 r. entomolodzy zgrupowani w tym Towarzystwie, pracownicy bądź współpracownicy przyrodniczego Muzeum im. Dzieduszyckich postanowili utworzyć przy lwowskim oddziale Towarzystwa Sekcję Entomologiczną. Byli to dr Jarosław ŁOMNICKI, dyrektor Muzeum, dr Adam KRASUCKI (od 1921 r. adiunkt Zakładu Ochrony Roślin Politechniki Lwowskiej) oraz absolwenci Wydziału Filozoficznego UJK – Jan KINEL i Jan NOSKIEWICZ, dwaj ostatni jako asystenci Zakładu Zoologicznego UJK w r. 1920/21.

13 XII 1920 r. w gmachu Muzeum im. Dzieduszyckich (Fot. 1) przy ul. Rutowskiego 18 (obecnie ul. Teatralna) odbyło się zebranie założycielskie, na którym Sekcja Entomologiczna została powołana. W Zarządzie Sekcji znaleźli się m.in. dr Jarosław ŁOMNICKI jako przewodniczący Zarządu, August STÖCKL (zastępca przewodniczącego), Jan KINEL (sekretarz) i Jan NOSKIEWICZ (członek Zarządu). Józef GROLLE, inż. Aleksander KOZIKOWSKI i dr Michał ŚWIĄTKIEWICZ weszli w skład Komisji rewizyjnej. Wśród pozostałych członków-założycieli Sekcji na wymienienie zasługują: prof. dr Benedykt FULIŃSKI, kierownik Katedry Zoologii i Anatomii Zwierząt PL, prof. dr Jan HIRSCHLER, kierownik Zakładu Zoologicznego UJK, dr Adam KRASUCKI i lepidopterolog inż. Jan ROMANISZYN.

Fot. 1. Muzeum im. Dzieduszyckich (the Dzieduszycki Natural History Museum)

Podczas drugiego Walnego Zebrania Sekcji w dniu 2 stycznia 1922 r. we władzach jej nie zaszły istotne zmiany, z tym, że zastępcą przewodniczącego, w miejsce przechodzącego do Komisji rewizyjnej Augusta STÖCKLA, został dr Michał ŚWIĄTKIEWICZ, a bibliotekarzem Jan NOSKIEWICZ, od 1922 r. etatowy pracownik naukowy i bibliotekarz Muzeum. Cały księgozbiór Sekcji pochodził z darów.

Już w 1922 roku ukazał się pierwszy tom Polskiego Pisma Entomologicznego. Redaktorem Pisma został Jan KINEL (Fot. 2), sekretarz Muzeum.

Ilość członków Sekcji z 16 w 1920 r. wzrosła w roku następnym do 30, a w 1922 r. do 85; wśród nich był mgr Tadeusz JACZEWSKI z Warszawy.

4 XII 1922 r. trzecie Walne Zebranie członków postanowiło Sekcję rozwiązać i w jej miejsce utworzyć samodzielne stowarzyszenie. Uchwaliło ono nazwę – Polski Związek Entomologiczny i wybrało jego pierwszy Zarząd oraz Komisję Rewizyjną. Zgodnie z usilnymi staraniami Jana KINELA, pierwszym przewodniczącym Zarządu został prof. dr Zygmunt MOKRZECKI z Warszawy. Obok prof. MOKRZECKIEGO w skład Zarządu weszli: dr Michał ŚWIĄTKIEWICZ (I zastępca przewodniczącego), dr Jarosław ŁOMNICKI (II zastępca), Jan KINEL (sekretarz), Józef GROLLE (skarbnik), Roman

Fot. 2. Dr Jan KINEL

KUNTZE (zastępca skarbnika), Jan NOSKIEWICZ (bibliotekarz). W Komisji Rewizyjnej znaleźli się prof. inż. Aleksander KOZIKOWSKI, dr E. MAZUR, inż. Jan ROMANISZYN. Siedzibą Związku pozostał Lwów.

Nowo wybrany Zarząd opracował statut Związku (5 I 1923) przekazując go do zatwierdzenia Wojewodzie Lwowskiemu. Zmieniany był on później dwukrotnie (1933, 1935).

8 I 1923 r. odbyło się w gmachu Muzeum im. Dzieduszyckich pierwsze Walne Zgromadzenie PZE. Nikt nie zakwestionował postanowień statutu. Uchwalono natomiast rozszerzenie działalności Związku w kierunku entomologii stosowanej, głównie badań nad ważniejszymi szkodnikami. Ustalono również wysokość składki członkowskiej.

Kolejne walne zgromadzenia zwoływane były we Lwowie regularnie każdego roku w styczniu, odbywały się zawsze w Muzeum i zawsze w poniedziałki, ostatnie miało miejsce w r. 1939. Ogółem było ich więc 17; zebrań miesięcznych odbyło się ponad 150.

Po śmierci prof. MOKRZECKIEGO (3 III 1936) przewodniczącym Zarządu został prof. inż. Aleksander KOZIKOWSKI.

W obsadzie funkcji w latach międzywojennych zmiany osobowe były nie-liczne, albowiem zastępcą przewodniczącego od 1923 r. był nieprzerwanie dr Michał ŚWIĄTKIEWICZ, a równocześnie z nim identyczną funkcję pełnili kolejno dr Jarosław ŁOMNICKI (do śmierci w 1931 r.) prof. Aleksander KOZIKOWSKI (do 1936 r.) i po nim doc. dr Tadeusz JACZEWSKI. Sekretarzem przez cały czas był dr Jan KINEL, od 1931 r. dyrektor Muzeum, a bibliotekarzem doktor i od 1937 r. doc. dr Jan NOSKIEWICZ.

Jak już wspomniano, Polskie Pismo Entomologiczne zaczęło ukazywać się od r. 1922, a więc I tom wydany został jeszcze staraniem Sekcji Entomologicznej. Redaktorem Pisma od początku był dr Jan KINEL; we Lwowie wydał 17 tomów (1922–1938), tomy 18 i 19 wydał po wojnie we Wrocławiu (1948–1950).

Na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych ilość członków oscylowała wokół 200 (1929 – 192, 1936 – 206), wśród niewymienionych dotychczas zwracają dziś uwagę nazwiska Janusza NASTA (Warszawa), Mariana NUNBERGA (Lwów), Stanisława SMRECZYŃSKIEGO jun. (Kraków), Jana STACHA (Kraków) i Sergiusza hr. TOLLA (Bydgoszcz).

Znaczenie i ranga Związku stopniowo rosły. Jest o tym mowa w warszawskim periodyku „Nauka Polska” (MAŃKOWSKI 1934), gdzie można przeczytać: „Żywą działalność wykazuje Polski Związek Entomologiczny z siedzibą we Lwowie...”. Członkowie i oficjalni przedstawiciele Związku uczestniczyli w Międzynarodowych Kongresach Entomologicznych, w szczególności w III Kongresie (Zurych, 1925), IV (Ithaca, USA, 1928). V (Paryż, 1931), VII (Berlin, 1938). Udział brali w nich m.in. prof. dr Ryszard BŁĘDOWSKI, poseł i senator RP, wiceprezydent m. st. Warszawy, dr Jan KINEL, prof. inż. Aleksander KOZIKOWSKI, dr Stanisław MINKIEWICZ, dr Jan NOSKIEWICZ, dr Stanisław SMRECZYŃSKI jun.

Jeszcze w 1924 r. Walne Zgromadzenie PZE zaleciło Zarządowi opracowanie poszczególnych grup owadów krajowych. Częściowa realizacja uchwały nastąpiła w latach 1927 i 1931, kiedy to ukazały się napisane przez lwowian przewodniki do oznaczania rzędów, rodzin i rodzajów: „Owady krajowe” (KINEL, KRASUCKI, NOSKIEWICZ 1927), wydane przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Lwowie oraz „Chrząszcze i motyle krajowe” (KINEL, KUNTZE 1931) wydane w Warszawie. Powtórne podjęcie tej uchwały w 1952 r. pozwoliło wydawać „Klucze do oznaczania owadów Polski”.

Entomolodzy lwowianie

- Anna ANASIEWICZ (ur. 1928), prof. dr hab. (Almanach:19), ul. Rappaporta 15.
- Józef DZIĘDZIELEWICZ (1844–1918), dr, czł. PAU (Almanach: 58).
- Maria GOOS (ur.1930), prof. dr hab. (Almanach: 66), Brzuchowice k. Lwowa.

- Jan HIRSCHLER (1883–1951), prof. dr (Almanach: 71), ul. Supińskiego 5. Na początku wojny zmienił narodowość na niemiecką i wyjechał do III Rzeszy. Po powrocie do Polski otrzymał wyrok 9 miesięcy więzienia i został pozbawiony godności członka PAU, tudzież honorowego członkostwa PZE. Pod koniec życia zatrudniony był w Instytucie Medycyny Morskiej i Tropikalnej w Gdyni.
- Antoni Władysław JAKUBSKI (1885–1962), prof. dr hab. (Almanach: 76).
- Stanisław KAPUŚCIŃSKI (1910–1991), prof. dr (Almanach: 85).
- Maria KARCZEWSKA (ur. 1928), doc. dr hab. (Almanach: 86), ul. Piłsudskiego 27.
- Stanisław KARPIAK (1920–1995), prof. dr hab., ul. Łyczakowska 97. Biochemik; liczne jego prace poświęcone były przemianom fosforowym u gąsienic zawisaków (Sphingidae). Był kierownikiem Katedry Biochemii AR we Wrocławiu.
- Jan KINEL (1886–1950), doc. dr (Almanach: 91-92), ul. Snopkowska 27. Doktoryzował się w UJK w 1923 r. (Fot. 3). Podczas wojny i okupacji ochraniał zbiory Muzeum im. Dzieduszyckich, po wojnie był pierwszym kierownikiem Muzeum Zoologicznego UW., gdzie przez 5 lat ratował

Fot. 3. Dyplom doktorski Jana KINELA

- Muzeum zabezpieczając i porządkując jego zbiory po olbrzymich zniszczeniach wojennych. W 35-lecie śmierci KINELA Muzeum otrzymało imię innego, czwartego z rzędu szefa.
- Weronika KORNALEWICZ (1942–2008), dr (Almanach: 98), Zimna Woda k. Lwowa.
 - Maria Krystyna KOŚCIELSKA (ur. 1927), dr (Almanach: 98), ul. Zadwórzkańska 11A.
 - Aleksander KOZIKOWSKI (1879–1956), prof. inż. (Almanach: 101-102), ul. Pijarów 57. Kierownik Katedry Ochrony Lasu i Entomologii Leśnej Politechniki Lwowskiej. W nocy z drugiego na trzeciego stycznia 1945 r. aresztowany przez przestępcze elementy okupacyjnej władzy radzieckiej we Lwowie i deportowany do Krasnodonu w Donbasie.
 - Adam KRASUCKI (1887–1951), dr (Almanach: 102-103). Adiunkt Zakładu Ochrony Roślin Politechniki Lwowskiej, następnie adiunkt Państwowej Stacji Botaniczno-Rolniczej we Lwowie.
 - Anna KRZYSZTOFOWICZ (1925–2006), prof. dr hab. (Almanach: 105).
 - Roman KUNTZE (1902–1944), prof. dr hab. (Almanach: 107-108). Docent w Katedrze Ochrony Lasu i Entomologii Leśnej Politechniki Lwowskiej. Zamordowany przez SS podczas Powstania Warszawskiego 22 sierpnia 1944 r.
 - Jarosław ŁOMNICKI (1873–1931), dr (Almanach: 120-121), ul. Nabelaka.
 - Marian Alojzy ŁOMNICKI (1845–1915), dr, dr h.c. UJK (Almanach: 121), ul. Nabelaka.
 - Jan NOSKIEWICZ (1890–1963), prof. dr hab. (Almanach: 142-143), ul. Kadecka 5C. Asystent Zakładu Zoologicznego UJK, nauczyciel w II Gimnazjum im. K. Szajnochy we Lwowie, bibliotekarz Muzeum im. Dzieduszyckich. Podczas okupacji niemieckiej, podobnie jak wielu uczonych lwowskich, pracował w Instytucie Badań nad Tyfusem Plamistym prof. Rudolfa WEIGLA.
 - Maksymilian SIŁA-NOWICKI (1826–1890), prof. dr. Nestor zoologii polskiej, autor prac z dziedziny systematyki i taksonomii motyli. Do gimnazjum uczęszczał we Lwowie. W 1863 r. uzyskał doktorat na Uniwersytecie Lwowskim i w tymże roku powołany został na katedrę w UJ. Zbiór NOWICKIEGO w Muzeum we Lwowie i częściowo w Krakowie.
 - Marian NUNBERG (1896–1986), prof. dr hab. (Almanach: 143-144). We Lwowie doktor i docent Politechniki Lwowskiej.
 - Gustaw POLUSZYŃSKI (1887–1959), prof. dr hab. (Almanach: 158), ul. Kochanowskiego 8. Docent Zakładu Zoologicznego UJK, potem kierownik Zakładu Parazytologii AMW.

- Tadeusz RIEDL (ur. 1933), prof. dr hab. (Almanach: 165), ul. Dwernickiego 12.
- Jan ROMANISZYN (1881–1945), inż. (Almanach: 166), ul. Listopada 93. Jego zbiór motyli znajduje się w Instytucie Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN w Krakowie.
- Włodzimierz ROMANISZYN (1910–1994), prof. dr (Almanach: 166).
- Edward SOŁTYS (1906–1992), mgr (Almanach: 181).
- Jerzy Ryszard STARZYK (ur. 1942), prof. dr hab. (Almanach: 185-186), ul. Małachowskiego 2.
- August STÖCKL (Almanach: 187), lepidopterolog publikujący prace faunistyczne w latach 1908–1928 w Kosmosie i w PPE. Zbiór STÖCKLA w Muzeum we Lwowie.
- Andrzej hr. SZEPTYCKI (1939-2008), prof. dr hab. (Almanach: 195), Dziewiętniki k. Lwowa – siedziba rodu SZEPTYCKICH, potem ul. Zielona 20. Był praprawnukiem Aleksandra hr. FREDRY, wielkiego polskiego poety i komediopisarza oraz bliskim krewnym gen. Stanisława SZEPTYCKIEGO, byłego Szefa Sztabu Generalnego WP i ministra spraw wojskowych.
- Romuald SZPOR (1916-1997), lek. med. (Almanach: 197-198).
- Andrzej SZUJECKI (ur. 1929), prof. dr hab., dr h. c. SGGW i AR w Poznaniu, członek rzeczywisty PAN (Almanach: 198-199), ul. Stryjska 42. We Lwowie był uczniem Szkoły im. Marii Magdaleny. W 1940 r. deportowany na nieludzką ziemię, skąd szczęśliwie udało mu się wydostać. Przez Iran i Indie dotarł do Północnej Rodezji, w 1947 r. powrócił do Polski.
- Michał ŚWIĄTKIEWICZ, dr (Almanach: 203). Lepidopterolog zbierający motyle w okolicach Lwowa i na Podolu. Odnośne artykuły publikował w PPE w latach 1922–1928. Część zbioru ŚWIĄTKIEWICZA w Muzeum we Lwowie.
- Jadwiga ZŁOTORZYCKA (1926–2002), prof. dr hab. (Almanach: 237), ul. Stryjska 36. Była córką profesora astronomii UJK Eugeniusza RYBKII.

Nawiązując do wyliczonych powyżej 32 entomologów należy przypomnieć, że ich badania faunistyczne przyczyniły się do pełniejszego poznania krajowej entomofauny, oni bowiem wykazali występowanie setek gatunków jako tzw. nowych dla fauny Polski (np. Marian ŁOMNICKI około 1300 gatunków chrząszczy). Równocześnie rezultatem badań taksonomicznych było odkrycie znacznej liczby gatunków nowych dla nauki, z których, według danych z początku lat dziewięćdziesiątych, 82 należą do fauny Polski. Są to w szczególności: 35 gatunków Mallophaga opisanych przez ZŁOTORZYCKĄ, 32 gatunki Protura i Collembola opisane przez SZEPTYCKIEGO, 5 gatunków Trichoptera odkrytych przez DZIĘDZIELEWICZA, 4 gatunki Lepidoptera NO-

WICKIEGO oraz po 3 gatunki Hymenoptera i Lepidoptera opisane odpowiednio przez NOSKIEWICZA i autora. To tyle, ale lwowianie nie powiedzieli jeszcze ostatniego słowa, choć najmłodsi z nich liczą 66 lat.

W ostatnich kilku miesiącach odeszli do wieczności śp. śp. Weronika KORNALEWICZ i Andrzej SZEPTYCKI. Zdążyli jeszcze ustnie przekazać autorowi informacje o swoich miejscach zamieszkania we Lwowie.

SUMMARY

The author reminds the origin and activities of the Polish Entomological Society in Lvov and provides a list of Lvov entomologists. The Society was established 85 years ago in Lvov and operated there until WWII.

In 1920 the entomologists grouped in the Polish Naturalists Society in Lvov decided to establish the Entomological Section. Two years later the Section's Plenary Meeting transformed it into an independent society: the Polish Entomological Society. In the meantime the Meeting accepted the statutes of the Society and appointed the first board. Professor Dr Zygmunt MOKRZECKI, Warsaw, was elected its first president and after his death, in 1936, Prof. Eng. Aleksander KOZIKOWSKI succeeded him.

Scientific activities of the Society were documented by its own press organ, The Journal of Polish Entomological Society issued since 1922. The first editor in chief was Dr Jan KINEL, who published 17 volumes until 1938.

The list of Lvov entomologists is provided for the first time. It contains 32 names, including Jan NOSKIEWICZ, Maksymilian SIŁA-NOWICKI, Marian NUNBERG, Andrzej SZEPTYCKI, Andrzej SZUJECKI and Jadwiga ZŁOTORZYCKA. For 19 of them their former addresses in Lvov are included.

PIŚMIENICTWO

- BRZEK G. 1994: Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie i jego Twórca. Wyd. Lubelskie Nowe, Lublin. 200 ss.
- BRZEK G. 1995: Lwów i Wilno. O dwu zgaszonych w 1939 roku ogniskach polskiej zoologii. Lubelskie Tow. Nauk., Lublin. 156 ss.
- BRZEK G. 2007: Historia zoologii w Polsce do drugiej wojny światowej. Aktualizacja i uzupełnienia: Jerzy PAWŁOWSKI i Tomasz MAJEWSKI. PAU, Rozpr. Wydz. Przyr., Kraków, 2: 1-465.
- BUNALSKI M., LIPA J. J., NOWACKI J. (red.) 2001: Almanach entomologów polskich XX wieku. Wiad. entomol., 20, Supl.: 1-240.
- DRAUS J. 2007: Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1946. Księgarnia Akademicka, Kraków. 328 ss.

- HADAŚ T. B. 1998: 75 lat Polskiego Towarzystwa Entomologicznego. Część I. Geneza i działalność Polskiego Związku Entomologicznego do końca roku 1951. *Wiad. entomol.*, **17**, Supl.: 5-50.
- KINEL J., KRASUCKI A., NOSKIEWICZ J. 1927: Owady krajowe. Przewodnik do określania rzędów, rodzin i rodzajów. Zakł. Nar. im. Ossolińskich, Lwów. Zesz. 1 – tekst, VII + 328 ss., Zesz. 2 – tablice, 63 tabl.
- KINEL J., KUNTZE R. 1931: Chrząszcze i motyle krajowe. Przewodnik do określania rodzin i rodzajów. Komitet Wydawn. Podręczn. Akad., Warszawa. Zesz. 1 – tekst, VIII + 230 ss., Zesz. 2 – tablice, 63 tabl.
- MAŃKOWSKI T. 1934: Życie naukowe współczesnego Lwowa. *Nauka Polska*, Warszawa, **19**: 134-174.
- MROCZKOWSKI M. 1971: Krótki rys historii Polskiego Towarzystwa Entomologicznego. *Pol. Pismo ent.*, **41**: 713-722.
- RIEDL T. 1993 (1992): Polska entomologia we Lwowie. *Wiad. entomol.*, **11** (4): 235-252.
- RIEDL T. 1996: *We Lwowie. Relacje*. Sudety, Wrocław. 190 ss.
- RIEDL T. 2002: *Lwów w pamięci i fotografii*. Sudety, Wrocław. 396 ss.
- RIEDL T. 2006: *Chodząc po Lwowie*. Bernardinum, Pelplin. 329 ss.
- STRAWIŃSKI K. 1962: 40 lat zrzeszenia entomologów polskich. *Pol. Pismo ent.*, Ser. B, **1-2** (25-26): 7-19.
- SZEWAŁSKI R. (red.) 1993: *Politechnika Lwowska 1844–1945*. Wyd. Politechniki Wrocław, Wrocław. 577 ss.

Najważniejsze trendy oraz wyzwania entomologii XXI wieku w Polsce

Major trends and challenges of entomology in the 21st century in Poland

Józef BANASZAK

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Instytut Biologii Środowiska, Al. Ossolińskich 12,
85-093 Bydgoszcz; e-mail: lednica@ukw.edu.pl

KEY WORDS: entomology, Poland, challenges of entomology, faunistic resources, changes in fauna, synanthropization, GMO, protection of species.

Przedemną zadanie niełatwe, mam bowiem mówić o najważniejszych zagadnieniach i wyzwaniach entomologii XXI wieku, wszakże stoimy na jego początku. Zadanie zarówno bardzo zasadne, co trudne. Postaram się chociaż w części sprostać wyzwaniu, jako że dziś – może nie tak jak jeszcze jakiś czas temu – dają o sobie znać wyraźnie i ze znaczną natarczywością pewne zjawiska, zarówno w skali kraju, jak i świata. Aktualne problemy środowiskowe stawiają nowe wyzwania, chociaż i dotychczasowe nie zostały rozwiązane, może dlatego, że nie stawiano ich dostatecznie zdecydowanie i dostatecznie wyraźnie, jak tego wymagały.

Najpierw jednak cofnijmy się na moment o dziesięć lat wcześniej, do lektury „Wiadomości Entomologicznych” z roku 1998 (tom XVII, Suplement), w których zamieszczono referaty plenarne 43 Zjazdu PTE w Poznaniu. Wskazuje bowiem jakże innymi sprawami żyliśmy przed zaledwie 10. laty.

Poza oczywistym zarysem historii PTEnt., tematem referatów plenarnych i dyskusji były trzy zagadnienia: „Entomologia stosowana i ochrona roślin w XXI wieku”, przedstawiona przez prof. Józefa J. LIPE. Przeglądu osią-

gnięć ekologii owadów lądowych w Polsce dokonał prof. Andrzej SZUJECKI, zaś prof. Przemysław TROJAN przedstawił „Nowe perspektywy w badaniach faunistycznych”. A zatem w referatach plenarnych Zjazdu omówione zostały ogólne zagadnienia entomologii stosowanej, ekologii, oraz badań faunistycznych. I od razu podam, że wymienieni autorzy konkluzje wyrażali optymistyczne, jak idzie o przyszłość omawianych kierunków. Profesor LIPA (1998) pisze o przewidywanym spadku stosowania środków chemicznych jako wyniku wprowadzania nowych technik wdrażania integrowanych programów i nowych technik oprysków, opartych na satelitarnym systemie pozycjonowania (GPS). Te nowe technologie określane jako precyzyjne rolnictwo oraz precyzyjna ochrona roślin polegają na stosowaniu oprysków tylko w miejscach występowania agrofagów na plantacji. Może to doprowadzić do redukcji zużycia preparatów chemicznych – nawet o 70% wcześniej zużytych ilości (LIPA 1998). Generalnie sytuacja w Polsce, w związku z członkostwem w UE będzie odpowiadać światowym trendom.

Podsumowując osiągnięcia polskiej ekologii owadów lądowych, prof. SZUJECKI stwierdził, że były one adekwatne do poziomu wiedzy w okresach, w których się dokonywały i pozostawały w orbicie ogólnych zainteresowań ekologii swego czasu (SZUJECKI 1998).

Z kolei prof. Przemysław TROJAN (1998) konkluduje przed dziesięciu laty, że wprowadzenie metod ilościowych do faunistyki przekształciło ją w nowoczesną dyscyplinę naukową z własnymi koncepcjami teoretycznymi, bogatym arsenalem metod jakościowych i ilościowych, służących do zbierania informacji o faunie, a także z metodami matematycznymi opracowania materiału.

W referatach tych określono zatem teoretyczne i metodyczne podstawy badań faunistycznych i ekologicznych, przedstawiono wizję entomologii stosowanej i ochrony roślin.

Zasadne jest określenie stanu dzisiejszej entomologii, jak również jej wyzwań i trendów oraz zagrożeń jej rozwoju. Zaczniemy od przedstawienia stanu współczesnej entomologii w Polsce, następnie przedstawię problemy i wyzwania, jak je widzę z mojej perspektywy, opierając się na aktualnym przeglądzie niektórych czasopism, przede wszystkim „Polish Journal of Entomology” (PJE), który mam zaszczyt redagować i „Wiadomości Entomologicznych”. Odbyłem również konsultacje z kilkoma specjalistami – prof. prof. Agnieszką DRABER-MOŃKO, Anną LIANA, Wojciechem CZECHOWSKIM, Stanisławem CZACHOROWSKIM, Jerzym WILDE, dr Mieczysławem STACHOWIAKIEM, z pracownikami Oddziału Bydgoskiego Polskiego Związku Pszczelarskiego. Wszystkim tym osobom za pomoc serdecznie dziękuję.

Ocena stanu dzisiejszej entomologii w Polsce – najważniejsze trendy

W polskiej entomologii dominują badania faunistyczne z udziałem badań taksonomicznych. Trudno mówić o proporcjach tych dwóch kierunków. Można je oceniać po zawartości głównych czasopism, ale i to zadanie jest utrudnione przez ucieczkę wielu specjalistów z publikowaniem opisów odkrywanych przez siebie gatunków do czasopism zagranicznych. Czasem przyczyną jest wyższa punktacja pism zagranicznych (to już prawie nowa religia w naukach biologicznych), częściej jednak chęć zaistnienia w innych środowiskach naukowych, a więc chodzi o upowszechnienie informacji naukowej poza granicami kraju, albo wynika to po prostu ze współpracy badawczej z ośrodkami zagranicznymi. Publikacje dotyczące taksonomii spotkać można głównie w „Polish Journal of Entomology”, (do roku 2006 – Polskie Pismo Entomologiczne), w piśmie „Genus”, czy we „Fragmenta Faunistica”.

„Genus” zamieszcza publikacje nie tylko dotyczące owadów, natomiast PJE, mimo skromnej objętości w ostatnich latach (ucieczka w pogoni za punktami!), przynosi dość znaczną liczbę nowych opisów. Niech dobrym, czy najlepszym tego przykładem będzie numer 4. z roku 2005, w którym jest rekordowa liczba 38 opisów nowych dla wiedzy gatunków! Przykład ten świadczy jednocześnie o randze pisma.

Publikacje faunistyczne zawierają przede wszystkim organy PTE – „PJE” oraz „Wiadomości Entomologiczne”. Ostatnie czasopismo, w pierwotnym założeniu mające być swojego rodzaju „trybuną” entomologów, tj. zawierającą informacje o nowych trendach badawczych, polemikach, naukowych dyskusjach, kronikę ruchu entomologicznego i historię, w gruncie rzeczy stało się kolejnym pismem faunistycznym. Przegląd zeszytów z ostatnich lat pokazuje bowiem, że zasadniczą treść pisma stanowią artykuły faunistyczne, obszerniejsze oraz krótkie doniesienia. Jest to wyrazem dużego zapotrzebowania środowiska naukowego, zwłaszcza początkujących faunistów oraz amatorów na publikowanie swoich pierwszych faunistycznych „odkryć”. Pismo to chętnie, w odróżnieniu od innych, swoje łamy udostępniania tej grupie badaczy. Mimo mojego krytycznego stanowiska sprzed paru laty na ten temat, dziś uważam, że jest to właściwa reakcja Redakcji WE na potrzeby środowiska.

Przez krótki czas funkcję trybuny entomologicznej, czym miały lub też mogłyby być WE, zarazem dostępnej dla entomologów amatorów, spełniały „Notatki Entomologiczne” pod redakcją Romana HOŁYŃSKIEGO a następnie Piotra WĘGRZYNOWICZA, wychodzące w latach 2000–2002. Pismo niezwykle atrakcyjne przez różnorodność tematyki i atrakcyjną szatę graficzną, jednak o żywocie – z przyczyn finansowych – krótkim. Ogółem ukazało się bowiem zaledwie 9 zeszytów.

Warto w tym miejscu dopowiedzieć, że ciekawym zjawiskiem jest rosnący w siłę ruch amatorski ze wsparciem naukowców akademickich (co zdaniem piszącego te słowa jest warunkiem <<sine qua non>>), rozwijający się wokół stron internetowych. Dobrym przykładem mogą być ważki i chruściki. Strony internetowe zamieszczają opisy gatunków, zdjęcia, literaturę, porady, klucze oraz fora dyskusyjne na ich temat. Należy sądzić, że Internet będzie w przyszłości odgrywał coraz większą rolę w organizowaniu badań entomologicznych oraz w przepływie informacji.

Informacje faunistyczne – poza wymienionymi wyżej czasopismami – można znaleźć przede wszystkim we „Fragmenta Faunistica”, jak również w dość licznych czasopismach wydawanych przez parki narodowe. Na wysokim poziomie opracowania faunistyczne i listy gatunków zamieszcza „Prądnik” wydawany przez Ojcowski PN i Muzeum im. Władysława Szafera, oraz „Roczniki Bieszczadzkie” (Bieszczadzki PN).

W tym miejscu należy podkreślić pojawienie się w roku 2002 na rynku wydawniczym „Nowego Pamiętnika Fizjograficznego”, organu Towarzystwa Fizjograficznego, zarejestrowanego w roku 1991. Jego celem jest organizowanie i prowadzenie badań nad zasobami przyrodniczymi poszczególnych regionów. Samo pismo nawiązuje do „Pamiętnika Fizjograficznego”, powstałego ponad 120 lat temu, opisującego przez 42 lata działalności przyrodniczą rzeczywistość kraju. Prezesem nowego Towarzystwa jest pani prof. dr hab. Anna LIANA, zaś redaktorem NPF dr Waldemar MIKOŁAJCZYK. Do tej pory ukazało się 5 tomów. Niestety, zarówno Towarzystwo jak i Pismo, borykają się od początku z trudnościami finansowymi, czego przyczyną jest brak zrozumienia dla tego typu działalności w kraju.

Zasadniczym kapitałem są badacze, i w tym zakresie Polska dysponuje tak znakomitymi uczonymi, że możemy śmiało konkurować z innymi krajami. Najpierw należy wspomnieć tych, którzy odeszli w ostatnim czasie, a stanowili chlubę nie tylko polskiej entomologii: prof. Zdzisław CMOLUCH (1925–2000) – Coleoptera, dr Bolesław BURAKOWSKI (1905–2003) – Coleoptera, dr Stefan MIELEWCZYK (1933–2005) – Odonata, Heteroptera, Coleoptera wodne, dr hab. Tomasz CIERZNIAK (1961–2006) – Hymenoptera, Apiformes, prof. Maria BEIGER (1922–2007) – owady minujące, prof. Maciej MROCZKOWSKI (1927–2007) – Coleoptera, prof. Mirosława DYLEWSKA (1927–2007) – Apiformes, prof. Andrzej SZEPTYCKI (1939–2008) – owady bezskrzydłe.

Niesposób wymienić większości czynnych entomologów – w PTEnt. zarejestrowanych jest około 400 członków, ale rangę międzynarodową osiągnęło przynajmniej kilkunastu uczonych – profesorowie nestorzy: Eliza J. DĄBROWSKA-PROT (ekologia, Culicidae i Chloropida), Agnieszka DRABER-MOŃKO (Diptera), Anna LIANA (Orthoptera), Jerzy PAWŁOWSKI (Coleo-

ptera), Józef RAZOWSKI (Lepidoptera), Jerzy A. SZUJECKI (Coleoptera), Przemysław TROJAN (Diptera), Andrzej S. WARCHAŁOWSKI (Coleoptera). Z profesorów młodszego pokolenia na uwagę zasługują: Lech BOROWIEC (Coleoptera), Jarosław BUSZKO (Lepidoptera), Stanisław Z. CZACHOROWSKI (Trichoptera, Odonata, Coleoptera aquatica), Wojciech CZECHOWSKI (Formicidae), Jerzy M. GUTOWSKI (Coleoptera), Antoni KUŚKA (Coleoptera), Jerzy A. LIS (Heteroptera), Zofia MICHALSKA (owady minujące), Janusz NOWACKI (Lepidoptera), Janusz SAWONIEWICZ (Ichneumonidae), Ryszard SZADZIEWSKI (Diptera: Ceratopogonidae), Dariusz TARNAWSKI (Coleoptera), Marek WANAT (Coleoptera).

O randze naszej entomologii najlepiej świadczą dzieła współczesnych badaczy, zwłaszcza obszerne syntezy – monografie. Zbiorowym dziełem, powstałym wysiłkiem wielu badaczy są: „Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce” (pod red. Z. GŁOWACIŃSKIEGO (1992, 2002) oraz „Polska czerwona księga zwierząt” pod red. Zbigniewa GŁOWACIŃSKIEGO (1992) i jej kolejne i obszerniejsze wydanie późniejsze – „Polska czerwona księga zwierząt. Bezkręgowce” pod red. Zbigniewa GŁOWACIŃSKIEGO i Janusza NOWACKIEGO (2004). Ten bilans naszej fauny świadczy z jednej strony o naszym poważnym potencjale badawczym, z drugiej zaś, jak wiele jest do zrobienia w zakresie poznania fauny krajowej, w szczególności zaś owadów.

Zbiorowym wysiłkiem powstaje również seria „Kluczy do oznaczania owadów Polski” przez kolejne pokolenia badaczy. Ale w tym zakresie sporo jeszcze pozostaje do zrobienia. Wydano 171 zeszytów, począwszy od roku 1954, podczas gdy przewidywano ogółem 364 jednostek wydawniczych. Spośród 29 zaplanowanych części odpowiadających poszczególnym rzędom, do tej pory w całości wydano zaledwie 12 części. Natomiast największe rzędy, w liczbie sześciu, opracowano dotąd częściowo. Biorąc pod uwagę, że niektóre z kluczy ujrzały światło dzienne przed półwieczem, wymagają dziś ponownego opracowania.

Niezwykłym przedsięwzięciem 109 specjalistów zoologów, w tym entomologów, było opracowanie i wydanie przez Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN w Krakowie „Wykazu zwierząt Polski” pod red. Józefa RAZOWSKIEGO. W latach 1990–1997 ukazało się 5 tomów. Nie ma zoologa, by z tego pożytecznego dzieła nie korzystał. W ostatnich latach podobnego trudu podjęło się Muzeum i Instytut Zoologii PAN w Warszawie. W roku 2004 ukazał się tom pierwszy „Fauna Polski. Charakterystyka i wykaz gatunków” pod redakcją W. BOGDANOWICZA, E. CHUDZICKIEJ, I. PILIPIUK i E. SKIBIŃSKIEJ. Tom ten zawiera spośród owadów Coleoptera, Hemiptera, Hymenoptera i Lepidoptera. W roku 2007 wyszedł tom drugi zawierający kolejne rzędy owadów oraz skrytoszczękie (Entognatha). Planowane dwa kolejne tomy mają objąć dalsze zwierzęta.

Wyjątkowa w skali europejskiej jest seria „Katalog fauny Polski”, biorąc pod uwagę dokładność prezentowanych danych. Seria ta ukazuje się od roku 1960 i do tej pory wyszło 60 zeszytów (2007). Najbardziej spektakularnym przykładem jest wydanie w całości chrząszczy przez zespół pod kierunkiem prof. Macieja MROCZKOWSKIEGO. Zespół ten w latach 1971–2007 wydał 23 tomy (początek i koniec bibliografia), stanowiące części XXIII katalogu. Angielską wersją, będącą kontynuacją katalogu, jest „Katalog fauny Polski. Nowa Seria”, której dwa tomy wyszły w latach 2005–2007.

Polska entomologia ostatnich lat z pewnością może się poszczycić monografiami. Część z nich ukazała się w znanej serii wydawniczej „Fauna Polski” o długiej, bo sięgającej międzywojnia, i o dość skomplikowanej historii. Za interesowanych losami wydawania tej serii odsyłam do artykułu A. RIEDLA i P. WĘGRZYNOWICZA (2000). Tylko w ostatnim dziesięcioleciu wydano w tej serii takie dzieła, jak: A. WARCHOŁOWSKI „Chrysomelidae – stonkowate (Insecta: Coleoptera) VI”, 1998, 292 str.; D. TARNAWSKI „Elateridae – Sprzężkowate (Insecta: Coleoptera) I”, 2000, 415 str.; A. DRABER-MOŃKO „Calliphoridae – Plujki (Insecta: Diptera)”, 2004, 662 str.

Niewątpliwym sukcesem wydawniczym jest również „Katalog fauny Puszczy Białowieskiej”, wydany przez Instytut Badawczy Leśnictwa pod redakcją J. M. GUTOWSKIEGO i B. JAROSZEWICZA (Warszawa 2001, 403 str.). Wysiłkiem ponad stu autorów powstało zestawienie wszystkich gatunków zwierząt stwierdzonych w Puszczy Białowieskiej, zarówno po polskiej jak i białoruskiej stronie. Przynosi informacje o 8791 gatunkach owadów wykazanych dotychczas po polskiej i 2153 gatunkach po stronie białoruskiej.

Również w serii „Fauna słodkowodna Polski” ukazało się znaczące dzieło S. NISIOŁOWSKIEGO i E. BOKŁAK – „Meszki (Simulidae, Diptera)”, Łódź, 200 str.

Gdy mowa o monografiach, to należy jeszcze wspomnieć o najnowszej serii wydawniczej PTEnt., czyli o „Polish Entomological Monographs”. Dotychczas ukazało się pięć opracowań z tej serii: BUSZKO J., NOWACKI J. – „The Lepidoptera of Poland. A Distribution Checklist” (Poznań – Toruń, 2000, 178 str.); OSYTSHNJUK A. Z., ROMASENKO L., BANASZAK J., CIERZNIAK T. – „Andreninae of the Central and Eastern Palaearctic. Part 1”. (Poznań – Bydgoszcz, 2005, 235 str.); BARAN T. – „The Cythrididae (Lepidoptera: Gelechiidae) of Poland”. Poznań, 2000, 269 str.); OSYTSHNJUK A. Z., ROMASENKO L., BANASZAK J., MOTYKA E. – „Andreninae of the Central and Eastern Palaearctic. Part 2” (Poznań – Bydgoszcz, 2008, 232 str.); NOWACKI J., WAŚALA R. – „The Noctuids (Lepidoptera, Noctuidae) of xerothermic rock Swards in Pieniny mts.” (Poznań, 2008, 60 str.).

Do ważnych i pożytecznych opracowań entomologicznych z ostatnich lat należy szereg dzieł, które zasługują na przytoczenie tutaj: CZACHOROWSKI S. – „Chruściki (Trichoptera) jezior Polski – charakterystyka rozmieszczenia larw”, Wyd. WSP Olsztyn, 1998, 156 str.; BANASZAK J., ROMASENKO L. – „Megachilid Bees of Europe (Hymenoptera, Apoidea, Megachilidae)”. Pedagogical University of Bydgoszcz, Bydgoszcz, 1998., 239 pp. (Second Edition 2001); PESENKO Yu. A., BANASZAK J., RADCHENKO V. G., CIERZNIAK T. – „Bees of the Family Halictidae (excluding Sphecodes) of Poland: taxonomy, ecology, bionomics”. Wyd. Uczeln. WSP, Bydgoszcz, 2000, 348 pp.; BEIGER M. – „Owady minujące Polski. Klucz do oznaczania na podstawie min”. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, 2004, 894 str.; BUNALSKI M. – „Żuki (Coleoptera: Scarabaeoidea) wschodnich rubieży Polski. Studium faunistyczno-ekologiczne części północnej”. Rozprawy Naukowe AR w Poznaniu, 2006, 376: 1-133; BUSZKO J., MASŁOWSKI J. – „Motyle dzienne Polski Lepidoptera: Hesperioidea, Papilionoidea”. Wyd. „Koliber”, Nowy Sącz, 2008, 274 str.

Osobnym zagadnieniem badawczym jest fauna miast. Instytut Zoologii PAN w Warszawie w latach 1974-1978 prowadził badania zoocenotyczne pt. „Wpływ presji urbanizacyjnej na faunę w Warszawie”. Rezultatem tych szeroko zakrojonych badań były serie publikacji zamieszczanych w latach 80. ubiegłego wieku w „Memorabilia Zoologica”. Problematyka fauny miast w ostatnim dziesięcioleciu inspirowana jest przez grupę naukowców z Uniwersytetu Przyrodniczo-Technologicznego (dawniejsza ATR) w Bydgoszczy. Do tej pory odbyły się cztery konferencje, zaś wyniki tych badań były publikowane w osobnych tomach zawierających doniesienia i publikacje obszerniejsze również – obok innych zwierząt – na temat owadów:
1998 – „Fauna Miast” (red. T. BARCZAK, P. INDYKIEWICZ),
2001 – „Bioróżnorodność i ekologia populacji zwierzęcych w środowiskach zurbanizowanych” (red. T. BARCZAK, P. INDYKIEWICZ),
2004 – „Fauna miast Europy Środkowej 21. wieku” (red. P. INDYKIEWICZ, T. BARCZAK),
2008 – „Ochrona różnorodności biologicznej w miastach” (red. P. INDYKIEWICZ, L. JERZAK, T. BARCZAK).

Powyższy przegląd najważniejszych osiągnięć wydawniczych z ostatniego 10-lecia dowodzi dużej aktywności naszych entomologów. Powstało wiele znakomitych i ważnych monografii faunistyczno-taksonomicznych. Można zaryzykować twierdzenie, że ostatnia dekada była pod znakiem wybitnych dzieł monograficznych.

Z kolei z inspiracji Zarządu Głównego PTEnt. podejmowano w tym samym czasie szereg ważnych i aktualnych tematów prezentowanych i dyskutowanych podczas kilku kolejnych konferencji naukowych i zjazdów. Mate-

riały te opublikowane zostały w suplementach „Wiadomości Entomologicznych”. W omawianej dekadzie ukazały się trzy tomy pod wiodącym tytułem „Ochrona owadów w Polsce” z tym, że każdy tom dotyczy różnych aspektów tej ochrony:

- 1) „Ochrona owadów w Polsce u progu integracji z Unią Europejską (Poznań, [1999] 2000),
- 2) „Parki narodowe i rezerваты przyrody w Polsce jako naturalne ostoje europejskiej fauny owadów” (2004)
- 3) „Badania entomologiczne a obecna sytuacja prawna i organizacyjna ochrony przyrody” (2006).

Dodajmy i to, że w roku 2002 odbyła się w Olsztynie Ogólnopolska konferencja Naukowa, organizowana przez PTEnt. i Uniwersytet Warmińsko-Mazurski pt. „Ochrona owadów w Polsce – ekologiczne i gospodarcze konsekwencje wymierania i ekspansji gatunków”.

Wyzwania entomologii na bieżący wiek

Niezależnie od przedstawianych wyżej przykładów niewątpliwych sukcesów polskiej entomologii, niektóre problemy pozostają nadal nierozwiązane, zaś ostatnie lata przynoszą kolejne wyzwania badawcze i organizacyjne. Przedstawmy je zatem kolejno.

1. Badania inwentaryzacyjne fauny

Poznanie zasobów fauny to podstawowe zadanie współczesnych entomologów, nienowe i stale aktualne. Obszar Polski nie jest dobrze rozpoznany pod względem fauny owadów. Ich znajomość w poszczególnych regionach kraju przedstawia się różnie. Pozostaje wiele wręcz białych plam, albo nasza wiedza o pewnych grupach bazuje na danych historycznych. Gdyby chcieć ten problem zilustrować na przykładzie konkretnej grupy. Owady najbliższe autorowi niniejszego – pszczoły (Apiformes), których w Polsce stwierdzono ponad 470 gatunków, są dobrym przykładem. Pomimo badań prowadzonych prawie od 150. lat, nasza znajomość fauny Pomorza i Sudetów pochodzi głównie sprzed wieku. Białymi wręcz plamami pozostają nadal Ziemia Lubuska, czy Polesie. Nie znamy prawie fauny Bieszczadów i poszczególnych Beskidów. Część innych regionów poznanych jest zaś w stopniu niedostatecznym. Są rzecz jasna i dobrze rozpoznane obszary, jak Wielkopolska. Dzięki wysiłkowi pracowników Instytutu Biologii Środowiska UKW w Bydgoszczy za 2–3 lata uzyskamy zadawalającą wiedzę o zasobach pszczół północnej Polski.

Jak wynika z „Wykazu zwierząt Polski” Józefa RAZOWSKIEGO (1997), z obszaru Polski wymienionych jest 23193 gatunków owadów. Jeśli dodamy do tej liczby 3200 przedstawicieli gąsienicznikowatych (KAŻMIERCZAK 2004) to uzyskamy blisko 26400 gatunków. Liczba ta oczywiście daleka jest od rzeczywistej, bowiem stale odkrywane są nowe gatunki. Prawie zupełnie niezbadana (brak specjalistów) jest fauna drobnych błonkówek pasożytniczych. Szacuje się, że w Europie może występować 20 tysięcy błonkówek, zaś połowę tej liczby stanowią Braconidae i Ichneumonidae, prawie 20% należy do Chalcidoidea, 7% do Proctotrupoidea. Niech ten tylko przykład świadczy o skali zadań.

O skali potrzeb w zakresie badań fauny świadczy przegląd badań inwentaryzacyjnych nad owadami w parkach narodowych Polski (BANASZAK i in. 2004). Wynika z niej jednoznacznie, że stan poznania nawet tych najcenniejszych, bo najlepiej zachowanych fragmentów przyrody w naszym kraju jest dalece niezadowolający. Dobrze lub nieźle zbadane pod względem głównych rzędów są tylko nieliczne parki narodowe: Białowiecki, Tatrzański, Ojcowski, Świętokrzyski, Pieniński, Roztoczański. Za to o entomofaunie sporej liczby parków wiemy niewiele lub prawie nic, a dotyczy to przede wszystkim najmłodszych z nich – Słowińskiego, Wigierskiego, Biebrzańskiego, Narwiańskiego, PN Bory Tucholskie, Drawieńskiego, PN Ujście Warty, PN Góry Stołowe, Gorczańskiego, Magurskiego. Bardzo różna jest też znajomość poszczególnych rzędów w parkach narodowych. Najlepiej rozpoznane są ważki w większości parków, również Trichoptera, w miarę nieźle Coleoptera, Lepidoptera czy Diptera. Aczkolwiek są parki w których najliczniejsze rzędy w ogóle nie były przedmiotem badań (Sic!).

Potrzeba badań nad bioróżnorodnością jest zrozumiała dla każdego zoologa-faunisty czy botanika, chociaż już nie dla przedstawiciela biologii eksperymentalnej, niestety. Zmienione i zmieniane środowisko przyrodnicze wpływa na florę i faunę. Wraz ze zmianą ekosystemów zanikają lub zmienia się liczebność różnych organizmów. Konsekwencją tych zmian jest zawężanie funkcji spełnianych przez te organizmy w biocenozach, jak chociażby zapylanie roślin. Szacuje się, że na świecie może być 13–14 milionów gatunków roślin i zwierząt (BROWN 2003). Straty jednakże możemy ocenić tylko wtedy, gdy dysponujemy kompletnym spisem gatunków. Tymczasem w przypadku owadów zidentyfikowano i opisano zaledwie niewielki procent ogólnej ich liczby! Nie wiemy ile z nich poznamy zanim wyginą. Nic dziwnego, że w krajach UE różnorodność biologiczną zaliczono do zadań priorytetowych. Artykuł 22 Konwencji o różnorodności biologicznej stanowi, że „Umawiające się strony [...]”:

- a) utworzą i będą wspomagały programy naukowe, techniczne i szkoleniowe mające na celu rozpoznanie i ochronę różnorodności biologicznej oraz umiarkowane użytkowanie tworzących ją elementów oraz będą wspomagały w tym zakresie specyficzne potrzeby państw rozwijających się;
- b) będą promowały i zalecały badania naukowe, które przyczynią się do ochrony różnorodności biologicznej i umiarkowanego użytkowania jej elementów, zwłaszcza w państwach rozwijających się, np. w wyniku decyzji podjętych przez Konferencję Stron na skutek zaleceń organu doradczego do spraw naukowych, technicznych i technologicznych;
- c) [...] będą współpracowały przy wykorzystaniu postępu naukowego w badaniach nad różnorodnością biologiczną i rozwijaniu metod ochrony i umiarkowanego użytkowania zasobów biologicznych”.

Polskie gremia decyzyjne nauki i zarządzające środkami finansowymi zdają się niedostrzegać tych zadań.

Przed entomologami (jak również innymi zoologami czy botanikami) stoją dwa główne zadania: po pierwsze, uzupełnienie badań faunistycznych na obszarach dotąd mało poznanych; po drugie, prowadzenie stałego monitoringu fauny na wybranych powierzchniach, tak w parkach narodowych jak i na obszarach rolniczych. Badania zasobów fauny (zróżnicowanie i liczebność) autor uważa za priorytetowe. Tym zadaniom winien wyjść naprzeciw narodowy program badania zasobów fauny.

2. Ocena zmian fauny

Temat trudny i niejednoznaczny, wokół którego narosło sporo mitów. Wielu badaczy bowiem pod określeniem „zmiany fauny” rozumiało bądź rozumie wyłącznie zanikanie lub zmniejszanie się arealów gatunków. By nie być gołosłownym, przytoczę „sensacyjne” doniesienia DYLEWSKIEJ (1990, 1997), że w Polsce pozostał mniej niż 1% stanu trzmieli z lat 60. dwudziestego wieku. Te, i podobne, kuriozalne informacje, to oczywiście totalne nieporozumienie, wynikające z niezrozumienia zasad ocen liczebności gatunków, oraz braku poprawnych metodycznie badań terenowych na większych obszarach.

Ostatnie półwiecze przyniosło jednak doniesienia o zmianach fauny, polegających na rzeczywistym spadku populacji gatunków, ale również i ekspansji innych gatunków na nasze ziemie. Wobec wyrywkowych danych, niepokojące zwłaszcza zjawisko spadku populacji pewnych gatunków czy grup owadów wymaga dokładniejszego bilansu – strat, ale także zysków fauny. I w tym miejscu mogę posłużyć się przykładem zmian arealów występowania niejako „w obie strony” gatunków na przykładzie pszczół. Mamy udokumentowany przykład zaniku na Śląsku jedynej znanej kolonii *Chalicodoma mu-*

raria RETZ. spowodowany najprawdopodobniej nadmiernym odławianiem tego gatunku przez kolekcjonera-amatora. Mamy również przykład prawie zaniku jakże licznej na niżu Polski jeszcze w latach 70. ubiegłego wieku pszczoły *Anthophora plagiata* ILL. (BANASZAK-CIBICKA 2005). Jednocześnie są przykłady ekspansji od połowy lat 90. trzmiela *Bombus semenoviellus* SKORIKOV z obszarów Litwy (PLEWKA 1995; KOWALCZYK 1997), czy rozszerzenie areału w kierunku wschodnim od linii Wisły do naszych wschodnich granic – zachodnioeuropejskiego gatunku – pszczolinki *Andrena fulva* (MÜLLER) (BANASZAK 2006). W ostatnich czasach mamy też niezwykle przykłady ponownego pojawu bądź rozszerzenia areału na obszarach południowo-wschodniej Polski dwóch gatunków pszczół samotnic – zadrzechni *Xylocopa valga* GERST. i *Xylocopa violacea* (L.) (CELARY i in. 1998; BANASZAK, PIOTROWSKI 2005; BANASZAK 2008). Oba gatunki nie były obserwowane w naszym kraju przez prawie cały okres powojenny, przez co *Xylocopa valga* uznana została w Polsce za gatunek wymarły. W ostatnich pięciu latach została na nowo odnaleziona, w dodatku na kilku stanowiskach.

Aby nie pozostawać wyłącznie w kręgu pszczół. Ostatnio prof. Anna LIANA ogłosiła niezmiernie interesującą pracę dokumentującą zmiany w występowaniu modliszki *Mantis religiosa* (L.) w Polsce. Do roku 1995 liczba znanych stanowisk krajowych nie przekraczała 20, z których część uznawano za wątpliwe. Natomiast na przełomie XX i XXI wieku został odnotowany wyraźny wzrost dynamiki zasięgu tego gatunku w Polsce oraz w Niemczech i Czechach. Badania z lat 2004–2006 pozwoliły na stwierdzenie modliszki na 165 stanowiskach w Beskidach i w Kotlinie Sandomierskiej (LIANA 2007). Do głównych przyczyn współczesnej ekspansji *M. religiosa* autorka zalicza fluktuacje klimatyczne w ostatnim dziesięcioleciu, określane jako globalne ocieplenie.

Problematyce zmian fauny owadów poświęcona była między innymi Konferencja PTEnt. i Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie w roku 2002, która oczywiście nie mogła wyczerpać tego ważnego tematu. Ale wypowiedziano tam też opinie na tematy wiążące się ze zmianami fauny i jej ochroną (CZACHOROWSKI, BUCHHOLZ 2002). Zainteresowanego czytelnika odsyłam także do publikacji poświęconych wyłącznie zagadnieniom zmian fauny: „Changes in Fauna of Wild Bees in Europe” (BANASZAK 1995) czy „Stepowienie Wielkopolski – pół wieku później” (BANASZAK 2003).

Stan fauny jest konsekwencją jakości środowiska przyrodniczego, zatem jakiegokolwiek zmiany winny być objęte stałym monitoringiem. Zagadnienie to jest ważne szczególnie w kontekście doniesień i szerokiej dyskusji o ociepleniu klimatu, co najprawdopodobniej jest faktem, niezależnie jak długo to wahnięcie klimatyczne będzie trwało i niezależnie do niewyjaśnionych, kontrowersyjnych przyczyn tegoż ocieplenia.

3. Ochrona owadów

W kontekście zasobów i zmian fauny pozostaje zagadnienie ochrony owadów. Ochrona przyrody w Polsce zasadza się na naiwności, że akty prawne same rozwiążą problemy. Skuteczna ochrona jest niezwykle trudna lub wręcz niemożliwa, bo w przypadku zwłaszcza drobnych owadów zawodzą metody adekwatne dla dużych ssaków, ptaków, czy roślin. Ochrona gatunkowa owadów to zagadnienie trudne z uwagi na ich małe rozmiary, dużą liczbę oraz trudności w rozpoznawaniu. Ujmując rzecz pół żartem pół serio, ochrona gatunkowa powinna obowiązywać jedynie znawców przedmiotu, zaś w każdym kraju pracuje zaledwie po kilku specjalistów z danej grupy taksonomicznej czy rodziny. A jak pisze słusznie prof. Stanisław CZACHOROWSKI (2002), spośród owadów wodnych, ze względu na zagrożenie wyginięciem, należałoby objąć ochroną gatunkową około 1000 gatunków. Uwzględniając natomiast wszystkie owady występujące w Polsce, prawdopodobnie zagrożonych wyginięciem może być nawet 5–10 tysięcy gatunków. Jest to zadanie niewykonalne, tak ze względów organizacyjnych jak i z braku specjalistów. Sam proponowałem ochronę gatunkową całej grupy, tak spektakularnych i ważnych biocenotycznie i gospodarczo owadów, jakimi są pszczoły – Apiformes (BANASZAK 1990). Jeżeli nieskuteczna i niemożliwa jest faktyczna ochrona gatunkowa owadów, czy w ogóle drobnych i licznych zwierząt, to po co to czynić? Podobne pytanie zadawał w swym wystąpieniu na bydgoskiej konferencji poświęconej pszczołom prof. Pierre RASMONT (1995). Może warto odstąpić od paradygmatu ochrony gatunkowej drobnych zwierząt! W związku z tą nie tylko intelektualną pułapką przyrodników, coraz częściej podkreślana jest zasadność utrzymywania całych populacji w ich naturalnym środowisku. A zatem alternatywą jest ochrona całych ekosystemów – miejsc przeżycia zagrożonych gatunków. Ochrona owadów zatem jest wyzwaniem tyle trudnym, co koniecznym do rozstrzygnięcia na najbliższe lata.

4. Synantropizacja i renaturalizacja środowiska a fauna owadów

Zmiany fauny mogą zachodzić rzecz jasna pod wpływem różnych czynników. Dwa przynajmniej spośród nich należy tutaj wymienić jako kolejne współczesne wyzwania badawcze dla entomologów w Polsce. Należą do nich dwa przeciwstawne procesy – synantropizacja i renaturalizacja. Synantropizacja następuje wskutek upraszczania krajobrazu i innej działalności gospodarczej. Żeby wymienić tutaj hasłowo chociażby problem upraszczania płodozmianu w krajobrazie rolniczym, z dominującymi ostatnio uprawami roślin zbożowych i kukurydzy, ewentualnie rzepaku jako biopaliwa. Botanicy z kolei informują o ubożeniu różnorodności florystycznej i fitocenologicznej

chwastów segetalnych (DYGUŚ 1999). Z drugiej strony, dużym wyzwaniem dla współczesnych przyrodników jest śledzenie procesów renaturalizacji zachodzącej na odłogowanych polach po dawnych PGR-ach, wskutek sukcesji ekologicznej.

5. Wpływ GMO na owady

W roku bieżącym (2008) na łamach prasy i w innych mediach, jak też na forach naukowych toczy się niezwykle ożywiona dyskusja na temat wpływu roślin genetycznie zmodyfikowanych na przyrodę. Dyskusja dotyczy zarówno bezpieczeństwa dla zdrowia i środowiska oraz czy kraj nasz może i powinien wprowadzić GMO do produkcji, czy jest taka potrzeba, a jeśli tak, to jaki dyskusyjne rośliny miałyby wpływ na środowisko, w tym bioróżnorodność? Pytanie bardzo zasadne, zważywszy, że zdania są podzielone nawet wśród naukowców (np. WĘGLEŃSKI 2008; NOWICKI 2008), a włączyli się do dyskusji aktywnie i politycy, a nawet kościół (Społeczny Instytut Ekologiczny 2007). Jest też „Stanowisko Komitetu Ochrony Przyrody PAN w sprawie uprawiania w Polsce roślin genetycznie zmodyfikowanych (GM)” ze stycznia 2008 roku – dla nas najbardziej wiarygodne gremium, interdyscyplinarny zespół badawczy. W dokumencie tym podkreślono m.in., że:

- 1) istnieją już rozpoznane bezpośrednie i pośrednie zagrożenia ekologiczne ze strony GMO, których dalekosiężne i wielowymiarowe konsekwencje wymagają zbadania i oszacowania;
- 2) istnieją analogiczne dowody anonowane w najpoważniejszych czasopiśmie naukowych i rzetelnych opracowaniach syntetycznych na negatywne skutki zdrowotne upraw i spożywania pokarmów stworzonych na bazie GMO;
- 3) wielu wybitnych uczonych polskich, zajmujących się różnymi aspektami GMO, wypowiadało się jednoznacznie i kategorycznie przeciwko wprowadzeniu do uprawy organizmów zmodyfikowanych genetycznie przy obecnym stanie wiedzy. Z kolei stojący bliżej praktyki, członkowie Komitetu Ochrony Roślin PAN uważają za celowe umożliwienie uprawy w Polsce odmian zmodyfikowanych genetycznie (PRUSZYŃSKI 2008).

GMO może mieć wpływ na owady, a niektóre z dotychczasowych badań wskazują na szkodliwość roślin transgenicznych i ich produktów. Dla przykładu, rośliny którym „wstrzyknięto” *Bacillus thuringiensis* (Bt) produkują toksynę niszczącą wszystkie owady żerujące na tych roślinach. Z kolei modyfikowany genetycznie rzepak ma lekki pyłek, który może być przenoszony na duże odległości i jest rośliną odporną na środki chwastobójcze. Powstaje więc superchwast odporny nie tylko na polu, lecz gdziekolwiek się rozsiej.

Jego bliskie pokrewieństwo z kapustą i innymi roślinami stwarza możliwość zapylenia innych upraw (NOWICKI 2008). Dodajmy, że w ostatnich miesiącach w miesięczniku „Pszczelarz Polski” znajdujemy szereg doniesień o szkodliwym działaniu GMO na pszczoły (np. ŚWIĘCICKI 2008).

Z przedstawionej tu z konieczności skróconej informacji wynika jasno, że zagadnienie wpływu GMO na zróżnicowanie i biologię roślinożerców, w tym owady, to kolejne, najnowsze wyzwanie dla naukowców entomologów.

W podsumowaniu powyższego stwierdzić należy, że niezbędne są szeroko zakrojone badania nad efektem upraw roślin transgenicznych na bioróżnorodność i zależności troficzne w środowisku naturalnym. Dotychczasowe wstępne badania nie dają zdecydowanej odpowiedzi, co do wpływu nowych technologii w rolnictwie na bioróżnorodność (DĄBROWSKI 2008a, 2008b).

Badania entomologiczne i ochrona owadów – zagrożenia

Realizacja badań entomologicznych, których podstawowy katalog został wymieniony i omówiony wyżej, jak również ochrona owadów napotykają szereg trudności i przeszkód różnej natury. Są to ograniczenia finansowe, edukacyjne w różnym znaczeniu tego słowa i prawne. Wypowiadałem się na te tematy szerzej, także na podobnym jak obecne forum (BANASZAK 2005, 2006). Wymieńmy je zatem ponownie, z krótkim ich omówieniem.

1. Niskie nakłady na naukę

Kraj nasz pozostaje na szarym końcu pod względem finansowania nauki pośród większości krajów europejskich. W ostatnich latach nakłady te stanowiły zenującą wartość 0,3% PKB. Wywołuje to wrywanie sobie krótkiej kłody finansowej przez różne podmioty, a to przez próbę dzielenia uniwersytetów na lepsze i gorsze, a to przez promowanie części dyscyplin jako bardziej naukowe czy postępowe przeciwko tym gorszym, do których zaliczana jest np. zoologia, w tym entomologia.

Co jest tego przyczyną? Przede wszystkim brak zrozumienia i dobrej woli przez gremia polityczne, zajęte głównie sobą, i organy wykonawcze, nierządkiem bez należytego przygotowania merytorycznego do pełnienia zadań zarządzania krajem. W jakimś stopniu winę ponoszą też sami uczeni, dający się łatwo skłócać i dzielić. Naukowcy stają się – czy się z nich czyni – ostatnimi już społecznikami, podczas gdy wszystkie inne dziedziny, łącznie z kulturą, dawno uległy komercjalizacji. Jesteśmy spychani przez władzę do tego społecznikostwa, w pełnieniu zaszczytnej misji bycia uczonym, bez należytego wsparcia finansowego na badania i utrzymanie.

2. Brak zrozumienia potrzeby badań nad fauną

Brak zrozumienia tej potrzeby i konkurencyjność biologii eksperymentalnej powoduje, że badanie fauny jest ciągle kopciuszkiem w polskiej nauce. Tymczasem właśnie w tej dziedzinie osiągnięcia mamy na poziomie światowym, i specjalistów w zakresie fauny Palearktyki i światowym. Jeden z najlepszych naszych ornitologów, prof. Ludwik TOMIAŁOJC (2001) wyraził pogląd że nic się nie stanie, jeśli przedłuży się okres lepszego poznania struktur biologicznych. Jednak nie można czekać z opisem nowych gatunków, którym grozi zagłada i które giną na naszych oczach. I to winny być priorytety badawcze. Zoologia nie może pozostawać kopciuszkiem pośród nauk przyrodniczych w Polsce. Powstaje sytuacja dość paradoksalna, bowiem genetycy przygotowują programy odtworzenia organizmów dawno wymarłych, jednocześnie lekceważąc starania biologów środowiskowych, zabiegających o zachowanie gatunków zagrożonych wyginięciem.

Celem ograniczenia dostępu do środków dla części placówek badawczych, rodzą się również pomysły odchodzenia od stałych struktur w uczelniach – katedr czy instytutów, na rzecz doraźnie powoływanych zespołów tematycznych. Jest to niebezpieczny pomysł, bowiem w ten sposób, przy chorym, mało obiektywnym systemie przyznawania grantów badawczych może dojść do wyeliminowania najlepszych specjalistów – taksonomów i systematyków, znawców zwierząt i zahamować rozwój nowej kadry. Wykształcenie specjalisty taksonoma wymaga długiego czasu i kolekcji zoologicznych, którymi oni dysponują i powiększają. Inna jest specyfika badań eksperymentalnych, inna zaś zoologicznych. Ale muszą być środki dla obu kierunków badawczych!

3. Złe akty prawne oraz nieprzestrzeganie prawa obowiązującego

Jak już wcześniej pisałem (BANASZAK 2006), ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 roku jest zbyt restrykcyjna (np. w artykułach 52 i 150) wobec naukowców prowadzących badania terenowe, zaś wydany do niej podrzędny akt prawny w postaci Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 28 września 2004 roku w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną, w niektórych szczegółach w sposób rażący jest sprzeczny z zapisem ducha ustawy.

Ustawa utrudnia badania terenowe naukowcom, borykającym się i tak z wieloma problemami, chociażby kłopotami finansowymi. Uzyskanie zgody na badania właściwego ministra (Art. 56 Ustawy) wymaga specjalnego wniosku, który winien zawierać dane zbędne lub niemożliwe do podania, np. „liczby lub ilości osobników, których dotyczy zezwolenie”. To mało życiowy wymóg lub niemożliwy z góry do określenia.

Osobną sprawą jest kwestia kolekcji zwierząt chronionych, a więc przysłowiowego „pióra” ptaka chronionego, znajdującego się w posiadaniu osoby prywatnej lub instytucji naukowej. Przepisy są „nieżyciowe”, wprowadzane bez konsultacji z osobami najbardziej zainteresowanymi – badaczami. Ten przepis zatem z konieczności pozostaje na papierze.

A już skandalicznym wręcz przykładem w stanowieniu prawa jest przykład Rozporządzenia Ministra do omawianej Ustawy, gdzie w Załączniku Nr 1, pośród trzmieli jako gatunków chronionych – w miarę rozpoznawalnych nawet przez laika jako całość – znajdujemy zapis o ochronie ścisłej: „trzmielie – wszystkie gatunki, z wyjątkiem: – trzmiela kamiennika *Bombus lapidarius* (L.); – trzmiela ziemnego *Bombus terrestris* (L.)”. Jako znawcę tych owadów zastanawia mnie powód wyłączenia tych gatunków ze ścisłej ochrony, które co prawda należą do najczęstszych w kraju, ale do najczęstszych należą także *Bombus pascuorum* (SCOP.) i *B. lucorum* (L.), obok innych. Pikanterii temu wyłączeniu dodaje fakt, że *Bombus terrestris* i *B. lucorum* są niemożliwe do odróżnienia przez niespecjalistę. W polsce mogą je porpawnie identyfikować 2–3 osoby, podobnie jak i w innych krajach.

W zakończeniu tego rozdziału przytoczę raz jeszcze wnioski, które już zostały wymienione w cytowanym wyżej artykule (BANASZAK 2006):

- stopniowe zwiększanie nakładów na badania naukowe,
- pilna nowelizacja obecnie obowiązującej Ustawy o ochronie przyrody i Rozporządzenia ministra odnośnie listy gatunków chronionych,
- postulat obligatoryjnego opiniowania ustaw i list gatunków proponowanych do ochrony, przez PROP i Polskie Towarzystwo Entomologiczne,
- uznanie badań nad fauną (i florą) i jej zmianami za priorytetowe w Polsce; przyjęcie naukowego programu badań fauny i jej zmian,
- dokooptowanie do składu PROP-u przynajmniej czterech specjalistów reprezentujących główne rzędy owadów.

PIŚMIENNICTWO

- BANASZAK J. 1990: Ochrona gatunkowa wszystkich pszczoł dziko żyjących (Hymenoptera: Apoidea). *Chrońmy Przyr. Ojcz.*, **46** (1): 5-8.
- BANASZAK J. (red.) 1995: Changes in Fauna of Wild Bees in Europe. Pedagogical University, Bydgoszcz. 220 ss.
- BANASZAK J. (red.) 2003: Stepowienie Wielkopolski – pół wieku później. Wyd. Akademii Bydgoskiej, Bydgoszcz. 266 ss.
- BANASZAK J. 2005: Przyroda polska w rękach amatorów. *Chrońmy Przyr. Ojcz.*, **61** (4): 83-87.

- BANASZAK J., PIOTROWSKI W. 2005: Dwa bardzo rzadkie gatunki pszczół w Polsce: *Xylocopa valga* GERSTAECKER i *Xylocopa violacea* (L.) w Poleskim Parku Narodowym. *Wiad. entomol.*, **24** (2): 77-80.
- BANASZAK J., SOŁTYK D. 2005: Rzadki gatunek pszczoły samotnicy *Xylocopa valga* GERSTAECKER, 1872 w Ojcowskim Parku Narodowym (Hymenoptera: Apoidea). *Przeł. Zool.*, **49** (3-4): 141-143.
- BANASZAK J. 2006: Badania entomologiczne i ochrona owadów a obecna sytuacja prawna i organizacyjna. *Wiad. entomol.*, **25**, Supl. 2: 9-16.
- BANASZAK J. 2006: Bees (Hymenoptera: Apiformes) in the Narew National Park. *Pol. Pismo ent.*, **75**: 511-537.
- BANASZAK J., BUSZKO J., CZACHOROWSKI S., CZECHOWSKA W., HEBDA G., LIANA A., PAWŁOWSKI J., SZEPTYCKI A., TROJAN P., WĘGIEREK P. 2004: Przegląd badań inwentaryzacyjnych nad owadami w parkach narodowych Polski. *Wiad. entomol.*, **23**, Supl. 2: 5-56.
- BANASZAK J., MIELCZAREK Ł., NOWAK C. 2008: Nowe stanowiska pszczoły samotnicy *Xylocopa violacea* (LINNAEUS, 1758) w Polsce. *Wiad. entomol.*, **27** (1): 37-38.
- BANASZAK-CIBICKA W. A. 2005: What has caused the decline of the solitary bee *Anthophora plagiata* (ILLIGER, 1806) (Hymenoptera i Apoidea) in the Wielkopolska-Kujawy Lowland in West Poland? *Pol. Pismo ent.*, **74**: 157-185.
- BROWN L. R. 2003: *Gospodarka ekologiczna na miarę Ziemi*. Książka i Wiedza, Warszawa. 222 ss.
- CELARY W., FIAŁ J., RUSZKOWSKI A., KOSIOR A. 1998: Zadrzechnia czarnoroga *Xylocopa valga* GERST. (Anthophoridae, Apoidea) – ginąca pszczoła samotnica w Polsce. *Chrońmy Przyr. Ojcz.*, **54** (6): 101-105.
- CZACHOROWSKI S. 2002: Entomofauna Polski – chronić czy kształtować? [W:] Ogólnopolska konferencja naukowa „Ochrona owadów w Polsce – ekologiczne i gospodarcze konsekwencje wymierania i ekspansji gatunków”, Olsztyn 21–23 września 2002. *Polskie Towarzystwo Entomologiczne i Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Poznań – Olsztyn*: 13-14.
- CZACHOROWSKI S. BUCHHOLZ L. (red.) 2002: Ogólnopolska konferencja naukowa „Ochrona owadów w Polsce – ekologiczne i gospodarcze konsekwencje wymierania i ekspansji gatunków”, Olsztyn 21–23 września 2002. *Polskie Towarzystwo Entomologiczne i Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Poznań – Olsztyn*. 64 ss.
- DĄBROWSKI Z. T. 2008a: Doskonalenie metodyki ocen ryzyka uwolnienia GMO do środowiska i monitoringu: wybrane projekty badawcze UE. *Kosmos*, **56** (3-4): 265-273.
- DĄBROWSKI Z. T. 2008b: Czy jest możliwe pogodzenie nowych technologii w rolnictwie z postulatami zachowania bioróżnorodności: odmiany tolerujące herbicydy w doświadczeniach brytyjskich. *Kosmos*, **56** (3-4): 307-318.
- DYGUŚ K. H. 1999: 51 Zjazd Polskiego Towarzystwa Botanicznego na temat „Botanika polska u progu XI wieku” (Gdańsk, 15–19 IX 1998 r.). *Wiad. ekol.*, **45** (2): 176-179.
- DYLEWSKA M. 1990: Badania nad zmianami fauny pszczół Apoidea w Ojcowskim Parku Narodowym po roku 1976. *Prądnik. Prace Muz. Szafera*, **2**: 107-110.

- DYLEWSKA M. 1997: Trzmiele (*Bombus* LATR.) i trzmielce (*Psithyrus* LEP.) Parków Narodowych Ojcowskiego i Świętokrzyskiego. Agencja Ekolog. „Ekoster”, APW Karniowice. 10 ss.
- KAŹMIERCZAK T. 2004: Gąsienicznikowate Ichneumonidae. [W:] BOGDANOWICZ W., CHUDZICKA E., PILIPIUK I., SKIBIŃSKA E. (red.): Fauna Polski, Charakterystyka i wykaz gatunków. Muzeum i Instytut Zoologii PAN, Warszawa: 289-293.
- LIANA A. 2007: Distribution of *Mantis religiosa* (L.) and its changes in Poland. *Fragm. faun.*, **50** (2): 91-125.
- LIPA J. J. 1998: Entomologia stosowana i ochrona roślin w XXI wieku. *Wiad. entomol.*, **17**, Supl.: 51-77.
- NOWICKI M. 2008: Czy musimy jeść żywność genetycznie modyfikowaną? *Gazeta Wyborcza*, 22 lutego 2008: 32.
- PRUSZYŃSKI S. 2008: Stanowisko Komitetu Ochrony Roślin Polskiej Akademii Nauk dotyczące roślin modyfikowanych genetycznie. *Kosmos*, **56** (3-4): 321-325.
- RASMONT P. 1995: How to restore apoid diversity in Belgium and France? Wrong and right ways, or the end of protection paradigm! [W:] BANASZAK J. (red.): *Changes in Fauna of Wild Bees in Europe*. Pedagogical University, Bydgoszcz: 53-63.
- RAZOWSKI J. (red.) 1997: *Wykaz zwierząt Polski*, Tom V. Instytut Syst. i Ewolucji Zwierząt PAN, Kraków. 260 ss.
- RIEDEL A., WĘGRZYNOWICZ P. 2000: Historia „Fauny Polski” (i nie tylko). *Notatki entomol.*, **1** (2): 50-53.
- Spółeczny Instytut Ekologiczny 2007: *Opinia Kościoła o GMO*. Warszawa. 30 ss.
- Stanowisko Komitetu Ochrony Przyrody PAN w sprawie uprawiania w Polsce roślin genetycznie zmodyfikowanych (GM). Komitet Ochrony Przyrody PAN, Instytut Botaniki PAN, Kraków (e-mail: ibmirek@ib-pan.krakow.pl oraz ibnikel@ib-pan.krakow.pl).
- SZUJECKI A. 1998: Przegląd osiągnięć ekologii owadów lądowych w Polsce. *Wiad. entomol.*, **17**, Supl.: 79-136.
- ŚWIĘCICKI W. 2008: Co nowego słyhać o wpływie roślin genetycznie zmodyfikowanych (GMO) na środowisko i pszczoły? *Pszczelarz Polski*, **138** (4): 20-21.
- TOMIAŁOJĆ L. 2001: Ochrona różnorodności biologicznej – najpilniejsze zadania w 21. wieku. *Przegl. przyr.*, **12**: 3-18.
- TROJAN P. 1998: Nowe perspektywy w badaniach entomofaunistycznych. *Wiad. entomol.*, **17**, Supl.: 137-155.
- WĘGLEŃSKI P. 2008: Ależ uparty gen głupoty. *Gazeta Wyborcza*, 23–24 lutego 2008: 9.

Ochrona owadów jako istotny element ochrony różnorodności biologicznej

Insect protection as a significant element of biodiversity conservation

Janusz NOWACKI

Katedra Ochrony Środowiska Przyrodniczego Uniwersytetu Przyrodniczego,
ul. Dąbrowskiego 159, 60-594 Poznań

KEY WORDS: insects, biodiversity, protection, Poland.

Aby zadbać o skuteczną ochronę różnorodności biologicznej owadów trzeba w pierwszym rzędzie uświadomić społeczeństwo dlaczego jest to tak ważne zagadnienie. Dla każdego zoologa, a tym bardziej entomologa fakt, że owady stanowią zdecydowaną większość gatunków zwierząt występujących na kuli ziemskiej jest oczywisty. W gromadzie tej opisano już ponad 1 milion gatunków. Dodatkowo każdego roku opisywane jest najczęściej kilkaset do kilku tysięcy nowych gatunków. Ponadto mamy świadomość bardzo słabego poznania faun drobnych owadów z regionów tropikalnych. Stąd liczba żyjących na świecie owadów może być dwukrotnie, a niektórzy specjaliści uważają, że kilkakrotnie wyższa. Nie wiadomo tylko czy zdążymy poznać te gatunki zanim one wyginą, ponieważ owady tak jak inne bezkręgowce podlegają bardzo silnym zagrożeniom, które często skutkują ekstynkcją.

W Polsce liczba gatunków zwierząt szacowana jest na blisko 40 000, w tym na owady przypada ponad 30 000.

Aby skutecznie chronić owady warto zastanowić się i odpowiedzieć na kilka zasadniczych pytań: Dlaczego należy chronić owady? Czy w istocie są one tak ważnym elementem różnorodności biologicznej? Czy jesteśmy przygotowani do ochrony owadów pod względem posiadanej wiedzy na temat biologii i ekologii, przyczyn ich zagrożenia czy wręcz rozmieszczenia w Polsce? Które gatunki w jakich ekosystemach w pierwszej kolejności zasługują

na ochronę? Wreszcie czy potrafimy wykorzystać dostępne przepisy prawa międzynarodowego i krajowego aby uchronić zagrożone gatunki owadów przed wymarciem?

Niestety na wiele z tych pytań nie jesteśmy w stanie dać pełnej i jednoznacznej odpowiedzi. Przygotowanie jej to główne i wielkie wyzwanie dla entomologów zajmujących się różnymi grupami owadów w XXI wieku.

Odpowiadając na pierwsze z zadanych pytań z całą pewnością możemy stwierdzić, że nasilający się w ostatnich dziesięcioleciach wpływ czynników antropogenicznych, spowodował duże zmiany w ekosystemach na obszarze całego kraju. Zmiany te postępują w bardzo szybkim tempie, często przybierając postać katastrof ekologicznych. Oczywistym jest zatem, że do tych zmieniających się czynników ekologicznych nie mogą przystosować się coraz liczniejsze gatunki roślin i zwierząt. Wyginęły lub zanikają poprzez ograniczenie areалу występowania także liczne gatunki owadów. Ich miejsce w przekształconych ekosystemach zajmują inne gatunki, które potrafią się przystosować do zmieniających się warunków środowiska. Są to jednak najczęściej gatunki eurytopowe występujące powszechnie w różnych środowiskach w całym kraju, będące często także komponentami agrocenoz.

W drugiej połowie XX wieku dało się zauważyć wyraźne nasilenie badań nad rozszkodowaniem, wymaganiami ekologicznymi oraz zagrożeniami przedstawicieli różnych grup systematycznych owadów występujących w Polsce. Zaowocowało to licznymi opracowaniami o charakterze monografii, katalogów czy wykazów tych zwierząt w skali kraju (BURAKOWSKI, MROCKOWSKI, STEFAŃSKA 1971 – 2000; BUSZKO, NOWACKI 2000b; RAZOWSKI 1990 – 1997; GŁOWACIŃSKI 2002; GŁOWACIŃSKI, NOWACKI 2004 i wiele innych).

Wspomniane badania faunistyczno-ekologiczne wskazują na jednoznaczne zmniejszenie się różnorodności gatunkowej owadów w naszym kraju. Główną przyczyną tego zjawiska jest ograniczenie powierzchni i degradacja środowisk ich rozwoju. Wiele gatunków stało się bardzo rzadkimi, wycofało się na nieliczne reliktove stanowiska, a blisko 200 gatunków owadów, w naszym kraju wymarło (GŁOWACIŃSKI 2002).

Analizując zagrożenia poszczególnych gatunków owadów należy zdawać sobie sprawę z faktu, że są one przeważnie bardzo małymi zwierzętami, dla których częstokroć środowisko rozwoju ogranicza się do wycinka widzianego przez nas ekosystemu. Dobrym przykładem może być fragment pierwotnego lasu w Puszczy Białowieskiej. Zachwycamy się majestatycznymi drzewami, kwiatami runa na wiosnę. Tymczasem dla tysięcy gatunków owadów mikroekosystemem będą przykładowo dziuplaste pnie drzew wypełnione próchnem, których w lasach gospodarczych może być bardzo niewiele lub w wyniku działalności człowieka może ich w ogóle zabraknąć.

Jedną z najsilniej zagrożonych grup ekologicznych owadów są gatunki charakterystyczne dla lasów pierwotnych czyli naturalnych ekosystemów Niżu Europejskiego. Rozwój cywilizacji ludzkiej na obszarze Europy, w tym Polski, doprowadził do stopniowego eliminowania środowisk leśnych, ograniczając ich powierzchnię w naszym kraju do 29%. W ślad za zmniejszeniem powierzchni lasów nastąpiła intensyfikacja gospodarki leśnej, która doprowadziła w ciągu minionych 200 lat do przekształcenia większości polskich lasów w jednowiekowe i często jednogatunkowe monokultury, głównie sosnowe (GUTOWSKI, BUCHHOLZ 2000). W ten sposób wyeliminowane zostały z lasów nieomal całkowicie stare drzewa, szczególnie z obumierającymi konarami, dziuplami w pniach czy bocznymi martwicami, stanowiące środowisko życia licznej grupy owadów charakterystycznych dla pierwotnych lasów. To właśnie saproksylobionty rozwijające się w obumierających bądź martwych drzewach lub kosztem innych organizmów rozwijających się w tym środowisku, są typowymi gatunkami dla lasów pierwotnych. Wśród zwierząt saproksylicznych zdecydowanie dominują owady, których w Polsce występuje znacznie ponad 1000 gatunków. Jednocześnie środowiska życia tych zwierząt należą do najbardziej zagrożonych, gdyż niejednokrotnie kształtują się one przez stulecia. Wiele z tych gatunków może rozwijać się wyłącznie na drzewach mających ponad 200 lat; często zasiedlają dziuple, w których rozwijają się przez wiele pokoleń nie zmieniając miejsca rozwoju nawet przez kilkadziesiąt lat (BUCHHOLZ, OSSOWSKA 1995; GUTOWSKI, BUCHHOLZ 2000; GUTOWSKI i in. 2004). Głównym zagrożeniem dla omawianych gatunków jest prowadzenie przez leśników, także w lasach o charakterze ochronnym (rezerваты przyrody, parki narodowe i krajobrazowe) pełnej gamy zabiegów pielęgnacyjnych, pozbawiających środowisko leśne tych cennych mikroekosystemów rozkładającego się drewna (dziuple, próchnowiska, stojące martwe drzewa, leżanina, wykroty). Przykładowo zagrożonymi wyginięciem relikdami lasów pierwotnych są chrząszcze: *Rhysodes sulcatus* (F.), *Osmoderma eremita* (SCOP.), *Buprestis splendens* F., *Eurythyrea quercus* (HERBST), *Lacon lepidopterus* (PANZ.), *Boros schneideri* (PANZ.), *Pytho kolwensis* C. R. SAHLBERG czy *Tragosoma deparium* (L.), muchówki: *Brachymyia floccosa* (MEIGEN), *Sphecomomyia vittata* (WIEDEMANN), a z motyli *Scardia boletella* (F.). Do wymierania wymienionych powyżej gatunków przyczyniają się także niewłaściwie prowadzone zabiegi „konserwacji przyrody” przez tzw. „chirurgów drzew”. Leczenie drzew jest najczęściej zlecane przez Konserwatorów Przyrody. Niestety często „leczone” są stare rodzime drzewa rosnące samotnie na obszarach wiejskich lub w dworskich parkach. W takich drzewach zazwyczaj występują dziuple wypełnione próchnem, które owi „lekarze” opróżniają z martwej materii, osuszają, impregnują i zabezpieczają drewno środkami chemicznymi. W ten sposób w wielu miejscach niszczone

jest dziedzictwo przyrodnicze składające się m.in. z setek gatunków owadów, w tym zagrożonych wyginięciem. Zatrzymując na pewien stosunkowo krótki okres czasu zewnętrzny wygląd takiego starego drzewa, dokonujemy unicestwienia wspomnianych grup owadów. Szczególnie niepokojące jest, że przy nadmiernej dbałości o utrzymanie starych, kilkusetletnich drzew, które w sposób naturalny kończą okres swego życia, nie dbamy w sposób wystarczający aby w przyszłych pokoleniach, za pięćdziesiąt, sto, czy dwieście lat także występowały liczne osobniki starych drzew. Aby to miało miejsce już dziś musimy w lasach i zadrzewieniach pozostawiać odpowiednią liczbę drzew w starszym wieku i chronić je przede wszystkim przed człowiekiem. Pamiętać przy tym trzeba, że gatunki tych drzew występują powszechnie i tylko od nas zależy, czy w parkach i lasach będą rosły następne pokolenia fascynujących nas olbrzymów. Natomiast gatunków owadów, które wyginą nie przywrócimy z powrotem naturze w żaden sposób.

Fauna owadów występujących w środowiskach torfowiskowych i bagiennych charakteryzuje się udziałem licznych gatunków stenotopowych, niezmiernie wrażliwych na zmiany zachodzące w ekosystemach. W sytuacji degradacji właściwego środowiska rozwoju, gatunki te z zasady nie mają szansy na migracje do innych środowisk, stąd są bardzo silnie zagrożone wyginięciem. W efekcie niewłaściwej gospodarki człowieka w wielu regionach Polski, na znacznych obszarach obniżony został poziom wód gruntowych, jako wynik nasilonych prac melioracyjnych prowadzących do osuszenia torfowisk, bagien, podmokłych łąk, olsów itp. W ten sposób bezpowrotnie zniszczono wiele reliktowych środowisk torfowiskowych. Praktycznie całkowicie zniknęły torfowiska wysokie na obszarze Wielkopolski, zdegradowano także wiele torfowisk na Pomorzu Zachodnim, w tym torfowiska wokół Jeziora Łebsko wchodzące w skład lub sąsiadujące z Słowińskim Parkiem Narodowym. W drugiej połowie XX wieku skutecznie zdegradowano liczne torfowiska na obszarze wschodniej Polski, czego przykładem mogą być torfowiska na Polesiu w tym kilkudziesięciohektarowe, całkowicie zdegradowane „Krowie Bagno”. W ślad za tym liczne gatunki bezkręgowców na znacznych obszarach naszego kraju wyginęły. Zasięg ich występowania często ograniczył się szczególnie do północno-wschodniej Polski gdzie zachowało się jeszcze sporo środowisk torfowiskowych i bagiennych. Do gatunków takich należą przedstawiciele motyli: *Anarta cordigera* (THNBG.), *Colias palaeno* (L.), *Boloria eunomia* (ESP.), *Catocala pacta* (L.), *Coenonympha oedippus* (F.), *Diachrysis zosimi* (HBN.), *Lycaena helle* (DEN. et SCHIFF.), *Maculinea alkon* (DEN. et SCHIFF.), *Oeneis jutta* (HBN.), *Syngrapha microgamma* (HBN.). Zagrożony jest cały kompleks gatunków z rodziny biegaczowatych, których przedstawicielem jest ginący w Europie *Carabus clathratus* L. Występował on niegdyś na licznych stanowiskach w całym kraju. Obecnie tych stanowisk jest kilka-

naście. Trudno się dziwić tym niekorzystnym zjawiskom skoro przykładowo w dorzeczu Warty i Pilicy w latach 1930–1980 ubyło około 58% torfowisk, bagien i wilgotnych łąk, a w prognozach przewiduje się dalszy zanik torfowisk w Polsce (OLACZEK 1995).

W odniesieniu do fauny bezkręgowców wodnych bezsprzecznie najważniejszą przyczyną wymierania i zagrożenia poszczególnych gatunków są zmiany zachodzące w środowisku. Wśród nich zdecydowanie najistotniejszymi są: zanieczyszczenie wód, zanik środowisk płytkich wód oraz regulacja koryt dużych rzek nizinnych (CZACHOROWSKI, BUCZYŃSKI 2000; HILBRICHT-ILKOWSKA 1998). Chemiczne zanieczyszczenie powietrza, wód i gleby jako efekt rozwoju przemysłu oraz intensyfikacji rolnictwa – szczególnie w latach 1970–80 (kiedy to występowało maksimum zużycia nawozów mineralnych i pestycydów w przeliczeniu na hektar) spowodowały, że substancje chemiczne zanieczyszczające powietrze, gleby, wody gruntowe przedostały się do zbiorników wodnych i wszystkich pozostałych środowisk naturalnych. Zanieczyszczenie wód powierzchniowych (rzek, jezior oraz stawów) toksycznymi ściekami przemysłowymi oraz komunalnymi, które nasiliło się w Polsce w drugiej połowie XX wieku, doprowadziło do silnej eutrofizacji czy acidyfikacji tych środowisk. W wyniku tego wyginęło bądź zagrożonych jest wyginieciem wiele stenotopowych gatunków, w tym między innymi jętki: *Palingenia longicauda* (OLIVIER), *Ametropus fragilis* ALBARDA, ważki: np. *Cordulegaster boltonii* (DONOVAN) czy chruściki: np. *Limnephilus dispar* MCLAHLAN. Inną bardzo ważną przyczyną powodującą drastyczne ograniczenie występowania fauny bezkręgowców wodnych jest nieodwracalne zanikanie niewielkich zbiorników, w tym silne zmiany poziomu wody w cyklu rocznym. Zjawiska te dotyczą w znacznej mierze małych jezior, stawów, starorzeczy czy też środowisk okresowo zalewanych dolin rzecznych. Powoduje to zagrożenie wielu gatunków bezkręgowców, w tym przykładowo ważki *Coenagrion armatum* (CHARPENTIER). Kolejną bardzo ważną przyczyną wywołującą negatywne zmiany fauny wodnej jest regulacja koryt rzek w wyniku której, zagrożone są przede wszystkim gatunki charakterystyczne dla dużych rzek nizinnych przykładowo jętki: *Behningia ulmeri* LESTAGE czy *Oligoneuriella pallida* (HAGEN).

Fauna owadów środowisk kserotermicznych jest także silnie zagrożona. Wpływ na to ma fakt, że w Polsce ekosystemy kserotermiczne występują w znacznym rozproszeniu, zajmując przeważnie niewielkie powierzchnie, często oddzielone od siebie dużymi przestrzeniami. Stwarza to niebezpieczeństwo łatwego ich zniszczenia tym bardziej, że najczęściej traktowane są jako nieużytki z tendencją do zalesiania. Omawiane biotopy kserotermiczne występują w różnych częściach Polski i są bardzo silnie zróżnicowane co do charakteru fitosocjologicznego. Zamieszkująca je fauna owadów, reprezen-

tująca często element pontyjski lub śródziemnomorski, ma charakter wybitnie stenotopowy. Zatem ochrona poszczególnych gatunków możliwa jest wyłącznie poprzez zachowanie ich aktualnych środowisk życia (MAZUR, KUBISZ 2000). Jedną z najważniejszych przyczyn wywołujących negatywne zmiany fauny bezkręgowców środowisk kserotermicznych jest zjawisko zarastania tych środowisk przez krzewy i drzewa (NOWACKI, WĄSALA 2006, 2008). W ten sposób zagrożone są między innymi chrząszcze: *Cheilotoma musciformis* (GOEZE), *Timarcha rugulosa* H-S., *Coniocleonus cicatricosus* (HOPPE), *Pseudocleonus grammicus* (PANZ.), *Donus nidensis* MAZUR et PETRYSZAK, motyle: *Scolitantides orion* (PALLAS), *Minois dryas* (SCOP.), *Aedia funesta* (ESP.), *Apamea platinea* (TREIT.), *Chersotis margaritacea* (VILLERS), *Chersotis multangula* (HBN.), *Chelis maculosa* (GERNING), prostoskrzydłe: *Calliptamus italicus* (L.), *Poecilimon ukrainicus* BEY-BIENKO czy błonkówki: *Astata rufipes* MOCSARY, *Aporus pollux* (KOHL), *Polistes gallicus* (L.), *Scolia hirta* SCHRANK, *Xylocopa violacea* (L.).

Na wybrzeżu Bałtyku spotykamy także sporą grupę halofilnych gatunków owadów związanych z ekosystemami nadmorskich wydm, a także szereg gatunków stenotopowych charakterystycznych dla boru bażynowego. Niestety gatunki te są także silnie zagrożone. Wpływ na to miał silny rozwój nadmorskich ośrodków wczasowych i wiążące się z tym nieskrępowane przemieszczanie się milionów turystów poprzez wspomniane, niewielkie i nader wrażliwe ekosystemy. W efekcie ekosystemy boru bażynowego z charakterystyczną fauną owadów zachowały się już niemal wyłącznie na obszarze Słowińskiego Parku Narodowego, a także na obszarach nadmorskich, na których zlokalizowane były od ponad wieku jednostki wojskowe oraz w strefie przygranicznej pomiędzy Polską a Niemcami z okresu międzywojennego. Przykładowo wśród halofilnych gatunków motyli z rodziny sówkowatych, które znacznie ograniczyły swój zasięg, można wymienić: *Agrotis ripae* (HBN.), *Euxoa cursoria* (HUFN.), *Chortodes extrema* (HBN.) i *Mythimna litoralis* (CURTIS). Natomiast silnie ograniczone gatunki boru bażynowego to: *Paradiarsia glareosa* (ESP.), *Xestia agathina* (DUP.), *Xestia castanea* (ESP.) (NOWACKI 1994).

Analizując dane dotyczące rozszedlenia poszczególnych gatunków owadów uzmysławiamy sobie, że istnieje znaczna liczba silnie zagrożonych ekotypów, których populacje w Polsce ograniczają się zaledwie do jednego bądź kilku stanowisk o charakterze reliktowym.

Mając świadomość zagrożeń prowadzących do wymierania gatunków na obszarze naszego kraju Polskie Towarzystwo Entomologiczne wspólnie z Instytutem Ochrony Przyrody PAN w Krakowie zainicjowało cykl konferencji naukowych pod hasłem: „Ochrona owadów w Polsce”. Pierwsza z takich konferencji odbyła się w 1999 roku w Krakowie. Zainicjowała ona szeroką

dyskusję nad faktyczną znajomością fauny owadów Polski. Zmianami jakie zachodzą w naszej faunie, a także próbą diagnozy przyczyn tych zmian. W minionych 10-ciu latach odbyło się pięć takich konferencji, z udziałem czołowych krajowych ekspertów zajmujących się różnymi grupami systematycznymi bądź ekologicznymi owadów. Poza Krakowem odbyły się także w: Olsztynie (2002), Białowieży (2004), Zwierzyńcu (2006) i Poznaniu (2007). Wspomniane konferencje w sposób jednoznaczny wpłynęły na podjęcie decyzji o przygotowaniu i wydaniu odrębnego tomu „Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt” poświęconego owadom i pozostałym bezkręgowcom, gdzie uwzględniono blisko 200 gatunków owadów (GŁOWACIŃSKI, NOWACKI 2004).

Wydanie wspomnianego tomu „Czerwonej Księgi” poprzedzone zostało opracowaniem „Czerwonej Listy Zwierząt Ginących i Zagrożonych w Polsce” (GŁOWACIŃSKI 2002), w której na 2769 zaprezentowanych gatunków aż 2174 to owady. Zatem widać wyraźnie, że w wymienionym tomie „PCKZ” znalazło się zaledwie około 10% zagrożonych gatunków owadów. Mamy świadomość, że krąg odbiorców „PCKZ” jest bardzo szeroki, od osób profesjonalnie zajmujących się ochroną przyrody po odbiorców młodych, uczących się jeszcze i nie mających szczegółowej wiedzy zoologicznej. Wpłynęło to na ostateczną kwalifikację i dobór gatunków umieszczonych w księdze tak, aby zaprezentowane gatunki stanowiły pewną reprezentację różnych grup systematycznych, ekologicznych i najczęściej są stosunkowo łatwo rozpoznawalne. W większości są to zwierzęta skrajnie stenotopowe, często o charakterze reliktowym, których populacje są nieliczne i zagrożone znacznym ryzykiem wymarcia. Także środowiska rozwoju tych gatunków są silnie narażone na zniszczenie, a ich liczba i jakość znajduje się w Polsce w wyraźnym regresie. Gatunki te wymagają pilnie szczegółowych badań dotyczących biologii i ekologii, które pozwolą na opracowanie właściwych metod działania dla zachowania ciągłości egzystencji ich populacji na znanych stanowiskach (BANASZAK i in. 2000; BUCHHOLZ i in. 2000; BUSZKO, NOWACKI 2000a; CZACHOROWSKI, BUCZYŃSKI 2000; GŁOWACIŃSKI 2000; GUTOWSKI, BUCHHOLZ 2000; LIANA 2000; MAZUR, KUBISZ 2000; PAWŁOWSKI, WITKOWSKI 2000; SOSZYŃSKI i in. 2000; TROJAN 2000). Zatem do księgi trafiły głównie gatunki środowisk reliktowych takich jak: wspomniane lasy pierwotne, torfowiska, ekosystemy wodne oraz środowiska kserotermiczne. Część gatunków owadów związana jest z unikalnymi mikrośrodkami, które także są silnie zagrożone. Przykładem mogą tu być gatunki saproksylobiontyczne rozwijające się głównie w dziuplach starych drzew, w stojących bądź leżących obumarłych drzewach itp. Dla zaprezentowania bioróżnorodności fauny owadów Polski należy pamiętać także o szeregu gatunków zagrożonych związanych z innymi środowiskami: wydmowymi, halofilnymi, górski-

mi, a także synantropijnymi. Ważne są także gatunki, których status ze względu na zagrożenia w Polsce może budzić pewne wątpliwości. Są to gatunki mające w naszym kraju stosunkowo silne populacje występujące na wielu stanowiskach, często znajdujących się w ekologicznym optimum, jednak ze względu na szybkie wycofywanie się tych owadów ze znacznych obszarów Europy, Polska stanowi często ostoję pozwalającą zachować różnorodność biologiczną owadów Europy. Klasycznym przykładem takiego gatunku jest motyl *Lycaena dispar* (HAW.), który w wielu krajach zachodniej Europy wyginął bądź znajduje się na granicy ekstynkcji. Polskie populacje tego motyla, które są stosunkowo liczne, mogą w przyszłości spełnić rolę „źródła zasilenia” słabych populacji z zachodniej Europy. Z podobną sytuacją mamy do czynienia w przypadku chrząszcza *Aulonothroscus laticollis* (RYBIŃSKI).

Z zaprezentowanych w „PCKZ” szczegółowych opracowań daje się zauważyć, że najbardziej zagrożonymi są gatunki stenotopowe związane z takimi środowiskami, jak: lasy pierwotne, torfowiska i bagna, środowiska kserotermiczne, a także wody powierzchniowe. Z drugiej strony analizując zagrożenia poszczególnych gatunków, wyraźnie wyodrębniają się pewne, główne przyczyny wpływające negatywnie na rodzimą faunę bezkręgowców (NOWACKI 2000). W czerwonej liście zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce (GŁOWACIŃSKI 2002) odnotowano blisko 200 gatunków owadów, wymarłych na terenie naszego kraju w XX wieku. Zdajemy sobie sprawę z faktu, że znaczna część tych gatunków jest w chwili obecnej już nie do odratowania. Wyginęły one na większości europejskich stanowisk. Część tych ekstynkcji związana jest z naturalnym charakterem zmian zachodzących w środowiskach (sukcesją). Jednak zdecydowana większość ma swoje negatywne podłoże związane z czynnikami antropogenicznymi wpływającymi na zmiany w ekosystemach. Zatem najważniejszym zadaniem dla ochrony bezkręgowców jest zachowanie siedlisk ich występowania w stanie niezmienionym. Jeżeli zachodzi potrzeba należy prowadzić ochronę czynną polegającą na zachowaniu ciągłości tych środowisk. Podkreślić należy, że na terenie Polski występuje pewna liczba charakterystycznych ekosystemów, często bardzo ograniczonych powierzchniowo, które mają pierwszorzędne znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej fauny naszego kraju, a nawet Europy. Do najważniejszych ostoj, zamieszkałych przez wiele zagrożonych wyginieciem gatunków bezkręgowców, z całą pewnością należą:

- Puszcza Białowieska, szczególnie jej fragment będący rezerwatem ścisłym na terenie Białowieskiego Parku Narodowego. Jest to jedyny w Polsce kompleks niżowego lasu pierwotnego stanowiący ostoję dla wielu reliktowych gatunków owadów. Wyłącznie w ekosystemach Puszczy Białowieskiej zachowały do dzisiaj swoje ostatnie w Polsce stanowiska, takie gatunki jak: *Agrilus pseudocyanus* KIESENWETTER, *Alcis jubata* (THNBG.), *Boros*

- schneideri* (PANZER), *Buprestis splendens* F., *Gasterocercus depressirostris* F., *Lasconotus jelskii* (WAŃKOWICZ), *Pytho kolwensis* C. R. SAHLBERG, *Rhacopus attenuatus* (MAEKLIN) czy *Tragosoma depsarium* (L.).
- Bagna Biebrzańskie, które są największym środkowoeuropejskim kompleksem ekosystemów torfowiskowych. Występują tutaj najsilniejsze w Polsce populacje gatunków takich jak: *Aphrophora similis* LETHIERRY, *Carabus clatratus* L., *Catocala pacta* (L.), *Diachrysia zosimi* (HBN.), *Diarsia florida* (F. SCHMIDT), *Paradiarsia punicea* (HBN.), *Coenophila subrosea* (STEPH.) czy *Euphydryas maturna* (L.).
 - Tatry, w których znajdują swoją ostoję gatunki reliktowe o charakterze arktycznym lub borealno-górskim. Spośród gatunków zagrożonych, jedynie w Tatrach spotykamy: *Carpathobyrrhulus tatricus* MROCZKOWSKI, *Standfussiana lucerna* (L.), *Xestia alpicola* (ZETT.), *X. rhaetica* (STDGR.), *Erebia pronoe* (ESP.).
 - Pieniny, w których najcenniejszymi ekosystemami są środowiska naskalnych muraw kserotermicznych. Jedynie w Pieninach utrzymują się populacje gatunków takich jak: *Apamea platinea*, *Auchmis detersa* (ESP.), *Exoprosopa cleomene* EGGER, *Parnassius apollo* (L.), *Raphidia urlikae* ASPÖCK,
 - Środowiska kserotermiczne (w tym lasostepowe) rozmieszczone wyspowo głównie na obszarze południowej i wschodniej Polski. Do najważniejszych z nich należą: Ojcowski Park Narodowy oraz kompleks wzgórz ostańcowych na obszarze Jury Krakowsko-częstochowskiej, Góry Pieprzowe w okolicy Sandomierza, Niecka Nidziańska w okolicy Pińczowa, zbocza kserotermiczne w okolicy Kazimierza nad Wisłą, rez. Bielinek nad Odrą, Stawska Góra koło Chełma czy Biała Góra koło Tomaszowa Lubelskiego i wiele innych. Środowiska te zamieszkuje wiele skrajnie zagrożonych ekstynkcją gatunków owadów, często na jedynym stanowisku w Polsce. Należą do nich: *Aedia funesta*, *Chersotis margaritacea*, *Ch. multangula*, *Argopus ahrensii* (GERM.), *Chelis maculosa*, *Chazara briseis* (L.), *Cicadetta podolica* (EICHWALD), *Coniocleonus cicatricosus* (HOPPE), *Dasypoda thoracica* BAER, *Donus nidensis*, *Dorcadion scopoli* (HERBST), *Gampsocleis glabra* (HERBST), *Poecilimon ukrainicus*, *Polyommatus ripartii* (FREZER), *Porthmidius austriacus* (SCHRANK), *Scolitantides orion* czy *Stenopogon callosus* (PALLAS).
 - Środowiska torfowiskowe występujące jeszcze stosunkowo licznie we wschodniej Polsce, choć zajmują najczęściej niewielkie powierzchnie. Do najważniejszych z nich należą: rez. Gązwa w okolicy Mrągowa, torfowiska wysokie w Puszczy Rominckiej, Puszczy Augustowskiej, Puszczy Białowieńskiej, w Poleskim i Roztoczańskim Parku Narodowym, Lasach Janowskich, szczególnie bogate faunistycznie są torfowiska węglanowe (Brzeźno i Zawadówka) w okolicy Chełma. W środowiskach tych występuje wiele silnie

zagrożonych, reliktowych gatunków owadów. Między innymi: *Anarta cordigera*, *Boloria eunomia* (ESP.), *Carsia sororiata* (HBN.), *Chariaspilates formosaria* (EV.), *Colias palaeno*, *Coenonympha oedippus* czy *Syngrapha microgamma*.

Wśród zagrożonych gatunków owadów jest również pewna grupa, która dla uchronienia ich przed wyginięciem wymaga planowych działań restytucyjnych. Bez podjęcia tych działań niskoliczebne populacje tych gatunków, występujące na skrajnie izolowanych stanowiskach, z całą pewnością w najbliższej przyszłości wygasną (WITKOWSKI 2000). W chwili obecnej pomysłne rezultaty daje realizowany od kilku lat program restytucji niepyłaka apollo w Pieninach. Omawiany gatunek w okresie XX wieku wycofał się z większości stanowisk w Polsce ustępując z Bieszczadów, Beskidu Niskiego, Beskidu Sądeckiego, Pogórza Cieszyńskiego, a ostatnio najprawdopodobniej również z Tatr. W Pieninach po kilku latach restytucji populacja ustabilizowała się na poziomie 800–1200 dorosłych osobników. Trudno jest jednoznacznie przewidzieć czy omawiany gatunek pozostawiony bez ingerencji człowieka utrzyma się samodzielnie na stanowisku w Pieninach. Z całą pewnością jednak można stwierdzić, że restytucja uchroniła tego pięknego motyla od całkowitego wymarcia na terenie naszego kraju. Podobnych działań restytucyjnych wymagają także inne ginące w Polsce gatunki owadów. W pierwszym rzędzie należy odtworzyć niezbędne dla nich środowiska rozwoju oraz zadbać o utrzymanie ich ciągłości w czasie i przestrzeni.

Z chwilą wstąpienia Polski do Unii Europejskiej pojawiło się dodatkowe zagrożenie szczególnie dla licznych gatunków owadów. Musimy mieć świadomość, że środowiska kolekcjonerów owadów, które w Europie liczą kilkanaście tysięcy osób, natychmiast wykorzystają otwarcie naszej zachodniej granicy dla realizacji swoich potrzeb w ramach tzw. „entomoturystyki”. Zatem niezmiernie istotnym jest aby wszystkie zagrożone gatunki bezkręgowców, występujące na pojedynczych stanowiskach w Polsce, które są szczególnie atrakcyjne dla środowisk kolekcjonerskich (chrząszcze, motyle, ważki), posiadały odpowiedni system ochronny, zabezpieczający je przed bezprawnym odławianiem w ich naturalnych środowiskach. W tym zakresie uczyniono już stosunkowo dużo. Wiele bezcennych przyrodniczo ekosystemów, w których występują wspomniane zagrożone gatunki owadów, chronione jest przez parki narodowe i rezerваты przyrody. Na początku XXI wieku, na podstawie znowelizowanego Rozporządzenia Ministra Środowiska dotyczącego ochrony gatunkowej zwierząt, spora liczba gatunków owadów została objęta ochroną gatunkową. Dla wielu z tych gatunków jest to dodatkowy atut dla przetrwania ich populacji na terenie Polski. Statut gatunku chronionego z jednej strony zabezpiecza ich środowiska rozwoju przed nadmierną ekspansją cywilizacji, a z drugiej strony powinien chronić przed beztróskim i bezkarnym odławianiem ich przez kolekcjonerów i handlarzy owadów.

Na zakończenie zdecydowanie jednak podkreślić należy konieczność działań zmierzających do uświadomienia całego społeczeństwa o niezwyklej randze owadów w procesie obiegu materii w ekosystemie. O bezcennym znaczeniu owadów jako zapylaczy większości roślin kwiatowych, w tym także uprawnych, a także niezwyklej funkcji sił oporu środowiska, o której przeciętny śmiertelnik nie ma pojęcia. Należy zadbać aby świat owadów był znany nie tylko entomologom.

PIŚMIENNICTWO

- BANASZAK J., CZECHOWSKA W., CZECHOWSKI W., GARBARCZYK H., SAWONIEWICZ J., WIŚNIEWSKI B. 2000: Zagrożenia i perspektywy ochrony owadów błonkoskrzydłych (Hymenoptera). [W:] Ochrona owadów w Polsce u progu integracji z Unią Europejską. Wiad. entomol., **18**, Supl. 2: 177-211.
- BUCHHOLZ L., KUBISZ D., GUTOWSKI J. M. 2000: Ochrona chrząszczy (Coleoptera) w Polsce – problemy i możliwości ich rozwiązania. [W:] Ochrona owadów w Polsce u progu integracji z Unią Europejską. Wiad. entomol., **18**, Supl. 2: 155-163.
- BUCHHOLZ L., OSSOWSKA M. 1995: Entomofauna martwego drewna – jej biocenotyczne znaczenie w środowisku leśnym oraz możliwości i problemy ochrony. Przegł. Przyr., **6**, 3/4: 93-105.
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1971 – 2000: Chrząszcze Coleoptera. Katalog Fauny Polski, Warszawa, część XXIII, tomy **1 – 22**.
- BUSZKO J., NOWACKI J. 2000a: Zagrożenia i możliwości ochrony motyli (Lepidoptera) w Polsce. [W:] Ochrona owadów w Polsce u progu integracji z Unią Europejską. Wiad. entomol., **18**, Supl. 2: 213-220.
- BUSZKO J., NOWACKI J. (red.) 2000b: The Lepidoptera of Poland. Pol. entomol. Monogr., **1**: 3-178.
- CZACHOROWSKI S., BUCZYŃSKI P. 2000: Zagrożenia i ochrona owadów wodnych w Polsce. [W:] Ochrona owadów w Polsce u progu integracji z Unią Europejską. Wiad. entomol., **18**, Supl. 2: 95-120.
- GŁOWACIŃSKI Z. 2000: Wyznaczanie zagrożonych gatunków owadów i innych zwierząt w świetle nowych kryteriów IUCN/WCU. [W:] Ochrona owadów w Polsce u progu integracji z Unią Europejską. Wiad. entomol., **18**, Supl. 2: 233-249.
- GŁOWACIŃSKI Z. (red.) 2001: Polska czerwona księga zwierząt, Kręgowce. PWRiL, Warszawa. 252 ss.
- GŁOWACIŃSKI Z. (red.) 2002: Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków. 155 ss.
- GŁOWACIŃSKI Z., NOWACKI J. (red.) 2004: Polska czerwona księga zwierząt, Bezkręgowce. Instytut Ochrony Przyrody PAN – AR im. A. Cieszkowskiego, Kraków – Poznań. 447 ss.
- GUTOWSKI J. M., BUCHHOLZ L. 2000: Owady leśne – zagrożenia i propozycje ochrony. [W:] Ochrona owadów w Polsce u progu integracji z Unią Europejską. Wiad. entomol., **18**, Supl. 2: 43-72.

- GUTOWSKI J. M., BOBIEC A., PAWLACZYK P., ZUB K. 2004: Drugie życie drzewa. WWF Polska, Warszawa–Hajnówka. 245 ss.
- HILBRICHT-ILKOWSKA A. 1998: Różnorodność biologiczna siedlisk słodkowodnych – problemy, potrzeby, działania. [W:] M. KRASKA (red.): Bioróżnorodność w środowisku wodnym. Idee Ekologiczne, **13**, Ser. Szkice, nr 7: 13-54.
- LIANA A. 2000: Problemy ochrony prostoskrzydłych (Orthoptera) i innych grup ortopteroidalnych (Blattodea, Dermaptera, Mantodea) w Polsce. [W:] Ochrona owadów w Polsce u progu integracji z Unią Europejską. Wiad. entomol., **18**, Supl. 2: 147-153.
- MAZUR M., KUBISZ D. 2000: Ochrona owadów siedlisk kserotermicznych Polski. [W:] Ochrona owadów w Polsce u progu integracji z Unią Europejską. Wiad. entomol., **18**, Supl. 2: 129-137.
- NOWACKI J. 1994: Struktura zasięgów sówkowatych (Lepidoptera, Noctuidae) w pasie wydm nadmorskich polskiego wybrzeża Bałtyku. Wiad. entomol., **12**, Supl.: 1-127.
- NOWACKI J. 2000: Konieczność ochrony owadów jako niezbędny element ochrony przyrody. [W:] Ochrona owadów w Polsce u progu integracji z Unią Europejską. Wiad. entomol., **18**, Supl. 2: 7-14.
- NOWACKI J., WAŚALA R. 2006: Sówki (Lepidoptera: Noctuoidea: Nolidae, Erebidae, Noctuidae) środowisk naskalnych w okolicy Mirowa na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej. Wiad. entomol., **25**: 105-124.
- NOWACKI J., WAŚALA R. 2008: Changes in Groups of Noctuids (Lepidoptera, Noctuidae) of xerothermic rock swards in the Pieniny Mountains, caused by operation of Czorsztyn-Niedzica and Sromowce Wyżne water reservoirs. Polish J. Environ. Stud., **17**: 71-77.
- OLACZEK R. 1995: Prognoza zmian ekosystemów I fizjocenozy Polski. [W:] KOZŁOWSKI S. (red.): Prognoza ostrzegawcza zmian środowiskowych warunków życia człowieka w Polsce na początku XXI wieku. Zesz. Nauk. Kom. Człowiek i Środowisko, **10**: 161-178.
- PAWŁOWSKI J., WITKOWSKI Z. 2000: Formy ochrony owadów w Polsce w świetle doświadczeń innych krajów i zaleceń Unii Europejskiej. [W:] Ochrona owadów w Polsce u progu integracji z Unią Europejską. Wiad. entomol., **18**, Supl. 2: 15-26.
- RAZOWSKI J. (red.) 1990–1997: Wykaz Zwierząt Polski. Tom I (1990): 158 ss., Tom II (1991): 342 ss., Tom III (1991): 217 ss., Tom IV (1997): 303 ss., Tom V (1997): 260 ss. Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- SOSZYŃSKI B., PALACZYK A., KRZEMIŃSKI W. 2000: Zagrożenia i perspektywy ochrony muchówek (Diptera) w Polsce. [W:] Ochrona owadów w Polsce u progu integracji z Unią Europejską. Wiad. entomol., **18**, Supl. 2: 165-176.
- SZEPTYCKI A. 2000: Możliwość ochrony Apterygota – pytania i problemy. [W:] Ochrona owadów w Polsce u progu integracji z Unią Europejską. Wiad. entomol., **18**, Supl. 2: 139-145.
- TROJAN P. 2000: Wyznaczanie gatunków owadów zagrożonych wyginięciem. [W:] Ochrona owadów w Polsce u progu integracji z Unią Europejską. Wiad. entomol., **18**, Supl. 2: 221-232.
- WITKOWSKI Z. J. 2000: Restytucja owadów w Polsce w świetle teorii ekologicznej, zaleceń Unii Europejskiej i krajowych doświadczeń. [W:] Ochrona owadów w Polsce u progu integracji z Unią Europejską. Wiad. entomol., **18**, Supl. 2: 251-273.

Znaczenie materiałów kopalnych w badaniach nad filogenezą i biogeografią historyczną owadów

Fossils in studies on phylogeny and historical biogeography of insects

Ryszard SZADZIEWSKI

Katedra Zoologii Bezkręgowców UG, Piłsudskiego 46, 81-378 Gdynia;
e-mail: szadz@ocean.ug.gda.pl

KEY WORDS: Insecta, fossils, phylogeny, biogeography.

Wstęp

Owady kopalne czyli fosylne, które są obiektem badań paleontologicznych, pochodzą co najmniej z okresu trzeciorzędu czyli sprzed 1,6–1,8 mln lat. Zwyczajowo młodsze owady z czwartorzędu zwane subfosylnymi są przedmiotem badań entomologów zajmujących się fauną współczesną. Owady kopalne zachowały się jako skamieniałości w skałach osadowych oraz jako inkluzje w bursztynach (Ryc. 1). W entomologii szczególnie cenne są inkluzje owadów, które w wielu grupach można badać tak dokładnie jak formy współczesne. Reprezentują one głównie ostatnie etapy ewolucji owadów, sięgając zapisem jedynie do dolnej kredy ery mezozoicznej czyli 125–130 mln lat wstecz. Zwykle materiały fosylne dostarczają informacji o minimalnym wieku gałęzi filogenetycznych w drzewie rodowym owadów oraz o ewolucji środowisk. Czasami odnajdujemy w nich cechy morfologiczne nieznanne u form współczesnych, np. narządy strydulacyjne zlokalizowane w tylnej części skrzydła (Ryc. 1).

W ostatnich dwudziestu latach nastąpił wzrost zainteresowania owadami kopalnymi na co bez wątpienia miał wpływ film S. SPIELBERGA pt. „Park Jurajski” (1993). Zapis kopalny coraz częściej był uwzględniany w analizach fi-

Ryc. 1. Inkluzja samicy kuczmana *Eohelea petrunkevitchi* SZADZIEWSKI (Diptera: Ceratopogonidae) w bursztynie bałtyckim (eocen, 40 mln lat). Narząd strydulacyjny przypominający plaster miodu, zlokalizowany w dystalnej części skrzydła, jest niespotykany u współczesnych owadów. Fosylny rodzaj *Eohelea* PETRUNKEVITCH znany z siedmiu gatunków zasiedlał trzeciorzędową Laurazję (Europa, Sachalin). Fot. V. ARNOLD z Heide k. Hamburga

Fig. 1. Inclusion of female biting midge *Eohelea petrunkevitchi* SZADZIEWSKI (Diptera: Ceratopogonidae) in Baltic amber (Eocene, 40 mya). Honeycomb-like stridulatory organ present in distal portion of a wing is unknown in extant insects. Fossil genus *Eohelea* PETRUNKEVITCH known from seven species was widely distributed in Tertiary Laurasia (Europe, Sakhalin). Phot. V. ARNOLD of Heide nr Hamburg

logenetycznych owadów i wykorzystywany do weryfikacji wysuwanych hipotez ewolucyjnych. Entomologowie przekonali się, że prawidłowo zinterpretowane materiały fosylne, w połączeniu z analizą porównawczą form współczesnych, umożliwiają rekonstruowanie różnych gałęzi drzewa rodowego owadów oraz śledzenie historii zasięgów geograficznych taksonów ponadgatunkowych. Zintensyfikowano badania nad inkluzjami z bursztynu bałtyckiego. Eoceńska fauna lasu bursztynowego stała się najlepiej poznaną paleofauną lądową w skali świata. Obecnie liczy ona prawie 3000 gatunków,

wśród których zdecydowanie dominują owady stanowiąc prawie 80%. Ostatnie badania wykazały, że wiek gatunku u owadów nie sięga 40 mln lat jak sugerowano wcześniej. W związku z tym form współczesnych w bursztynie bałtyckim już się nie wykazuje. Okazało się również, że cząsteczki DNA ulegają całkowitej destrukcji w trakcie fosylizacji i wcześniejsze doniesienia o ekstrakcji DNA z owadów zachowanych jako inkluzje w bursztynach są nieprawdziwe. W Krakowie podczas kongresu paleoentomologicznego zorganizowanego przez prof. Wiesława KRZEMIŃSKIEGO w 2001 r. powołano do życia Międzynarodowe Towarzystwo Paleoentomologiczne – International Palaeoentological Society, które od 2007 r. ma własne czasopismo pod nazwą „Alavesia”. Od 1998 r. co trzy lata odbywają się kongresy paleoentomologiczne pod nazwą „Fossilsx3” łączące trzy wcześniejsze kongresy z udziałem paleoentomologów: International Congress of Palaeoentomology, World Congress on the Amber Inclusions oraz International Meeting on Continental Palaeoarthropology.

Niedawno na rynku wydawniczym ukazały się dwie monumentalne książki o owadach kopalnych i o ich ważnej roli jaką pełnią w wyjaśnianiu trudnych problemów ewolucyjnych. Pierwsza z nich to tradycyjne opracowanie autorów rosyjskich „History of insects” pod redakcją RASNITSYNA i QUICKE (2002). Druga to nowocześnie napisana i pięknie ilustrowana książka autorów amerykańskich GRIMALDIEGO i ENGELA pt. „Evolution of the insects” (2005).

Udział polskich entomologów, którzy w 1985 r. utworzyli Sekcję Paleoentomologiczną przy PTEnt., w badaniach nad owadami kopalnymi jest znaczący, zwłaszcza w poznaniu Diptera (W. KRZEMIŃSKI, R. SZADZIEWSKI), Hemiptera (J. KOTEJA, A. HERCZEK, P. WĘGIEREK, J. SZWEDO) i Lepidoptera (A. SKALSKI). W naszym kraju powstały nowe kolekcje inkluzji a bursztyn bałtycki i jego fauna stały się polską specjalnością.

Próby rekonstrukcji ewolucji zwierząt w czasie (filogeneza) i przestrzeni (biogeografia historyczna) powinny stawiać hipotezy możliwe do zweryfikowania. Temu w sposób bezpośredni służą materiały fosylne stanowiące kapsuły w których zamknięte są świadectwa z historii rozmieszczenia geograficznego oraz ewolucji grup do których należą. Niestety w wielu przypadkach neontologiczne badania nad rozmieszczeniem i filogenezą zwierząt, owocują wysuwaniem hipotez, które są nie weryfikowalne. Dotyczy to głównie entomologii, gdzie materiały kopalne są słabo zachowane. Entomologowie często ignorują wyniki badań, które wykazują że hipotezy filogenetyczne i biogeograficzne formułowane bez uwzględnienia materiałów kopalnych mają niewielką wartość naukową i powinny być traktowane z wielką ostrożnością.

Filogeneza

Ewolucja każdej grupy systematycznej zachodzi w czasie i w przestrzeni, a każdy takson niezależnie od rangi, podobnie jak pojedynczy osobnik, ma swoje życie z początkiem, optimum i śmiercią. Jednak dopiero wtedy, gdy dysponujemy materiałem kopalnym i współczesnym wiemy na jakim etapie ewolucji jest interesująca nas grupa taksonomiczna. W tym względzie znaczenie kluczowe ma określenie minimalnego wieku taksonu.

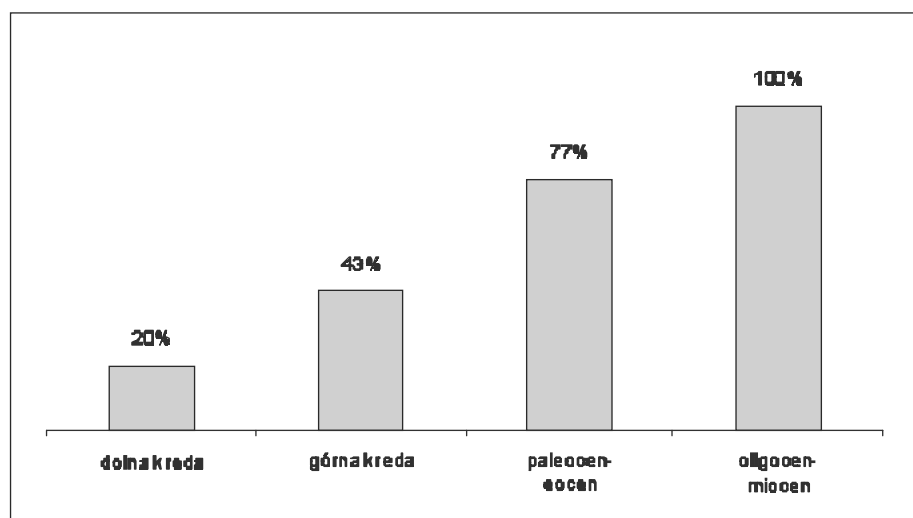
Sugeruje się, że owady powstały co najmniej w górnym sylurze 420 mln lat temu (GRIMALDI, ENGEL 2005). Najstarszy obecnie zapis kopalny pochodzi z dolnego dewonu Szkocji sprzed 400 mln lat, skąd opisano dobrze zachowanego skoczogonka *Rhyniella praecursor* HIRST et MAULIK (Collembola). Z tego samego okresu i złoża pochodzą dyskusyjne żuwaczki *Rhyniognatha hirsti* TILLYARD, które dopiero niedawno uznano jako dwustawowe (dikondyliczne) i należące do owada uskrzydłonego z Metapterygota (grupa siostrzana względem Ephemeroptera). W Polsce najstarsze owady, karbońskie (310 mln lat), zanotowano w kopalni węgla kamiennego w Sosnowcu na Górnym Śląsku. Współczesne rodziny owadów są młodsze. Dla przykładu rodzina kuczmanów (Diptera: Ceratopogonidae) powstała zapewne w górnej jurze a jej najstarszy zapis kopalny pochodzi z dolnej kredy (125–130 mln lat).

Wszystkie współczesne rzędy owadów, za wyjątkiem pierwogonków (Protura), zostały zarejestrowane w materiałach kopalnych, a ich najstarsze rekordy przedstawiają się następująco:

- Collembola – dolny dewon, 400 mln lat;
- Archaeognatha – środkowy dewon, 390 mln lat;
- Diplura, Zygentoma, Odonata, Ephemeroptera, Blattodea, Orthoptera – górny karbon, 310 mln lat;
- Hemiptera, Psocoptera, Grylloblattodea, Plecoptera, Trichoptera, Mecoptera, Neuroptera, Megaloptera, Coleoptera – dolny perm, 270–280 mln lat;
- Diptera, Phasmatodea, Dermaptera – dolny trias, 230 mln lat;
- Hymenoptera, Thysanoptera – górny trias, 220 mln lat;
- Lepidoptera, Raphidioptera – dolna jura, 190 mln lat;
- Siphonaptera, Mantodea, Embioptera, Isoptera, Zoraptera – dolna kreda, 100–130 mln lat;
- Strepsiptera, Phthiraptera, Mantophasmatodea – eocen, 40 mln lat.

Ewolucja owadów odbywała się nie tylko w czasie ale i w przestrzeni i do tego z różną szybkością nawet w blisko spokrewnionych grupach, w związku z czym taksony tej samej kategorii mają różny wiek. W zapisie kopalnym rodziny kuczmanów (Diptera: Ceratopogonidae) pierwsze rodzaje współczesne pojawiają się już w dolnej kredzie, 125–130 mln lat temu (*Austroconops*

WIRTH et LEE i *Leptoconops* SKUSE). Udział współczesnych rodzajów w zapisie kopalnym tej rodziny, poczynając od dolnej kredy, stopniowo rośnie i w oligocenie–miocenie (20–30mln lat) notowane są już wyłącznie rodzaje współczesne (Ryc. 2).

Ryc. 2. Udział rodzajów współczesnych w zapisie kopalnym kuczmanów (Diptera: Ceratopogonidae)

Fig. 2. Share of extant genera in the fossil record of biting midges (Diptera: Ceratopogonidae)

Badając inkluzje owadów zwrócono uwagę na fakt, że w niektórych rzędach gatunki fosylne z trzeciorzędu należą wyłącznie do rodzajów wymarłych (np. u pluskwiaków Hemiptera), a w innych – głównie do rodzajów współczesnych (np. u muchówek). Czy jest to artefakt taksonomiczny czy prawidłowość? SZADZIEWSKI i SZWEDO (2007) uważają, że można sformułować tezę, iż w starszych grupach owadów pochodzących z paleozoiku (Hemiptera) współczesne rodzaje są młode, podczas gdy w młodych grupach mezozoicznych (Diptera) współczesne rodzaje są dużo starsze, sięgające nawet dolnej kredy.

Tzw. nowe kierunki, które pojawiły się w taksonomii (fenetyka, kladyzm) nie rozwiązały trudności z jakimi borykała się klasyczna taksonomia nazwana ewolucyjną lub kongruentną. Entomologowie, którzy odżegnują się od klasycznej klasyfikacji zmienili tylko terminologię, a specjalne programy fenetyczne zwane filogenetycznymi obsługiwane przez komputery, uwzględniające większą liczbę cech, nie zbliżyły taksonomów ani na krok ku obiekty-

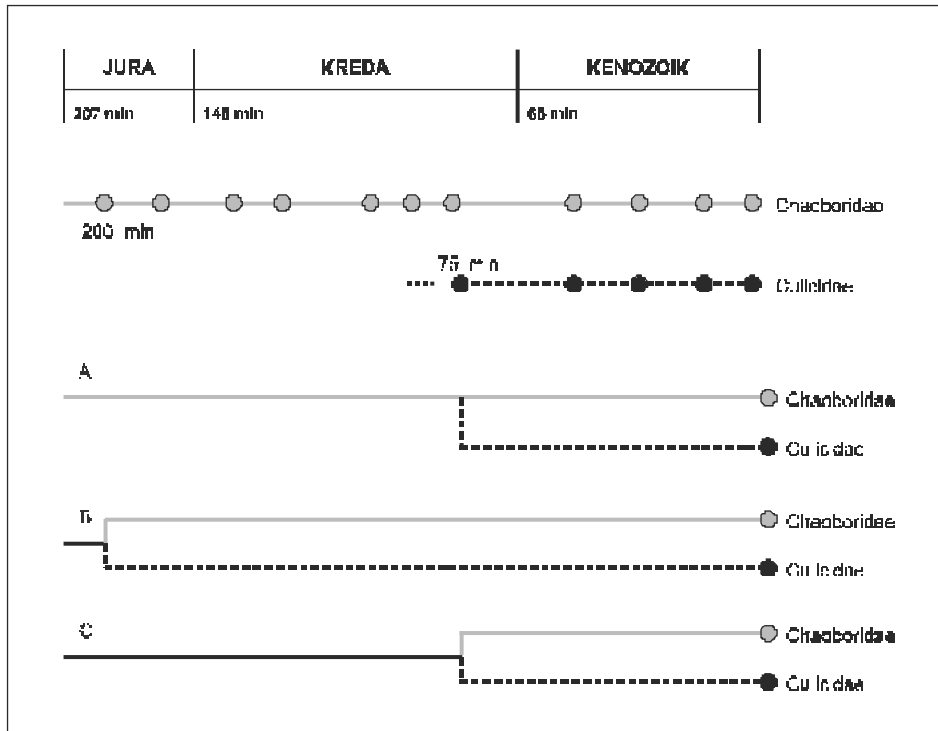
wizmowi. Zwolniły jedynie z odpowiedzialności za efekt finalny wysuwanych hipotez genealogicznych i wynikających z nich klasyfikacji. Grupy monofiletyczne różnej wielkości można bez problemu i ograniczeń wyodrębnić z każdej większej grupy biorąc pod uwagę cechy synapomorficzne. Problem z tym co zrobić z resztą taksonu, która pozostaje po wydzieleniu z niego grupy monofiletycznej. HENNIG nazywa tę pozostałość grupą parafiletyczną, grupą której nie powinno być, ale jest i musi pozostać po to, aby klasyfikacja operowała taksonami złożonymi z form podobnych (np. gady) i była przydatna w porozumiewaniu się biologów. Wydaje się, że większość taksonów wyższej rangi to właśnie grupy parafiletyczne. Nie do przyjęcia jest założenie, że po wyłonieniu nowego taksonu (lub wielu taksonów równocześnie) w taksonie wyjściowym zaszły jakieś zmiany, które uzasadniają poszukiwania apomorfii świadczących o jego monofiletyczności.

Teoretyczne i praktyczne trudności w zastosowaniu kladystycznego podejścia w praktyce taksonomicznej dobrze ilustruje przykład dwóch uznanych za siostrzane rodzin muchówek: komarów (Diptera: Culicidae) oraz wodzieni (Diptera: Chaoboridae) (Ryc. 3). Wodzenie są grupą starszą, która w zapisie kopalnym pojawiła się w jurze około 200 mln lat temu, natomiast komary są grupą młodszą znaną dopiero od górnej kredy czyli od około 75 mln lat. Krwiopijne komary jako pasożyty zwierząt stałocieplnych powstały więc poprzez odszczepienie. Uzyskały nowe cechy apomorficzne, natomiast wodzenie kontynuowały dalej swój rozwój bez zmiany biologii i morfologii (Ryc. 3A). Jeśli przyjmujemy podstawowe założenie kladyzmu, że wiek grup siostrzanych jest jednakowy, wówczas musimy uznać, że wodzenie są młode i powstały w tym samym czasie co komary czyli 75 mln lat temu (Ryc. 3C). Natomiast te wodzenie, które spotykamy w zapisie wcześniej wodzieniami nie są, mimo że bez trudu oznaczamy je jako należące do tej grupy. Drugie możliwe rozwiązanie proponowane przez kladyzm to założenie, że komary są tak stare jak jurajskie wodzenie, a ich brak w zapisie kopalnym z tego okresu trzeba tłumaczyć niekompletnością materiałów fosylowych (Ryc. 3B).

Współczesne badania morfologiczne, genetyczne i paleontologiczne wykazały, że pchły (Siphonaptera) jako rząd są grupą siostrzaną rodziny posnieżkowatych (Boreidae) wewnątrz parafiletycznego rzędu wojsówek (Me-coptera). Czy w związku z tym kategorię taksonomiczną pcheł obniżymy do rangi rodziny?

Biogeografia historyczna

Wyniki badań nad współczesnymi i kopalnymi muchówkami z rodziny kuczmanów (Diptera: Ceratopogonidae) przypominają entomologom dawno już sformułowane, ale wciąż aktualne, zastrzeżenia że analizy biogeogra-

Ryc. 3. Zapis kopalny dwóch siostrzanych rodzin muchówek (Diptera): wodzieni (Chaoboridae) i komarów (Culicidae) oraz kladogramy ilustrujące możliwe relacje filogenetyczne między nimi

Fig. 3. Fossil records of two sister families of Diptera: phantom midges (Chaoboridae) and mosquitoes (Culicidae) and cladograms illustrating their possible phylogenetic relations

ficzne oparte wyłącznie na materiałach współczesnych są niepełne. Kuczmany należą do nielicznych grup owadów, które są relatywnie dobrze poznane w faunie współczesnej świata oraz mają bogaty zapis kopalny (SZADZIEWSKI 1996). W rodzinie tej opisano dotąd około 6300 gatunków w 129 rodzajach, w tym 253 dobrze zdiagnozowane gatunki fosylne (4% wszystkich) zaliczone do 44 rodzajów (25 współczesnych i 19 kopalnych). Analizę rozmieszczenia tych 25 rodzajów współczesnych stwierdzonych wśród form fosylnych można podsumować następująco:

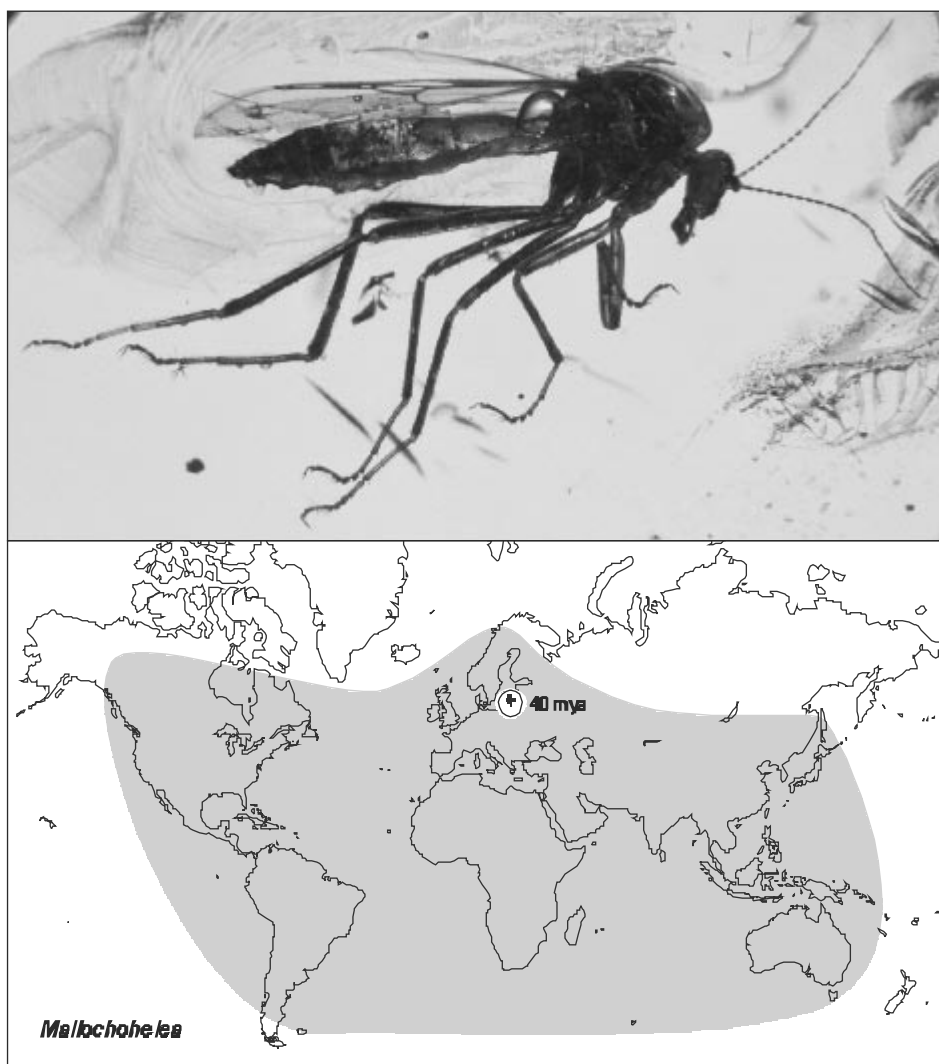
1. Taksony szczebla rodzajowego są bardzo stare i sięgają nawet dolnej kredy, czyli 125–130 milionów lat wstecz. Udział rodzajów współczesnych w zapisie kopalnym rodziny Ceratopogonidae stopniowo rośnie poczynając od 20% w dolnej kredzie, 43% w górnej kredzie, 77% w paleocenie-eocenie, do 100% w oligocenie-miocenie (Ryc. 2). To wskazuje, że takso-

ny ponadgatunkowe przez tak długi czas swego rodowego istnienia miały duże i trudne do sprecyzowania możliwości migracyjne w zmieniającym się świecie.

2. Większość (60%) rodzajów współczesnych zanotowanych w materiałach fosylnych ma lub miało bardzo szerokie kosmopolityczne (13 rodzajów, Ryc. 4) lub pantropikalne (dwa rodzaje, Ryc. 5, 6) rozprzestrzenienie. Są to zwykle grupy bogate w gatunki (SZADZIEWSKI 2008). Szerokie rozmieszczenie (dawne i obecne) większości badanych rodzajów kuczmanów, wskazuje, że ani kompletne pomosty lądowe ani dryf kontynentów nie miały dużego wpływu na migracje owadów na nowe terytoria. To potwierdza opinię DARLINGTONA, że istotny wpływ na geograficzne rozmieszczenie mają czynniki ekologiczne kształtowane przez klimat i konkurencję (GRIMALDI, ENGEL 2005).
3. Cztery rodzaje współczesne: *Austroconops* WIRTH et LEE, *Metahelea* EDWARDS, *Meunierohelea* SZADZIEWSKI i *Physohelea* GROGAN et WIRTH obecnie występujące wyłącznie na Półkuli Południowej są relikdami, które pozostawiły zapis kopalny na Półkuli Północnej. Fakt ten sugeruje, że w kredzie lub trzeciorzędzie miały one rozmieszczenie globalne. Rozmieszczenie tych rodzajów dobrze ilustruje pogląd wyrażony przez HANDLIRSCHA w 1913 r., że obecne wąskie zasięgi wielu taksonów nie wskazują na miejsce ich powstania i dyspersji, ale na reliktowe pozostałości dawnego szerokiego rozmieszczenia (UDVARDY 1978). Bez materiałów kopalnych te reliktowe taksony zostałyby błędnie uznane za endemity związane z dawnym lądem Gondwana.

Szczególnie interesujący jest rodzaj *Austroconops*, uznany za żywą skamieniałość (SZADZIEWSKI 1996), który jest znany z siedmiu fosylnych gatunków stwierdzonych na Półkuli Północnej oraz dwóch współczesnych występujących w zachodniej Australii (Ryc. 9). Rozmieszczenie tego rodzaju w okresie dolnej kredy było szerokie, prawdopodobnie światowe, podobnie jak reliktowych drzew szpilkowych z rodzaju *Araucaria*, obecnie żyjących w niewielkich populacjach na Półkuli Południowej (Ameryka Płd., wschodnia Australia, Nowa Gwinea, Norfolk). Wcześniej, od jury do końca kredy, ten rodzaj występował na Półkuli Północnej. Taksony o takiej historii są nazywane elementami gondwańskim lub australijskimi (ESKOV 2002; GRIMALDI, ENGEL 2005; SZADZIEWSKI 2008).

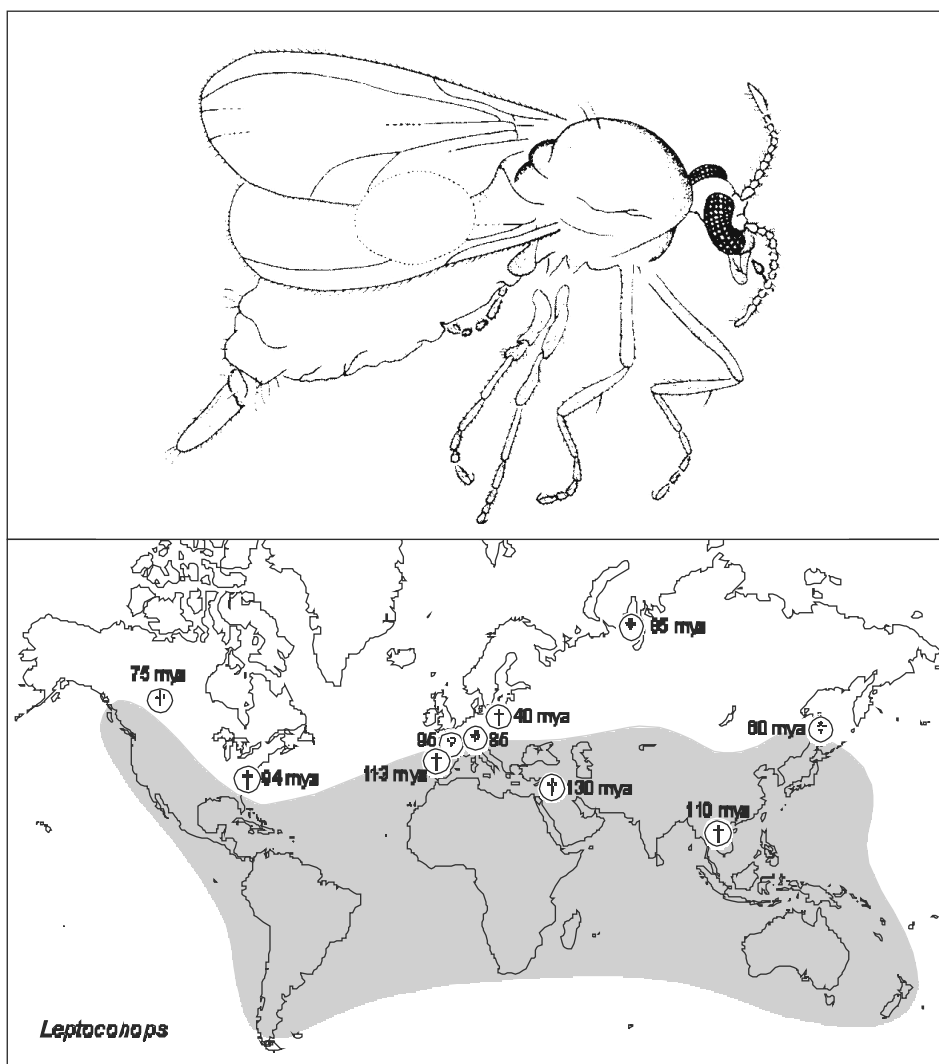
Podobne reliktowe rozmieszczenie ma trzeciorzędowy rodzaj *Meunierohelea* znany z czterech fosylnych gatunków z bursztynu bałtyckiego i jednego współczesnego żyjącego w Australii (Ryc. 10). Również *Metahelea* jest reliktowym rodzajem w skład którego wchodzi dwa gatunki współczesne opisane z Filipin i Australii oraz jeden z eoceńskiego bursztynu bałtyckiego (Ryc. 11) (SZADZIEWSKI 2008).

Ryc. 4. Rozmieszczenie kosmopolityczne rodzaju *Mallochohelea* WIRTH. Fotografia przedstawia samicę *M. martae* SZADZIEWSKI z eoceńskiego bursztynu bałtyckiego (40 mln lat)

Fig. 4. Worldwide distribution of the genus *Mallochohelea* WIRTH. The photograph shows a female of *M. martae* SZADZIEWSKI from Baltic amber (40 mya)

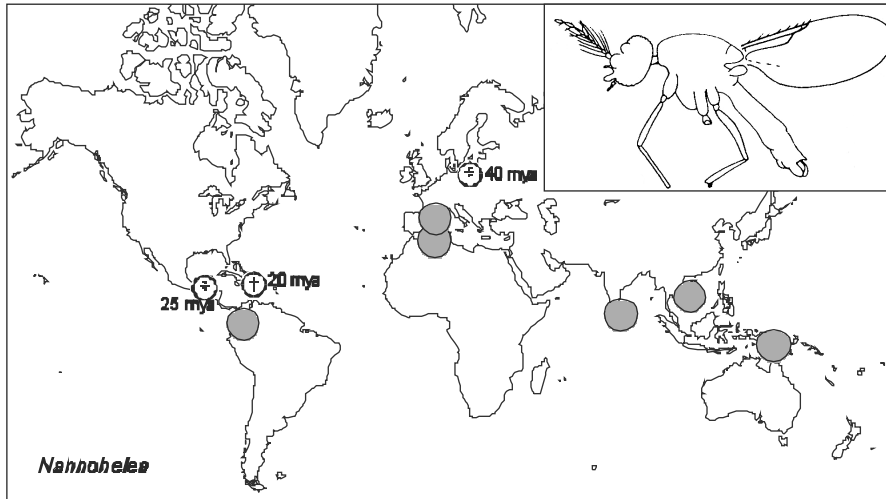
Physohelea to rodzaj z dwoma gatunkami współczesnymi zasiedlającymi las klimatu umiarkowanego typu *Nothofagus* w Patagonii oraz z jednym gatunkiem fosylnym opisanym z bursztynu bałtyckiego (Ryc. 12). *Physohe-*

Ryc. 5. Rozmieszczenie pantropikalnego rodzaju *Leptoconops* SKUSE. Rysunek przedstawia samicę *L. zherikhini* SZADZIEWSKI et ARILLO z dolnokredowego bursztynu hiszpańskiego z Alavy (113 mln lat)

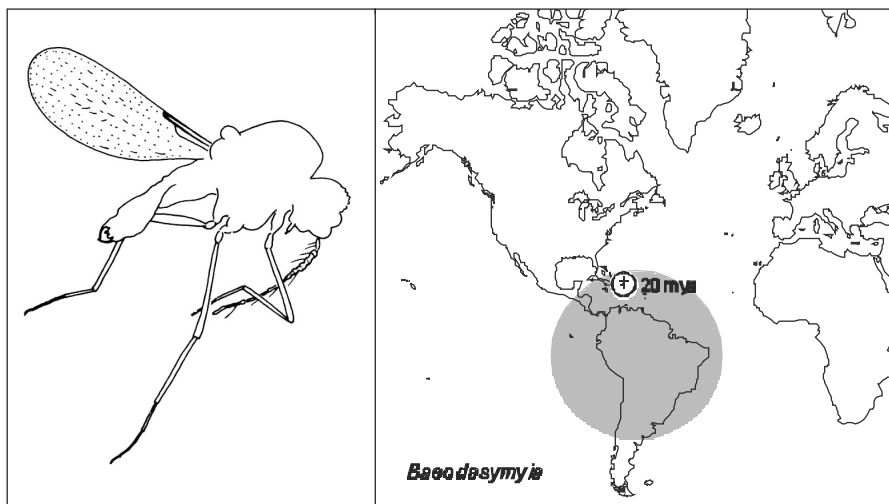
Fig. 5. Distribution of pantropical genus *Leptoconops* SKUSE. The drawing shows a female of *L. zherikhini* SZADZIEWSKI et ARILLO from Lower Cretaceous amber of Alava (113 mya)

lea i jego siostrzany rodzaj *Neurohelea* KIEFFER wykazują podobny model rozmieszczenia jak buk *Fagus* i nibybuk *Nothofagus*. Współcześnie *Fagus* (*Fagaceae*) występuje na Półkuli Północnej, podczas gdy *Nothofagus* (*No-*

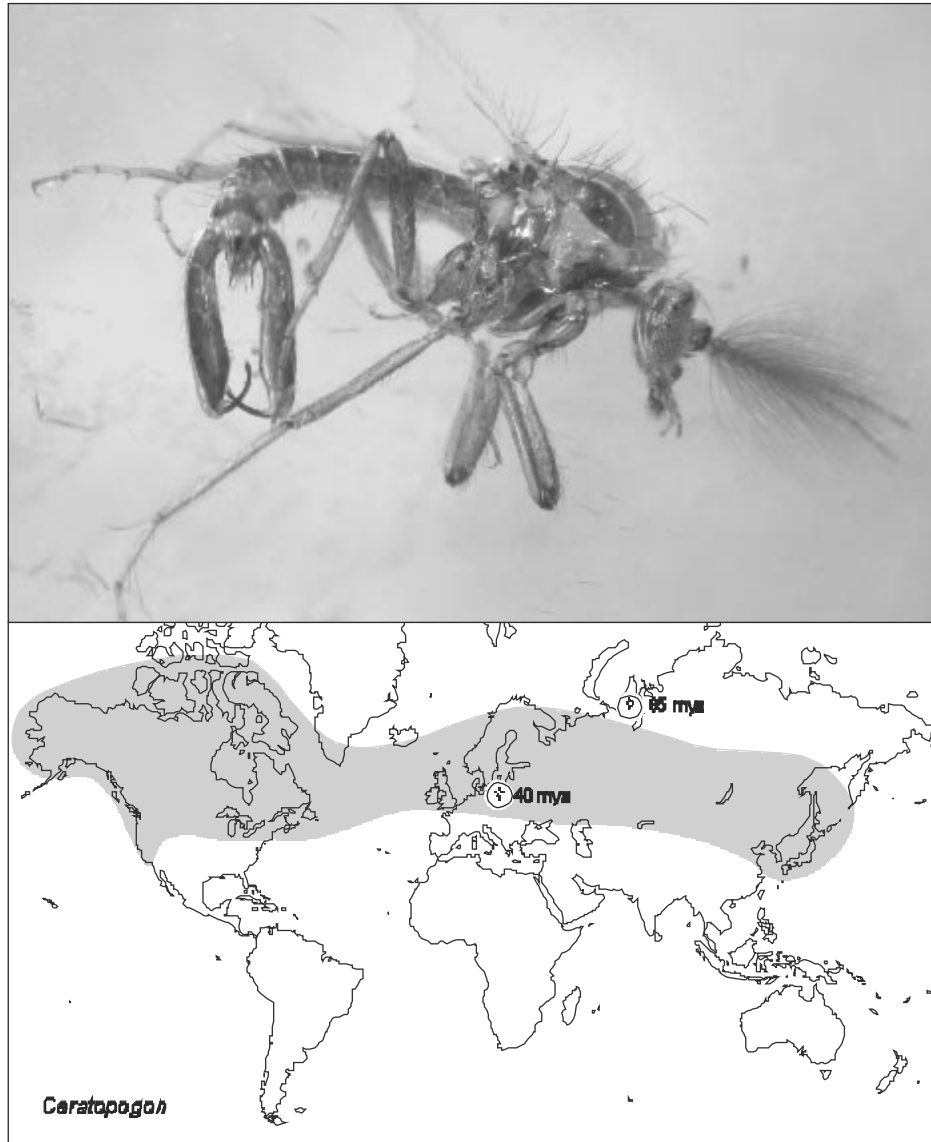
Ryc. 6. Rozmieszczenie pantropikalnego rodzaju *Nannohelea* WIRTH et GROGAN. Rysunek przedstawia samca *N. grogani* SZADZIEWSKI z eoceńskiego bursztynu bałtyckiego (40 mln lat)

Fig. 6. Pantropical distribution of the genus *Nannohelea* WIRTH et GROGAN. The drawing shows a male of *N. grogani* SZADZIEWSKI from Eocene Baltic amber (40 mya)

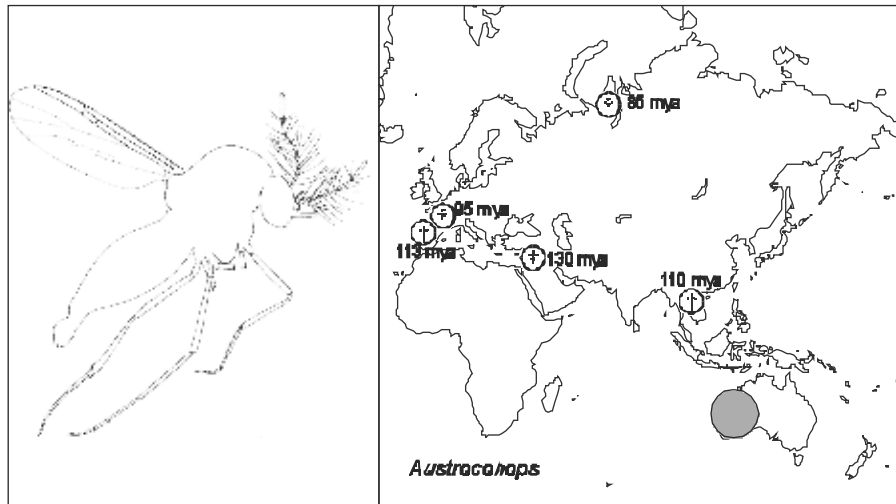
Ryc. 7. Rozmieszczenie neotropikalne rodzaju *Baeodasymyia* CLASTRIER et RACCURT. Rysunek przedstawia samca *B. dominicana* SZADZIEWSKI et GROGAN z miocenijskiego bursztynu dominikańskiego (20 mln lat)

Fig. 7. Neotropical distribution of the genus *Baeodasymyia* CLASTRIER et RACCURT. The drawing shows a male of *B. dominicana* SZADZIEWSKI et GROGAN from Miocene Dominican amber (20 mya)

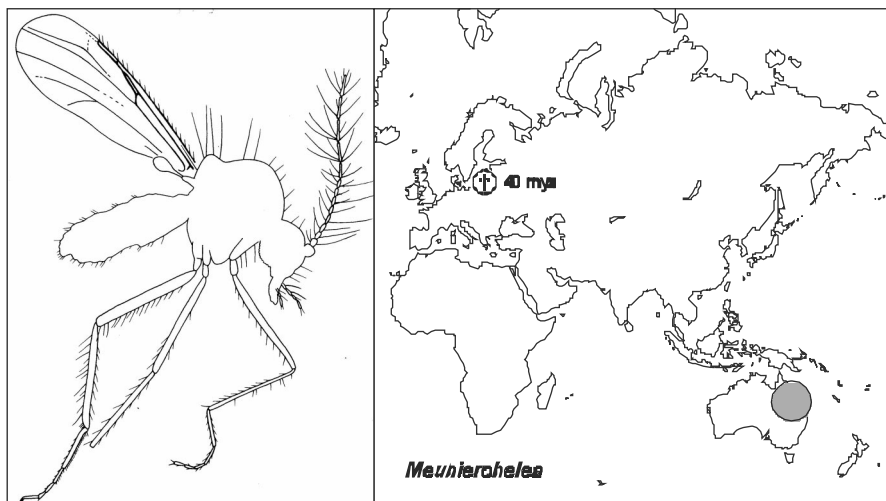
Ryc. 8. Rozmieszczenie holarktyczne rodzaju *Ceratopogon* MEIGEN. Fotografia przedstawia samca *C. forcipiformis* MEUNIER z eoceńskiego bursztynu bałtyckiego (40 mln lat). Współcześnie kuczmany z tego rodzaju są bardzo rzadko łowione, ograniczone w występowaniu do chłodnych rejonów borealnych i gór

Fig. 8. Distribution of Holarctic genus *Ceratopogon* MEIGEN. The photograph shows a male of *C. forcipiformis* MEUNIER from Eocene Baltic amber (40 mya). Recently biting midges of this genus are rarely collected, restricted to refugial cold habitats in mountains and boreal regions

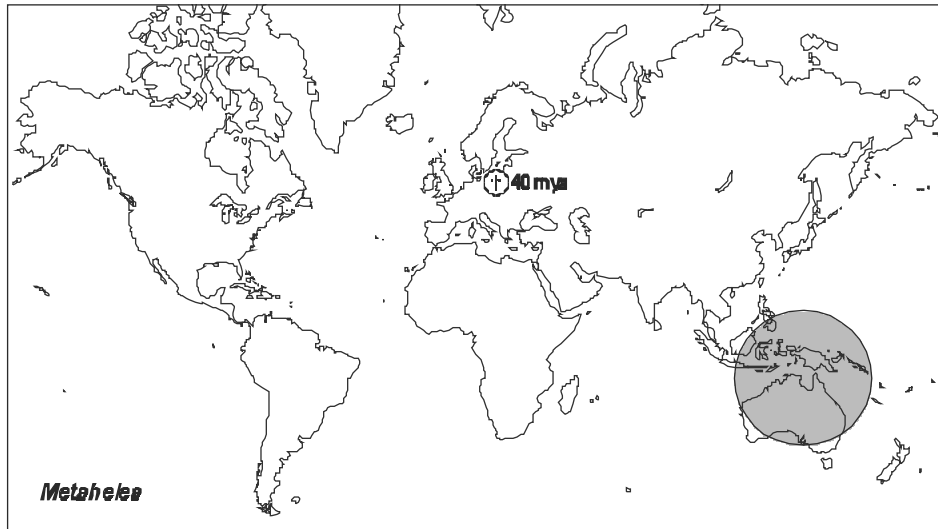
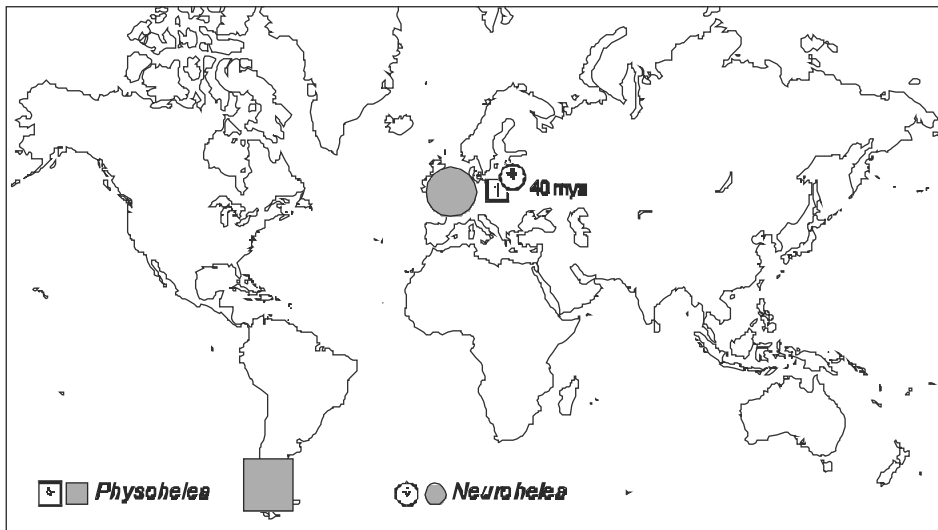
Ryc. 9. Rozmieszczenie relikтового rodzaju *Austroconops* WIRTH et LEE. Rysunek przedstawia samca *A. sibiricus* SZADZIEWSKI z górnokredowego bursztynu tajmyrskiego (85 mln lat)

Fig. 9. Distribution of a relict genus *Austroconops* WIRTH et LEE. The drawing shows a male of *A. sibiricus* SZADZIEWSKI from Upper Cretaceous amber of Taimyr (85 mya)

Ryc. 10. Rozmieszczenie relikтового rodzaju *Meunierohoelea* SZADZIEWSKI. Rysunek przedstawia samicę *M. nielseni* SZADZIEWSKI z eoceńskiego bursztynu bałtyckiego (40 mln lat)

Fig. 10. Distribution of a relict genus *Meunierohoelea* SZADZIEWSKI. The drawing shows a female of *M. nielseni* SZADZIEWSKI from Eocene Baltic amber (40 mya)

Ryc. 11. Rozmieszczenie reliktnego rodzaju *Metahelea* EDWARDSFig. 11. Distribution of a relict genus *Metahelea* EDWARDSRyc.12. Reliktowe rozmieszczenie siostrzanych rodzajów *Neurohelea* KIEFFER i *Physohelea* GROGAN et WIRTHFig. 12. Relict distributions of sister genera *Neurohelea* KIEFFER and *Physohelea* GROGAN et WIRTH

tophagaceae) na Półkuli Południowej. Ich formy ancestralne odkryte w trzeciorzędzie obu Ameryk i wschodniej Azji wskazują, że dawniej miały one szerokie rozmieszczenie (KOSTROWICKI 1999). Występowanie *Physohelea* w Patagonii ma charakter reliktowy. *Neurohelea* znana z jednego gatunku współczesnego, bardzo rzadko notowanego w zachodniej Europie, jest także trzeciorzędowym reliktem, który jest zagrożony wymarciem (SZADZIEWSKI 2008).

4. Pogląd TRUCESSARTA (UDVARDY 1978), że takson ma centrum swojego powstania tam, gdzie obecnie występuje większość gatunków go tworzących, powinien być traktowany z wielką ostrożnością. Ta reguła często stosowana przez entomologów w analizach biogeograficznych ma zastosowanie zaledwie do kilku holarktycznych i neotropikalnych rodzajów kuczmańców, a mianowicie:
- *Ceratopogon* MEIGEN (Ryc. 8), *Ceratoculicoides* WIRTH et RATANAWORABHAN i *Neurohelea* (Ryc. 12) – dostępne dane wskazują, że powstały one w Laurazji w okresie górnej kredy lub w trzeciorzędzie i żyją tu nadal.
 - *Baeodasymyia* CLASTRIER et RACCURT (Ryc. 7) i *Heteromyia* SAY, znane z mioceńskiego bursztynu dominikańskiego, współcześnie żyją dalej w tym samym regionie neotropikalnym.

SUMMARY

Fossil materials are shown to be important for testing phylogenetic and biogeographic hypotheses based on extant insects. Fossil records indicate that paraphyletic groups are common in classification of insects. Extant genera of biting midges (Ceratopogonidae) noted in the fossil record are reviewed and their age and distribution analyzed. The oldest extant genera are at least 125 million years old. The share of extant genera in the fossil record gradually grows from 20% in the Lower Cretaceous to 100% in the Oligocene-Miocene. Most of the extant genera have or had a wide (mostly global) distribution. Limited distributions on the Southern Hemisphere concern the relict genera *Austroconops*, *Metahelea*, *Meunierhelea* and *Physohelea*, which have fossil records on the Northern Hemisphere. A wide distribution, present or past, of most genera of the biting midges analyzed, indicates that complete land bridges or continental drifts did not have a significant influence on their migrations onto new territories. The distribution of biting midges supports views that ecological conditions determined mostly by climate and competition are the most important factors influencing insect distribution. Biogeographic scenarios based exclusively on recent distributions of extant fauna should be treated with great caution.

PIŚMIENNICTWO

- ESKOV K. Yu. 2002: Geographical history of insects. [W:] RASNITSYN A. P., QUICKE D. L. J. (red.): History of insects. Kluwer Academic Publishers, Dortrecht – Boston – London: 427-435.
- GRIMALDI D., ENGEL M. S. 2005: Evolution of the Insects. Cambridge Univ. Press. 755 ss.
- KOSTROWICKI A. S. 1999: Geografia biosfery – Biogeografia dynamiczna lądów. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa. 255 ss.
- RASNITSYN A. P., D.L.J. QUICKE D. L. J. (red.) 2002: History of insects. Kluwer Academic Publishers, Dortrecht – Boston – London. 517 ss.
- SZADZIEWSKI R. 1996: Biting midges from Lower Cretaceous amber of Lebanon and Upper Cretaceous Siberian amber of Taimyr (Diptera, Ceratopogonidae). *Studia Dipterologica*, **3**: 23-86.
- SZADZIEWSKI R. 2008: Age and recent distribution of extant genera of Ceratopogonidae (Diptera) present in fossil record. *Alavesia*, **2**: 87-99.
- SZADZIEWSKI R., SZWEDO J. 2007: Extant versus extinct genera of insects in the fossil record. [W:] *Fossils3*, Abstract book, Vitoria-Gasteiz, Spain: 172-174.
- UDVARDY M. D. F. 1978: Zoogeografia dynamiczna. PWN, Warszawa. 459 ss.

Historia i działalność Sekcji Odonatologicznej Polskiego Towarzystwa Entomologicznego

History and activities of the Odonatological Section
of the Polish Entomological Society

Paweł BUCZYŃSKI¹, Grzegorz TOŃCZYK²

¹Zakład Zoologii UMCS, ul. Akademicka 19, 20-033 Lublin;
e-mail: pawbucz@gmail.com

²Katedra Zoologii Bezkręgowców i Hydrobiologii UŁ, ul. Banacha 12/16, 90-237 Łódź;
e-mail: tonczyk@biol.uni.lodz.pl

KEY WORDS: the Polish Entomological Society, the Odonatological Section, historiography.

Wstęp

Powstała przed 10 laty Sekcja Odonatologiczna to jedna z najmłodszych sekcji tematycznych PTEnt. Dlaczego osoby zainteresowane ważkami zorganizowały się dopiero po ponad 70 latach istnienia towarzystwa? Główną przyczyną, zarówno w okresie przedwojennym jak i po II wojnie światowej aż do lat 90. XX wieku, była mała liczba specjalistów prowadzących badania nad tą grupą owadów. Działająca obecnie w ramach PTEnt. Sekcja Odonatologiczna gromadzi ponad 20 osób, regularnie organizuje sympozja i warsztaty terenowe, koordynuje duże projekty naukowe oraz prowadzi działalność wydawniczą, zarówno naukową jak i popularnonaukową.

Prehistoria i początki

Polski Związek Entomologiczny powstał w roku 1923, pięć lat po śmierci Józefa DZIĘDZIELEWICZA, najbardziej znaczącego polskiego odonatologa XIX w. i początku XX w. Choć zostawił on po sobie nowoczesne na owe cza-

sy: monografię i wykaz ważek krajowych (DZIĘDZIELEWICZ 1902, 1919), odonatologów przybywało powoli. Wiodącą rolę w badaniach ważek w Polsce w okresie międzywojennym grał Józef FUDAKOWSKI. Inni ważni specjaliści w tym czasie to: Jan RYMAR, Stanisław M. SUMIŃSKI, Jarosław URBAŃSKI, Jan ZAĆWILICHOWSKI, Maria ZNAMIEROWSKA-PRÜFFEROWA. Pojedyncze prace publikowali też przyrodnicy o szerokich zainteresowaniach: Kazimierz DEMEL, Władysław POLIŃSKI, Szymon TENENBAUM. W latach 30. liczba osób zainteresowanych ważkami była już dosyć duża. I wtedy rozwój tego środowiska brutalnie przerwała wojna.

Długi czas po II wojnie światowej, odonatologów w Polsce było niewiele, jednocześnie działało 2–3 specjalistów (BERNARD 1998). Nadal pracowali Józef FUDAKOWSKI (†1969) i Jarosław URBAŃSKI (†1981). Ich następcą był pracujący od połowy lat 60. Stefan MIELEWCZYK (†2005), czołowy odonatolog polski II połowy XX w. (BERNARD i in. 2006). W kolejnej dekadzie dołączył do niego Józef MUSIAŁ, a w latach 80. – Andrzej ŁABĘDZKI. Należy wymienić też zasłużonych entomologów – amatorów śląskich (Marian BIELEWICZ, Leon SAWKIEWICZ, Maksymilian ŻAK, Wiktor ŻAK) i osoby zajmujące się ważkami przez krótszy czas (np. Zofia FISCHER, Zdzisław HAJDUK, Lucjan KLIMEK, Krystyna KNOBLOCH). Większa liczba osób badających ważki skłoniła S. MIELEWCZYKA do podjęcia pierwszej próby integracji środowiska odonatologów, wokół poświęconego ważkom Polski biuletynu „Świtezianka”. Niestety, inicjatywa ta została utracona – wydawanie biuletynu uniemożliwiła negatywna decyzja Głównego Urzędu Kontroli Publikacji i Widowisk, inspirowana prawdopodobnie przez ówczesne władze PAN (TOŃCZYK 2006). I tak pod koniec lat 80. znów mieliśmy sytuację, w której kilku specjalistów (S. MIELEWCZYK, A. ŁABĘDZKI, J. MUSIAŁ) nieledwie samotnie uprawiało poletko krajowej odonatologii.

Powstanie sekcji i pierwsze lata jej działalności

Na początku lat 90. ubiegłego stulecia do S. MIELEWCZYKA, J. MUSIAŁA i A. ŁABĘDZKIEGO, dołączyła grupa młodych osób zatrudnionych na uczelniach wyższych w: Krakowie, Łodzi, Lublinie i Poznaniu. Powstała sieć kontaktów, drogą korespondencyjną i przez odwiedzanie poznańskich kolegów – dzielących się z młodzieżą odonatologiczną, swą wiedzą i doświadczeniem. Pojawiły się też ekscytujące odkrycia, szczególnie znalezienie w Polsce zachodniej przez BERNARDA (1993) reliktovej, izolowanej populacji *Erythromma lindenii* (SÉL.). To wszystko było impulsem do pierwszego, jeszcze nieoficjalnego spotkania krajowych odonatologów. Na przełomie sierpnia i września 1994 r., Andrzej ŁABĘDZKI i Rafał BERNARD zorganizowali połączoną z roboczym zebraniem, wyprawę „na Cerciona” (wówczas obowiązu-

jąca nazwa rodzajowa *E. lindenii*). Uczestniczyli w niej: Rafał BERNARD, Paweł BUCZYŃSKI, Artur CZEKAJ, Andrzej ŁABĘDZKI, Juliusz SAMOŁĄG i Grzegorz TOŃCZYK.

Po kilku kolejnych latach sytuacja dojrzała do podjęcia kroków oficjalnych. W 1998 r. w Bromierzyku (stacja terenowa Uniwersytetu Łódzkiego w Kampinoskim Parku Narodowym), Grzegorz TOŃCZYK zorganizował I Ogólnopolskie Sympozjum Odonatologiczne. Wzięło w nim udział 16 osób. W ramach sympozjum, 18 IV odbyło się zebranie, na którym powołano do życia Sekcję Odonatologiczną PTEnt. Pierwszym przewodniczącym został dr Stefan MIELEWCZYK.

W początkowym okresie istnienia, działalność sekcji była ograniczona. W jej ramach nawiązywano przede wszystkim współpracę w zespołach autorских uczestniczących w takich projektach, jak „Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce” czy „Polska czerwona księga zwierząt”. Dzięki temu, w drugich edycjach tych dzieł ukazały się rozdziały o ważkach, których zabrakło w pierwszych wydaniach. Dzięki nawiązywaniu współpracy powstało też wiele prac, od wystąpień konferencyjnych po opracowania syntetyczne (np. BERNARD i in. 2002). Charakteru realnej współpracy nabrała również zgłoszona przez Rafała BERNARDA, inicjatywa opracowania „Atlasu rozmieszczenia ważek w Polsce”.

Chwila obecna

Ostatnie lata to czas intensyfikacji działań Sekcji, obejmujący różnego typu działania.

Odbyły się trzy Ogólnopolskie Sympozja Odonatologiczne: II – w Urszulinie (16 uczestników), III – w Zwierzyńcu (9 uczestników), IV – w Brdzie (18 uczestników). Pierwsze z nich, zorganizowane wspólnie z sekcjami: Koleopterologiczną i Trichopterologiczną, było typowo naukowe. Dwa kolejne miały charakter warsztatowy: prowadzono szkolenie obejmujące zasady badań faunistycznych nad ważkami i warsztaty w oznaczaniu larw (Fot. 1, 2).

W roku 2005 zaczął ukazywać się biuletyn sekcji, półrocznik „Odonatrix”, którego redakcję tworzą: Paweł BUCZYŃSKI (redaktor naczelny), Edyta BUCZYŃSKA (sekretarz redakcji) i Grzegorz TOŃCZYK (członek redakcji). Od samego początku nadano mu numer ISSN (1733-8239) i wydzielono recenzowane działy naukowe („Artykuły” i „Notatki”). Tomy 1 (2005) i 2 (2006) ukazały się w nakładzie 95 egzemplarzy, ich wydawcą był Zakład Zoologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Od tomu 3 (2007) biuletyn wychodzi w nakładzie 150 egzemplarzy w olsztyńskim wydawnictwie „Mantis”.

[Fot. Dawid TATARKIEWICZ]

Fot. 1. Uczestnicy IV Ogólnopolskiego Sympozjum Odonatologicznego, rezerwat „Jezioro Zdręczno”, 19 V 2007

The participants of the 4th National Symposium of Odonatology, “Zdręczno Lake” reserve, 19.05.2007

Siedzą (od lewej) [Sitting (from the left)]: Piotr CUBER, Grzegorz TOŃCZYK, Wacław MICHALCZUK. Stoją (od lewej) [Standing (from the left)]: Juliusz SAMOŁĄG, Alicja MISZTA, Katarzyna ŁAKOWSKA, Klaudia SAMOŁĄG, Dawid TATARKIEWICZ, Anna RYCHEŁA, Edyta BUCZYŃSKA, Jolanta TONDYS, Paweł BUCZYŃSKI, Rafał BERNARD, Jakub SZYMAŃSKI, Barbara SZPALA, Bogusław DARAŻ, Szymon ŚNIEGULA

Do chwili obecnej, wydano 8 numerów regularnych i dwa suplementy. Liczyły one w sumie 262 strony, na których znalazło się 67 tekstów: 18 artykułów, 15 notatek, 13 sprawozdań i komunikatów, 17 omówień literatury fachowej, dwa materiały wspomnieniowe i 15 tekstów innego rodzaju.

Na szczególną uwagę zasługuje numer 1 (Suplement 1), w którym ukazał się pierwszy od ponad 100 lat polski klucz do oznaczania ważek, autorstwa Jacka WENDZONKI.

Roczniki: 1 i 2 są udostępnione w całości w Internecie (www.odonata.pl oraz www.pt.e.au.poznan.pl). Tomy późniejsze są zamieszczane w formie streszczeń angielskich, pliki pdf są upowszechniane z dwuletnim opóźnieniem.

[Fot. Paweł BUCZYŃSKI]

Fot. 2. Wspólne połowy larw na III Ogólnopolskim Sympozjum Odonatologicznym, 16 IX 2006, stawy k. Starego Lublińca

Collective sampling of larvae during the 3rd National Symposium of Odonatology, 16.09.2006, ponds near Stary Lubliniec

Barbara SZPALA, Elena DYATLOVA, Grzegorz TOŃCZYK

We współpracy z wydawnictwem „Mantis”, przygotowujemy jest klucz do larw i wylinek (P. BUCZYŃSKI i G. TOŃCZYK), planowana jest też reedycja w formie książkowej, poprawionej i rozszerzonej wersji klucza J. WENDZONKI do imagines.

Od roku 2005 istnieje strona internetowa sekcji. Początkowo była ona częścią witryny entomologicznej (www.entomo.pl/odonata), od 2006 r. funkcjonuje jako strona samodzielna. Jej obecny adres sieciowy to: www.odonata.pl. Miejsce na serwerze jest sekcji udostępniane grzecznościowo przez Jacka KURZAWĘ, właściciela domeny www.entomo.pl.

Strona zawiera m.in.: systematyczny wykaz gatunków krajowych lub możliwych do stwierdzenia w kraju, galerię fotograficzną (zdjęcia ważek i siedlisk), informacje o akcji „Atlas rozmieszczenia ważek (Odonata) w Polsce”,

bazę publikacji o ważkach Polski, klucz do oznaczania imagines, porady techniczne nt. odłowu, obserwacji i fotografowania, informacje o ochronie ważek, biuletyn „Odonatrix” (starsze numery jako pliki pdf, nowsze jako spisy treści), bazę adresową polskich odonatologów, komunikaty sekcji. Szczególnie wiele miejsca poświęcono galerii zdjęć ważek (obejmującej już prawie wszystkie gatunki występujące w Polsce) i informacjom związanym z „Atlasem”. Stronę prowadzi Jacek WENDZONKA.

„Atlas rozmieszczenia ważek w Polsce” to obecnie najważniejszy projekt Sekcji Odonatologicznej. Jest on koordynowany przez Centrum Atlasu (Rafał BERNARD, Paweł BUCZYŃSKI, Grzegorz TOŃCZYK). W projekt zaangażowało się ok. 180 osób z kraju i zagranicy (Belgia, Czechy, Francja, Holandia, Niemcy, Ukraina), w tym wszyscy członkowie sekcji.

W styczniu 2005 r. członkowie Centrum Atlasu złożyli do ówczesnego Ministerstwa Nauki i Informatyzacji wnioski o finansowanie projektu badawczego własnego „Struktura i granice zasięgów ważek (Odonata) w Polsce – stan bieżący i zmiany”, w celu pozyskania funduszy na: kwerendy muzealne w kraju i za granicą, uzupełniające badania terenowe, prace nad opracowaniem danych, wydanie Atlasu w formie książki (monografii). W listopadzie 2005 r. uzyskano finansowanie (projekt nr 2 P04C 129 29). Kierownikiem projektu jest R. BERNARD, wykonawcami – pozostali członkowie Centrum.

Obecnie projekt „Atlasu...” zbliża się do końca. W latach 2006 i 2007 spe-netrowano faunistycznie obszary ostatnich w Polsce odonatologicznych „białych plam”, na terenach: Pobrzeża Gdańskiego, Niziny Staropruskiej, Mazowska, pogórzy podkarpackich, Beskidów, Dolnego Śląska i Sudetów. Na ukończeniu jest weryfikacja krajowych i zagranicznych zbiorów muzealnych z materiałami z Polski. Stworzono też komputerową bazę stwierdzeń poszczególnych gatunków, administrowaną przez P. BUCZYŃSKIEGO. Jak dotąd, skompilowano z surowych danych i wprowadzono do bazy 3560 arkuszy (każdy arkusz obejmuje wszystkie dane z jednego stanowiska); opracowano też dużą część literatury. Dało to 33603 wierszy bazy opartych na 35420 pojedynczych obserwacjach, z danymi z 1323 kwadratów UTM 10×10 km (40% wszystkich). Trwa intensywne opracowywanie pozostałych danych.

Zakończenie projektu i wydanie publikacji „Atlas rozmieszczenia ważek (Odonata) w Polsce” jest planowane na drugą połowę roku 2009.

Najnowsza inicjatywa Sekcji Odonatologicznej to „Baza polskiej literatury odonatologicznej”. Ma ona objąć wszystkie publikacje poświęcone ważkom Polski lub napisane przez polskich odonatologów. Te prace są skanowane i archiwizowane jako pliki pdf, które w razie potrzeby są udostępniane osobom zainteresowanym. Obecnie w bazie znajduje się 115 prac (963,71 MB danych) – od bieżących publikacji, po opracowania XIX-wieczne.

Najważniejsze dane o Sekcji Odonatologicznej

- Utworzenie: 18 IV 1998 r.
- Sympozja:
 - 17–19 IV 1998, Bromierzyk (Kampinoski PN) – I OSO;
 - 23–23 V 2004, Urszulin (Poleski PN) – II OSO;
 - 15–16 IX 2006, Zwierzyniec (Roztocze) – III OSO;
 - 18–20 V 2007, Brda (Bory Tucholskie) – IV OSO.
- Członkowie: Małgorzata BARANOWSKA (Lublin), Rafał BERNARD (Poznań), Edyta BUCZYŃSKA (Lublin), Paweł BUCZYŃSKI (Lublin), Bogusław DARAŻ (Rzeszów), Aleš DOLNÝ (Ostrawa, CZ), Jan HERMANS (Linné, NL), Paweł JĘDRYCZAK (Gdynia), Andrzej ŁABĘDZKI (Poznań), Wiaczesław MICHALCZUK (Zamość), Grzegorz MICHONSKI (Ińsko), Stefan MIELEWCZYK (Poznań) (†2005), Alicja MISZTA (Katowice), Tomasz RUTKOWSKI (Poznań), Anna RYCHŁA (Czerwieńsk), Juliusz SAMOŁĄG (Tarnowo Podgórne), Jakub SZYMAŃSKI (Łódź), Szymon ŚNIEGULA (Rakowo), Dawid TATARKIEWICZ (Poznań), Grzegorz TOŃCZYK (Łódź), Jacek WENDZONKA (Poznań), Katarzyna WYBRANIEC (Lipina Nowa), Andrzej ZAWAL (Szczecin).
- Władze*:
 - 1998–2004 – Stefan MIELEWCZYK, Paweł BUCZYŃSKI;
 - 2004–2007 – Paweł BUCZYŃSKI, Grzegorz TOŃCZYK;
 - 2007–2010 – Paweł BUCZYŃSKI, Grzegorz TOŃCZYK.

SUMMARY

The authors present a brief outline of the history of Polish odonatological activities and the operations of the Odonatological Section of the Polish Entomological Society (PES).

For the most part of the PES existence the number of people involved in dragonflies study was too low to establish a section. A rapid development of Polish odonatology in the 1930s, which could have ended in this way, was interrupted by WWII. When the odonatological movement revived in the 1970s and 80s, the integration of the profession around the “Świtezianka” bulletin was stopped by the decisions of contemporary authorities of the Polish Academy of Sciences.

At the beginning of the 1990s a higher number of specialists appeared in high colleges. After a period of bilateral contacts and an informal meeting in 1994, the first National Odonatological Symposium (Bromierzyk, 17–19 IV 1998) was held, during which the Odonatological Section of PES was called into being and its first leader was dr. Stefan MIELEWCZYK.

* zarząd sekcji tworzą odpowiednio: przewodniczący i sekretarz.

In 1998–2003, within the framework of the section, cooperation within the groups of authors started, which ended in projects such as the Red List of threatened animals in Poland or the Polish Red Data Book of Animals. Moreover, a general study on the protection of and threats to dragonflies was published (BERNARD at al. 2002). The works on an atlas of dragonfly distribution in Poland were commenced.

Since 2004 the works of the section have intensified. Three symposia were organized: a scientific one and a training one. The semi-annual bulletin "Odonatrix" (ISSN 1733-8239) has been published since 2005. For the first time in over 100 years a Polish key to the identification of adult dragonflies has been published. Keys for larvae and exuviae are being prepared. A web page devoted to dragonflies was established and is systematically extended (www.odonata.pl).

In the centre of the section's activities lies the project of a distribution atlas. Field works have been completed recently, the processing of materials is in progress in the form of a collective data base encompassing published and unpublished information about dragonflies of Poland. The completion of the project and publishing the work titled "The Atlas of Dragonflies (Odonata) Distribution in Poland" are planned for 2009.

The section's latest initiative is "The data base of Polish odonatological literature". It is to encompass all the publications devoted to dragonflies of Poland or written by Polish odonatologists. The papers are scanned and archived as PDF files, which are available for people interested in the area. Nowadays the data base consists of 115 papers – from current publications to the 19th century papers.

PIŚMIENNICTWO

- BERNARD R. 1993: *Cercion lindenii* (SELYS), a new species for the fauna of Poland (Zygoptera: Coenagrionidae). Notul. odonatol., **4** (2): 21-23.
- BERNARD R. 1998: Zmiany w wiedzy o odonatofaunie Polski jako rezultat badań prowadzonych w latach 1990–97. [W:] I Krajowe Seminarium Odonatologiczne, Bromierzyk, 17–19 kwietnia 1998. Materiały zjazdu: 4-6.
- BERNARD R., BUCZYŃSKI P., TOŃCZYK G. 2002: Present state, threats and conservation of dragonflies (Odonata) in Poland. Nature Conserv., **59** (2): 53-71.
- BERNARD R., BUCZYŃSKI P., TOŃCZYK G. 2006: Dr Stefan MIELEWCZYK (4 II 1933 – 12 VIII 2005). Odonatrix, **2** (1): 2-8.
- DZIĘDZIELEWICZ J. 1902: Wążki Galicyi i przyległych krajów Polskich. Odonata Haliciae reliquarumque provinciarum Poloniae. Muz. Dzieduszyckich, Lwów. 176 ss.
- DZIĘDZIELEWICZ J. 1919: Owady siatkoskrzydłe ziem Polski. Rozpr. Wład. Muz. Dzieduszyckich, **3**: 105-169.
- TOŃCZYK G. 2006: „Świtezianka” – zakazany biuletyn. Odonatrix, **2** (2): 46-47.

Wiad. entomol.	27, Supl.: 113-120	Poznań 2008
----------------	--------------------	-------------

Sekcja Koleopterologiczna (SEKOL)
Polskiego Towarzystwa Entomologicznego
w latach 1971–2008

The Coleopterological Section (SEKOL)
of the Polish Entomological Society in the years 1971–2008

Marek BUNALSKI

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Katedra Entomologii, ul. Dąbrowskiego 159,
60-594 Poznań

KEY WORDS: natural sciences, the Polish Entomological Society, the Coleopterological Section, historiography.

Idea powołania Sekcji Koleopterologicznej zrodziła się w burzliwym końcu lat 60. ubiegłego wieku. W roku 1968 przeprowadzono wśród członków Polskiego Towarzystwa Entomologicznego ankietę, której respondenci mogli zgłaszać swoje propozycje odnośnie zmian w funkcjonowaniu Towarzystwa. Jednym z częściej pojawiających się postulatów było powołanie sekcji specjalistycznych. W odpowiedzi na ten postulat 9 grudnia 1968 r. Zarząd Główny PTEnt. podjął uchwałę, w której zapisano między innymi: „...powołać tytułem próby dwie sekcje specjalistyczne – koleopterologiczną i entomologii rolno-sadowniczej, które nie mając charakteru organizacji działających wewnątrz Towarzystwa ułatwiałyby jedynie organizowanie ogólnopolskich sympozjów naukowych i służyły wymianie doświadczeń.”

Kolejnym krokiem było zorganizowanie przez ZG PTEnt. Pierwszego Ogólnopolskiego Spotkania Koleopterologów. Odkonano je w dniach 30–31 marca 1971 r. w Rogowie koło Kuluszek, na terenie Leśnego Zakładu

Doświadczalnego SGGW. Jego plonem, obok licznych referatów i toczącej się wokół nich dyskusji, było przyjęcie uchwały o utworzeniu Sekcji Koleopterologicznej (31 marca 1971 r.) oraz wniosek o jej zatwierdzenie przez Władze Towarzystwa (nastąpiło ono w miesiąc później). Wybrano również Przewodniczącego Sekcji, którym został profesor (wówczas jeszcze doktor) Andrzej WARCHAŁOWSKI. Ustalono również, iż członkowie Sekcji spotykać się będą na corocznych sympozjach w celu przedyskutowania najważniejszych zagadnień naukowych oraz wymiany wzajemnych doświadczeń (SZUJECKI 1971).

To historyczne spotkanie koleopterologów traktowane było początkowo jako pierwsze, założycielskie sympozjum Sekcji. Stąd następne w Ojcowie (1972 r.) nosi numer „II” i jako takie pojawia się w stosownym sprawozdaniu (KABACIK-WASYLIK 1972). Zamieszanie powstało przy sympozjum w Białowieży (1974 r.), które sprawozdawczyni opatrzyła numerem „III” (CISSOWSKA 1974), mimo iż rok wcześniej odbyło się sympozjum w Cieplicach Śląskich (10–11 września 1973 r.), z którego również ukazało się sprawozdanie (CISSOWSKA 1973), choć bez numeru porządkowego. Rozbieżności te pozostały do dziś nierozstrzygnięte. Utarło się jednak numerować późniejsze sympozja począwszy od sympozjum ojcowskiego (Anonim 1975; WARCHAŁOWSKI 1976, 1977, 1979, 1982; KUŚKA 1983, 1985, 1987, 1989; BUNALSKI 1993, 1997; PRZEWOŻNY 2006).

Postulat dyskusowania „na temat ważnych bieżących zagadnień naukowych” znalazł swe odzwierciedlenie w tematyce kolejnych spotkań. Pierwsze, w Rogowie (1971 r.), poświęcone było problemom inwentaryzacji koleopterofauny Polski i opracowań taksonomicznych. Nawiązywało tym samym do rozpoczynających się wówczas prac nad Katalogiem Fauny Polski – Coleoptera, a referat wiodący „Zasady współpracy koleopterologów przy opracowaniu Katalogu Chrząszczy Polski” wygłosił redaktor części XIX, prof. Maciej MROCZKOWSKI. Sympozjum w Ojcowie (7–8 czerwca 1972 r.) poświęcone było chrząszczom agrocenoz oraz zastosowaniu metod samolówkowych do ich badania. W Białowieży (20–21 maja 1974 r.) dyskutowano na temat ginących i zagrożonych gatunków chrząszczy, a w Mosinie koło Poznania (19–20 maja 1975 r.) nad nowymi koncepcjami taksonomicznymi. Również tematyka późniejszych sympozjów nawiązywała do najgoręcej dyskutowanych wówczas zagadnień naukowych:

- znaczenia przystosowań fizjologicznych i morfologicznych w filogenezie chrząszczy (Wrocław, 27–28 maja 1977 r.)
- kierunków i perspektyw badań koleopterologicznych w Polsce (Chęciny, 29–30 maja 1978 r.)
- metodyki pracy badawczej w koleopterologii (Kampinos, 21–22 czerwca 1981 r.)

- badań chrząszczy w środowiskach leśnych (Święty Krzyż, 19–20 maja 1983 r.)
- kształtowania się koleopterofauny w czwartorzędzie i współcześnie (Ojców, 20–21 września 1984 r. [Fot. 1]).
- zmian zasięgów chrząszczy na terenie Polski (Wieżyca, 31 maja – 1 czerwca 1985 r.; Łaski k. Kępna, 3–5 września 1993 r.).

Fot. 1. Uczestnicy sympozjum w Ojcowie (1984 r.)

Oprócz sesji referatowych, nierzadko przeradzających się w burzliwe dyskusje toczone wokół poruszanych zagadnień, sympozja stały się przede wszystkim miejscem spotkań kolejnych pokoleń koleopterologów. Adepti entomologii, zapoznający się dopiero ze specyfiką badań koleopterologicznych, mieli możliwość spotkania się ze swoimi starszymi kolegami. Pojawiała się tym samym rzadka okazja, by w bezpośredniej rozmowie zasięgnąć opinii wybitnych specjalistów, a przysłuchując się wspomnieniom snutym przy szklance herbaty lub kuflu piwa odtworzyć atmosferę dawno zapomnianych zdarzeń. To tu nawiązywały się wieloletnie przyjaźnie i powstawały plany wspólnych przedsięwzięć i tu żegnaliśmy w zadumie tych, którzy uszczuplili nasze grono.

Zmiany na stanowisku Przewodniczącego Sekcji następowały stosunkowo rzadko. W 1981 r., w związku z nawałem pracy naukowej, funkcji Przewodniczącego zrzekł się prof. Andrzej WARCHAŁOWSKI, a zgromadzeni na Sympozjum w Kampinosie (21–22 czerwca 1981 r.) wybrali na jego miejsce dr Antoniego KUŚKĘ. W 1991 r. z podobnych względów zrezygnował on z dalszego pełnienia swej funkcji. Na sympozjum w Białowieży (25–28 czerwca 1991 r.) Przewodniczącym Sekcji wybrano dr Marka BUNALSKIEGO pełniącego tę funkcję do dzisiaj.

Początek nowego tysiąclecia stał się okazją do podsumowania poprzedniego stulecia, czemu sprzyjało ukazanie się „Almanachu entomologów polskich XX wieku” (BUNALSKI i in. 2001). Był to również sygnał dla poszukiwania nowej formuły spotkań, która jednoczyłaby całe środowisko entomologiczne. Wyrazem zachodzących przemian były kolejne sympozja, które zorganizowane zostały wspólnie z karabidologami (Huta Szklana, 9–12 maja 2002 r.), lepidopterologami (Smołdziński Las, 19–21 września 2003 r.), oraz odontologami i trichopterologami (Urszulin, 21–24 maja 2004 r. [Fot. 4, 5]). Towarzyszyła im jak zwykle aktualna tematyka naukowa wzbogacona o wątki badań interdyscyplinarnych (w Urszulinie prezentowano m.in. wyniki badań nad roztoczymi foretycznymi).

W dwa lata później (Chełmno nad Wisłą, 9–11 czerwca 2006 r.) obchodziliśmy jubileusz 35-lecia powstania Sekcji Koleopterologicznej PTEnt. Były więc wspomnienia i anegdoty z historii, ale i pytanie o przyszłość, któremu jak zwykle towarzyszyła pogłębiona refleksja.

Nieodmiennie jednak „żelaznym tematem”, powracającym przy kolejnych spotkaniach, były prace nad „Katalogiem Fauny Polski” i związana z nim inwentaryzacja koleopterofauny krajowej. Od początku istnienia Nszej Sekcji prace „wokółkatalogowe” odgrywały rolę zwornika spajającego jej strukturę. Ukierunkowały one działania młodych entomologów na badania fauny lokalnej, przyczyniając się w ostatnich dziesięcioleciach do znacznej aktywizacji środowiska koleopterologicznego. Zaczęto zwracać większą uwagę na „zaniedbane” grupy systematyczne i ekologiczne, a postępująca specjalizacja doprowadziła do znacznego wzrostu liczby specjalistów, tak wśród pracowników naukowych, jak i koleopterologów-nieprofesjonalistów.

Symbolicznym podsumowaniem tego okresu było sympozjum w Spale (9–11 maja 1997 r.) poświęcone „Katalogowi” i jego wpływowi na rozwój regionalnych badań faunistycznych. Stało się ono forum dyskusji nad przeszłością i przyszłością badań faunistycznych w Polsce, a dla kolejnego pokolenia koleopterologów również szansą na ukierunkowanie własnej aktywności. Przyjmując gratulacje z rąk ówczesnego Prezesa PTEnt., prof. Jarosława BUSZKO (Fot. 2, 3), twórcy „Katalogu” – prof. Maciej MROCZKOWSKI i dr Bolesław BURAKOWSKI – wspominali perypetie związane z jego 27-letnią historią i snuli plany na przyszłość, sięgające daleko w następne stulecie.

Fot. 2. Prof. Jarosław BUSZKO składa gratulacje współtwórcy „Katalogu” dr Bolesławowi BURAKOWSKIEMU (Spała, 1997 r.)

Fot. 3. Prof. Jerzy PAWŁOWSKI dyskutuje o historii „Katalogu” z jego twórcą prof. Maciejem MROCZKOWSKIM (Spała, 1997 r.)

Fot. 4. Uczestnicy sympozjum w Urszulinie (2004 r.) przed wejściem do siedziby Poleskiego Parku Narodowego

Fot. 5. Dyskusje kulturalne to stały element każdego sympozjum (Urszulin, 2004 r.)

Czas jak zwykle zweryfikował zamiary. W roku 2003 pożegnaliśmy dr Bolesława BURAKOWSKIEGO, a w 2007 prof. Macieja MROCZKOWSKIEGO. Jednak idea inwentaryzacji koleopterofauny krajowej pozostała ciągle aktualna. Powróciła ona ponownie przy okazji Nadzwyczajnego Zjazdu z okazji Jubileuszu 85-lecia PTEnt. (Bystre koło Baligrodu, 26–29 czerwca 2008 r.) i odbywającego się w jego ramach Sympozjum SEKOL. Przedstawiona wówczas propozycja digitalizacji „Katalogu” oraz rozpoczęcia prac nad stworzeniem jego wersji elektronicznej spotkała się z gorącym poparciem, uzyskując konkretne ramy organizacyjne w postaci powołania Rady Programowej i Koordynatorów Grup Roboczych. Koncepcja ta zakłada, że powstająca baza informacyjna dzięki Internetowi będzie dostępna z każdego punktu na Ziemi, oraz będzie mogła być stale uzupełniana i aktualizowana.

By użyć znanej przenośni: „koło historii zatoczyło swój krąg”, a idea Katalogu Chrzęszczy Polski powróciła ponownie. Wzbogacona o najnowsze zdobycze cywilizacyjne wkroczyła w następne tysiąclecie odmieniona, ale wciąż żywa, tak jak sobie tego życzyli niegdyś jej twórcy.

Tab. Zestawienie chronologiczne spotkań naukowych Sekcji Koleopterologicznej

Rok	Miejsce	Rok	Miejsce
1971	Rogów k. Koluszek	1989	Zwierzyniec (Roztoczański P. N.)
1972	Ojców (Ojcowski P. N.)	1990	Karpacz (Karkonoski P. N.)
1973	Cieplice Śląskie-Zdrój	1991	Białowieża (Białowiecki P. N.)
1974	Białowieża (Białowiecki P. N.)	1993	Laski k. Kępna
1975	Mosina k. Poznania (Wielkopolski P. N.)	1994	Wisłka (Woliński P. N.)
1976	Zwierzyniec (Roztoczański P. N.)	1995	Pokrzywna (Góry Opawskie)
1977	Wrocław	1997	Spała
1978	Chęciny (Góry Świętokrzyskie)	1999	Polichy k. Tarnowa
1981	Kampinos (Kampinoski P. N.)	2000	Ojców (Ojcowski P. N.)
1983	Święty Krzyż (Świętokrzyski P. N.)	2001	Karpacz Dolny (Karkonoski P.K.)
1984	Ojców (Ojcowski P. N.)	2002	Huta Szklana (Świętokrzyski P.N.)
1985	Wieżyca (Bory Tucholskie)	2003	Smoldziński Las (Słowiński P.N.)
1986	Ornak (Tatrzański P. N.)	2004	Urszulin (Poleski P.N.)
1987	Goleszów (Beskid Śląski)	2006	Chelmno n/Wisłą
		2008	Bystre k. Baligrodu (Bieszczady)

PIŚMIENNICTWO

- Anonim 1975: Sympozjum Sekcji Koleopterologicznej PTE. Biul. inform., **17**: 11–13.
- BUNALSKI M. 1993: XVIII Sympozjum Sekcji Koleopterologicznej PTE, Laski koło Kępna, 3–5 IX 1993. Wiad. entomol., **12** (4): 307.
- BUNALSKI M., 1997: XXI Sympozjum Sekcji Koleopterologicznej PTE, Spała, 9–11 maja 1997 r. Wiad. entomol., **16**(2): 127.
- BUNALSKI M., LIPA J. J., NOWACKI J. (red.) 2001: Almanach entomologów polskich XX wieku. Wiad. entomol., **20**, Supl. 1: 1-240.
- CISSOWSKA I. 1973: Sympozjum Sekcji Koleopterologicznej PTE – „Wykorzystanie badań fizjograficznych w zagadnieniach ochrony środowiska” Cieplice Śląskie – Zdrój, 10–11 IX 1973. Biul. inform., **12**: 13-15.
- CISSOWSKA I. 1974: III Sympozjum Sekcji Koleopterologicznej PTE. Biul. inform., **14**: 29-32.
- KABACIK-WASYLIK D. 1972: II Sympozjum Sekcji Koleopterologicznej PTE (Ojców, 7–8. VI. 1972 r.). Biul. inform., **9**: 21-23.
- KUŚKA A. 1984: IX Sympozjum Sekcji Koleopterologicznej PTE nt. „Badania fauny Coleoptera w środowiskach leśnych” na Św. Krzyżu (19–20 V 1983 r.). Wiad. entomol., **5** (1-2): 74-76.
- KUŚKA A. 1985: X (XI) Sympozjum Sekcji Koleopterologicznej Polskiego Towarzystwa Entomologicznego w Ojcowie (20–21 IX 1984). Wiad. entomol., **6** (3-4): 241-242.
- KUŚKA A. 1987: XI Sympozjum Sekcji Koleopterologicznej PTE Entomol. Wieżycy (31 V–1 VI 1985). Wiad. entomol., **7** (1-2): 118-119.
- KUŚKA A. 1989: XIII Sympozjum Sekcji Koleopterologicznej PTE Tatry, 5–8 VI 1986. Wiad. entomol., **8** (3-4): 159-160.
- PRZEWOŻNY M. 2006: Sprawozdanie z XXX Zjazdu i Sympozjum Sekcji Koleopterologicznej Polskiego Towarzystwa Entomologicznego, Chełmno nad Wisłą, 9–11 czerwca 2006 r. Wiad. entomol., **25** (3): 188-189.
- SZUJECKI A. 1971: I Ogólnopolskie Spotkanie Koleopterologów. Biul. inform., **6**: 17-18.
- WARCHAŁOWSKI A. 1976: V Sympozjum Sekcji Koleopterologicznej PTE – Zwierzyniec Lub., 21–22. V. 1976. Biul. inform., **18**: 44–47.
- WARCHAŁOWSKI A. 1977: VI Sympozjum Koleopterologiczne PTE „Znaczenie przystosowań fizjologicznych i morfologicznych w filogenezie chrząszczy”, Wrocław, 27–28 V 1977. Biul. inform., **20**: 76–78.
- WARCHAŁOWSKI A. 1979: VII Sympozjum Sekcji Koleopterologicznej PTE „Kierunki i perspektywy badań koleopterologicznych w Polsce”, Chęciny, 29–30 V 1978. Biul. inform., **22**: 66–67.
- WARCHAŁOWSKI A. 1982: VIII Sympozjum Sekcji Koleopterologicznej PTE, Kampinos, 21–22 VI 1981 r. Wiad. entomol., **3** (1-2): 77-78.

Spoleczne znaczenie amatorskich badań entomologicznych na przykładzie Trichoptera

Social significance of amateur entomological studies on the example
of Trichoptera

Stanisław CZACHOROWSKI¹, Edyta BUCZYŃSKA²

¹Katedra Ekologii i Ochrony Środowiska UWM w Olsztynie, Pl. Łódzki 3, 10-727 Olsztyn;
e-mail: stanislaw.czachorowski@uwm.edu.pl

²Katedra Zoologii, Uniwersytet Przyrodniczy, ul. Akademicka 13, 20-033, Lublin;
e-mail: edyta.buczynska@gmail.com

KEY WORDS: the Polish Entomological Society, the Trichopterological Section, amateur studies, historiography.

Wstęp

Na przykładzie działalności i losów Sekcji Trichopterologicznej Polskiego Towarzystwa Entomologicznego jak również – w szerszym kontekście – historii rozwoju polskiej trichopterologii można prześledzić, jak dużą rolę obok specjalistów odgrywają entomolodzy tak zwani amatorzy. Wprawdzie ich znaczenie oraz rola w miarę upływu czasu nieco się zmieniła, ale stanowią oni i nadal stanowią ważny element badań nad chruścikami. W okresie przed drugą wojną światową najważniejszą rolę w trichopterologii odegrali Józef DZIĘDZIELEWICZ (1844–1918) i Erazm MAJEWSKI (1858–1922). Ich prace, nierzadko bardzo szczegółowe, do dnia dzisiejszego są cytowane w wielu opracowaniach faunistycznych. Dzisiejsi amatorzy-chruścikarze najczęściej są związani zawodowo z różnymi dziedzinami przyrodniczymi (choć nie tylko) i traktują zbieranie i oznaczanie chruścików jako uzupełnienie

swoich zawodowych umiejętności. Ale trafiają się osoby interesujące się tą grupą owadów z powodów li tylko poznawczych, jako wyraz ogólnego zainteresowania światem przyrodniczym.

Sekcja i jej działalność

Sekcja Trichopterologiczna Polskiego Towarzystwa Entomologicznego powstała w 2001 roku. Jej powołanie wyrastało z potrzeby integracji środowiska polskich trichopterologów. Do grona kilku zaledwie specjalistów związanych z różnymi ośrodkami naukowymi (C. TOMASZEWSKI, J. MAJECKI – Łódź, B. SZCZĘSNY – Kraków, S. CZACHOROWSKI – Olsztyn), dołączyło (w różnym czasie) kilku doktorantów, studentów, młodych pracowników naukowych i entomologów amatorów: H. ADAMEK, E. BUCZYŃSKA (SERAFIN), S. CIOS, K. GÓRECKI, J. GUTOWSKA, M. KREJCKANT, K. MAJECKA, T. MAJEWSKI, M. MOŃKO, M. PACHOCKA, L. PIETRZAK, W. SZCZEPAŃSKI.

W grudniu 2001 roku ukazał się pierwszy numer newslettera „Trichopteron”, w którym wytyczone zostały główne cele i zadania sekcji. Należały do nich: organizacja spotkań warsztatowych, wymiana informacji, utworzenie

Początki Sekcji – wspólne połowy chruścików na obozie entomologicznym w Łajsie, 2001 r.

The beginnings of the Section – collective caddisfly sampling during entomological camp in Łajs, 2001

Od lewej (From the left) – Edyta BUCZYŃSKA, Stanisław CZACHOROWSKI,
Witold SZCZEPAŃSKI

Wspólne oznaczanie larw w Olsztynie, 2002 r.

Identifying larvae in Olsztyn, 2002

Edyta BUCZYŃSKA, Stanisław CZACHOROWSKI

bazy literaturowej, wymiana doświadczeń dotyczących pracy terenowej i oznaczania chruścików oraz zamieszczanie informacji o ważnych konferencjach, zjazdach itp. oraz relacji z już odbytych, w których swój udział mieli trichopterolodzy.

Do tej pory ukazało się 25 numerów newslettera (w 2007 r. ukazywanie się pisma zostało wstrzymane). W pracach redakcyjnych w różnym okresie uczestniczyli: E. BUCZYŃSKA (SERAFIN) , P. BUCZYŃSKI, S. CIOS, S. CZACHOROWSKI, E. DYATLOVA, I. GIGINYAK, M. KREJCKANT, J. MAJECKI, T. MAJEWSKI, L. PIETRZAK, C. RODRIGUES, W. SZCZEPAŃSKI. Podstawowym celem pisma było ułatwienie kontaktów między specjalistami i amatorami, ułatwienie wymiany informacji oraz inspiracja do wspólnych badań

i przedsięwzięć wydawniczych. Publikowane były prace faunistyczne, ekologiczne oraz opisy larw, zamieszczane były informacje o konferencjach, nowych publikacjach, kluczach do oznaczania oraz informacje o aktualnie prowadzonych badaniach. Bardzo ważnym osiągnięciem było skompletowanie i opublikowanie na łamach „Trichopteron” bazy bibliograficznej dotyczącej chrzączków – obejmowała ona prace od 1945 do 2002 roku (CZACHOROWSKI 2003) – zarówno stricte naukowe jak i popularnonaukowe. W kolejnych numerach pojawiały się uzupełnienia tejsze listy, jak również streszczenia najważniejszych prac i komunikatów z danego roku. Od roku 2003 pojawiły się też w biuletynie artykuły Stanisława CIOSA, który przybliżał chrzączki z wędkarskiego punktu widzenia.

„Trichopteron” dostępny jest w wersji elektronicznej (pliki PDF) na stronie domowej oraz stronie www.robale.pl. W roku 2006 w związku z planowanym recenzowaniem publikowanych prac powołana została międzynarodowa rada w składzie: dr Paweł BUCZYŃSKI, dr Krzysztof GÓRECKI, dr Tomasz MAJEWSKI, dr Michał MOROZ (Białoruś), dr Lech PIETRZAK, dr Thomas PITSCH (Niemcy), dr Denes SCHMERA (Węgry), prof. dr hab. Cezary TOMASZEWSKI, dr Luiza UJVAROSI (Rumunia), prof. dr Voldemars SPUNGIS (Łotwa), mgr Giedre VISHINSKIENE (Litwa).

Pierwsza strona internetowa (www.wum.edu.pl/Trichopteron) uruchomiona została pod koniec 2002 roku. Zmieszczone zostały tam adresy polskich trichopterologów, lista gatunków chrzączków Polski, podstawowe informacje o Trichoptera, bibliografie tematyczne, aktualności oraz numery archiwalne „Trichopteron”. Lista dyskusyjna poświęcona badaniom trichopterologicznym założona została w grudniu 2002 roku, lecz nie spotkała się z zainteresowaniem i szybko zupełnie zamarła. Pierwsze informacje encyklopedyczne w Wikipedii dotyczące chrzączków pojawiły się w styczniu 2006 roku. W 2008 roku powstała nowa strona www z własną domeną (<http://www.trichopteron.pl>).

Sekcja zorganizowała lub współorganizowała kilka seminariów. W 2002 r. zorganizowane zostały warsztaty terenowe „Ocena błędów w badaniach faunistyczno-ekologicznych” w Głębocku koło Złocieńca (CZACHOROWSKI 2002). Rok później w Olsztynie zorganizowane zostało „II Seminarium Trichopterologiczne – Dzień Chruścika 2003”. W maju 2004 r. sekcja była współorganizatorem konferencji pt. „Badania ważek, chrząszczy i chrzączków na obszarach chronionych”, która odbyła się w Urszulinie (CZACHOROWSKI 2004). W grudniu tego samego roku w Olsztynie odbyło się IV Seminarium Trichopterologiczne „Dzień Chruścika 2004”. W 2005 oraz 2007 roku, 11 grudnia odbyły się kolejne już seminaria w ramach obchodów „Dnia Chruścika”.

Warsztaty terenowe w Głęboczku, 2002 r.

Field workshop in Głęboczko, 2002

Agnija SKUJA (Latvia), Stanisław CZACHOROWSKI,
Witold SZCZEPAŃSKI, Tomasz MAJEWSKI

W ramach działalności sekcji oraz działalności UWM, do Olsztyna na konsultacje oraz krótsze lub dłuższe staże związane z biologią, ekologią oraz metodologią badań trichopterologicznych przyjechali: mgr Elena DYATLOVA (Ukraina), mgr Irina GIGINYAK (Białoruś), dr Roman GODUŃKO (Ukraina), dr Krzysztof GÓRECKI (Poznań), dr Michał MOROZ (Białoruś), Magda PACHOCKA (Warszawa), Małgorzata RACZYŃSKA (Szczecin), Carlos RODRIGUES (Hiszpania), Agnija SKUJA (Łotwa), dr Urszula SZYMAŃSKA (Olsztyn), mgr Giedre VISHINSKIENE (Litwa), Nadine WISSIG (Niemcy). Jednym z rezultatów konsultacji lub staży było uzupełnienie check-list krajów wschodnioeuropejskich. Dodatkowo, stażyści na łamach „Trichoptero-

na” dzielili się wynikami swoich badań oraz wrażeniami z pobytu w Polsce. Na bezpośrednie konsultacje do Olsztyna w tym okresie przyjechało kilkoro uczniów, przygotowujących prace badawcze na olimpiadę biologiczną. Niektóre z tych prac również opublikowane zostały na łamach „Trichopteron”.

Badania amatorskie

W badaniach faunistyczno-inwentaryzacyjnych nad chruścikami podkreślić należy dużą rolę entomologów-amatorów. Przykładem może być znakomity trichopterolog Józef DZIĘDZIELEWICZ (z zawodu sędziego), którego prace (DZIĘDZIELEWICZ 1891, 1919) do dzisiaj są bardzo ważne dla Ukrainy i południowej Polski. Podobnie Erazm MAJEWSKI, bez formalnego wykształcenia akademickiego i niezależny finansowo, miał znaczący wkład w początkach rozwoju polskiej trichopterologii (MAJEWSKI 1885). Dzisiaj, dzięki pracy amatorów, przybywa także wiele informacji faunistycznych, na przykład z zachodniej Polski.

Prace badawcze z zakresu inwentaryzacji i faunistyki, jakkolwiek bardzo potrzebne, nie cieszą się zainteresowaniem naukowców zatrudnionych w placówkach naukowych. Wynika to ze sposobu finansowania badań naukowych. W dorobku indywidualnym jak i jednostek akademickich liczą się przede wszystkim publikacje w czasopismach z wysokim „impact factor”. Pism entomologicznych z wysokim indeksowaniem jest bardzo mało – można policzyć je na palcach jednej ręki. W konsekwencji główny ciężar publikowania danych zoogeograficznych, faunistycznych, inwentaryzacyjnych spada na tak zwanych amatorów, zainteresowanych poznawaniem chruścików jako takim, a nie uzyskiwaniem niezbędnych „punktów”. Co więcej, w takiej sytuacji, rośnie rola czasopism spoza listy czy właśnie internetowych newsletterów, w których publikowane są wyniki uzyskane przez amatorów.

Dla rozwoju badań entomologicznych konieczne jest wsparcie ruchu amatorskiego. Nie tylko trzeba utrzymać krajowe i tematyczne czasopisma entomologiczne, ale utrzymać życzliwy i autentyczny kontakt zarówno poprzez publikowanie w tych czasopismach prac przeglądowych, podsumowujących oraz wskazujących perspektywy badań. Potrzebne są liczne spotkania o charakterze letnich warsztatów oraz inicjowanie szerszych akcji badawczych, także o charakterze międzynarodowym, związanych na przykład z atlasami rozmieszczenia, oceną zagrożenia, śledzeniem zmian zasięgu występowania gatunków. Ze zrozumiałych względów koordynacją takich prac muszą zająć się pracownicy naukowcy z uczelni wyższych. Gwarantować to będzie należyty poziom merytoryczny oraz kontynuację. Dużą pozytywną rolę w takich pracach odegrać może Polskie Towarzystwo Entomologiczne oraz poszczególne jego sekcje.

Sekcja Trichopterologiczna obecnie przeżywa pewną stagnację. Ze względu na trudności w spotkaniu się w pełnym składzie, Sekcja działa nieformalnie. Dla dalszego rozwoju potrzebny jest nowy impuls i stworzenie zupełnie nowej perspektywy z myślą o studentach, doktorantach i wolontariuszach. Trudności wydawnicze zmuszają do poszukiwania nowych form, także internetowych, adekwatnych w społeczeństwie informatycznym XXI wieku. W Sekcji aktywnie działa zaledwie kilka osób, a sporadycznie współpracuje kilka kolejnych. Niewielka liczba członków wynika z niewielkiej liczby specjalistów i amatorów zajmujących się tą grupą. Z kolei w przypadku amatorów dzieje się tak, iż po początkowej fazie zapału w kolekcjonowaniu chruścików przychodzi moment, gdy napotykać pierwsze duże przeszkody: trudności sprzętowe jeżeli chodzi o oznaczanie oraz brak kluczy w języku polskim (mimo rosnącej liczby osób znających języki obce, na dzień dzisiejszy w praktyce jest to nadal poważny problem). Jednym z priorytetów Sekcji w przyszłości musi być rozwiązanie drugiej kwestii – opracowanie i opublikowanie polskiego klucza do Trichoptera, zarówno do larw jak i imagines.

PIŚMIENNICTWO

- CZACHOROWSKI S. 2002: Ocena błędów w badaniach faunistyczno-ekologicznych. 4–8 czerwca 2002, Głęboczek – warsztaty terenowe. Bioskop, **04/02**: 22.
- CZACHOROWSKI S. 2003: Bibliografia Trichoptera Polski cz. 1 (Trichoptera Bibliography of Poland, part 1.). Trichopteron, **6**: 1-10.
- CZACHOROWSKI S. 2004: Badania ważek, chrząszczy i chruścików na obszarach chronionych (Urszulin, 21–23 maja 2004 r.). Parki nar. Rez. Przyr., **23**: 535-537.
- DZIĘDZIELEWICZ J. 1891: Przegląd fauny krajowej owadów siatkoskrzydłych (Neuroptera, Pseudoneuroptera). Spraw. Kom. fizjogr., **26**: 26-151.
- DZIĘDZIELEWICZ J. 1919: Owady siatkoskrzydłe ziem Polski. Rozpr. Wiad. Muz. Dzieńszczyckich, **3**: 105-169.
- MAJEWSKI E. 1885: Owady żyłkoskrzydłe (Neuroptera Polonica). Systematyczny wykaz krajowych sieciarek i prasiatnic zawierający źródłowo zestawione wszystkie owoce dotychczasowych poszukiwań z dodaniem projektu odnośnego mianownictwa polskiego. Teodor Paprocki i S-ka, Warszawa. VIII + 39 ss.

Historia i działalność Sekcji Lepidopterologicznej Polskiego Towarzystwa Entomologicznego *

History and activities of the Lepidopterological Section
of the Polish Entomological Society

Grzegorz BISTUŁA-PRÓSZYŃSKI

04-322 Warszawa, ul. Obarowska 5; e-mail: grzegorz.bp@wp.pl

KEY WORDS: the Polish Entomological Society, the Lepidopterological Section, history, activity.

Sekcja Lepidopterologiczna powstała ponad trzydzieści lat temu. Za oficjalną datę powołania Sekcji przyjmuje się 20 kwietnia 1975 roku, kiedy to w Muzeum Górnośląskim, w trakcie trwania sympozjum pt. „Dotychczasowy stan poznania motyli Polski” zrodził się pomysł, aby w ramach struktur PTEnt. wyodrębnić sekcję, której zadaniem będzie, oprócz wypełniania zadań statutowych, szczególne skupienie się na zagadnieniach związanych z motylami – Lepidoptera. W założycielskim spotkaniu brały udział 34 osoby, a pierwszym przewodniczącym został prof. Józef RAZOWSKI. Sekcja nasza na tle innych sekcji działających w ramach PTEnt. wyróżnia się tym, iż poza grupą naukowców skupia wokół siebie potężną grupę amatorów i sympatyków entomologii, dla których to właśnie motyle są często pierwszym kontaktem z przyrodą.

Przyjęty na pierwszym założycielskim spotkaniu zamysł, aby Sekcja przynajmniej raz w roku spotykała się funkcjonuje do dziś. Wykaz kolejnych sympozjów przedstawia się następująco:

* opracowano na podstawie materiałów Wojciecha KUBASIKA.

- 20.IV.1975 – Bytom (Muzeum Górnośląskie), temat: „Dotychczasowy stan poznania motyli Polski” – spotkanie założycielskie
- 1976 – Kraków
- 1977 – Częstochowa
- 1979 – Święty Krzyż
- 1980 – Zakopane
- 1981 – Zwierzyniec
- 1984 – Złoty Potok
- 1985 – Spała
- 1986 – Lesko
- 1987 – Bolesławowo koło Stronia Śląskiego
- 1988 – Wilkasy koło Giżycka
- 1989 – Warszawa
- 1990 – Puszczykowo
- 1991 – Bachotek koło Brodnicy
- 1992 – Laski koło Kępna
- 1993 – Janów Lubelski
- 1994 – Toruń
- 1995 – Poznań
- 1996 – Trzebnica
- 1997 – Supraśl
- 1998 – Poznań
- 1999 – Zielonka koło Poznania
- 2000 – Jakubowice
- 2001 – Karpacz
- 2002 – Zatwarnica (Bieszczady)
- 2003 – Smołdziński Las (Słowiński Park Narodowy)
- 2004 – Jezioro (Wielkopolski Park Narodowy)
- 2005 – Krępsko koło Piły
- 2006 – Białowieża
- 2007 – Pieniny (schronisko „Trzy Korony”)
- 2008 – Mielnik nad Bugiem

Kolejnymi przewodniczącymi Sekcji byli:

Józef RAZOWSKI 1975–1980

Adam MALKIEWICZ 1998–2001

Andrzej SKALSKI 1980–1989

Wojciech KUBASIK 2001–2004

Janusz NOWACKI 1989–1992

Roman WAŚALA 2004–2007

Jarosław BUSZKO 1992–1995[?]

Grzegorz BISTUŁA-PRÓSZYŃSKI

Krzysztof PAŁKA 1995[?]-1998

od 2007 r.

Działalność i najważniejsze osiągnięcia Sekcji

Można śmiało powiedzieć, iż członkowie Sekcji Lepidopterologicznej PTEnt. są autorami kilku tysięcy artykułów i doniesień naukowych dotyczących różnych grup motyli. Aktywnie uczestniczą w krajowych programach związanych z badaniem bioróżnorodności kraju – warto tu chociażby wymienić udział członków Sekcji w opracowaniu „Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt – Bezkręgowce”, pracach nad tworzeniem sieci NATURA 2000 w Polsce, inwentaryzacji przyrodniczej gatunków motyli z załączników Dyrektywy Siedliskowej UE przeprowadzonej na potrzeby PGL LP, a także w opracowywaniu projektów rezerwatów, użytków ekologicznych, czy wreszcie uczestniczenie w pracach legislacyjnych związanych z prawodawstwem krajowym dotyczącym ochrony przyrody.

Logo Sekcji Lepidopterologicznej PTEnt.

Wśród publikacji członków Sekcji, które często są „kamieniami milowymi” w polskiej lepidopterologii, należy wymienić:

- opracowania w serii wydawniczej „Monografie Fauny Polski”, poświęcone motylom (J. RAZOWSKI);
- liczne zeszyty dotyczące motyli w serii wydawniczej – „Klucze do oznaczania owadów Polski” (J. BUSZKO, M. KRZYWICKI, J. NOWACKI, J. RAZOWSKI i wielu innych);
- monograficzne opracowanie dotyczące motyli Polski - „The Lepidoptera of Poland a Distributional Checklist” (J. BUSZKO, J. NOWACKI);
- „Atlas rozmieszczenia motyli dziennych w Polsce” (J. BUSZKO);
- „Atlas motyli Polski” – 3 tomy (J. BUSZKO);
- liczne publikacje w krajowych i zagranicznych czasopismach naukowych.

Wiad. entomol.	27, Supl.: 133-143	Poznań 2008
----------------	--------------------	-------------

Historia Sekcji Dipterologicznej
Polskiego Towarzystwa Entomologicznego
1981–2008

History of the Dipterological Section of the Polish Entomological Society
1981–2008

Andrzej Józef WOŹNICA

Katedra Zoologii i Ekologii Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, ul Kozuchowska 5b,
51-631 Wrocław; email: andrzej.woznica@up.wroc.pl

KEY WORDS: the Polish Entomological Society, the Dipterological Section, people,
research and popular activity, history.

Idea utworzenia Sekcji Dipterologicznej PTEnt. zapadła podczas XXXVII Zjazdu Polskiego Towarzystwa Entomologicznego w Krakowie, we wrześniu 1980 roku. Członkami założycielami Sekcji zostali: mgr J. WIEDENSKA, mgr M. SZADZIEWSKA, mgr A. BURKIEWICZ, mgr W. KRZEMIŃSKI, dr W. MIKOŁAJCZYK, dr R. SZADZIEWSKI i mgr B. SOSZYŃSKI. Propozycja utworzenia Sekcji Dipterologicznej została zaakceptowana przez wielu innych dipterologów, a mianowicie przez: prof. M. BEIGER, prof. K. TARWIDĄ, doc. E. PROT-DĄBROWSKĄ oraz prof. P. TROJANA, który został honorowym jej organizatorem i założycielem.

W roku następnym, decyzją Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Entomologicznego, z dnia 28 lutego 1981, w imieniu inicjatorów, na wniosek dr W. MIKOŁAJCZYKA o powołanie Sekcji Dipterologicznej (pismo z dnia 4 października 1980), została utworzona Sekcja Dipterologiczna.

Pierwszy zjazd Sekcji Dipterologicznej, na którym wybrano pierwszego przewodniczącego w osobie dr W. MIKOŁAJCZYKA odbył się 15 maja 1981 roku w Warszawie. Jego tematem przewodnim był stan poznania oraz kierunki badań Diptera w Polsce.

Logo Sekcji Dipterologicznej PTEnt.

Z powodu trwania w kraju Stanu Wojennego kolejny zjazd odbył się dopiero w 1983 roku, również w Warszawie a tematem przewodnim były „Elementy geograficzne w faunie Diptera Polski”. Oba te zjazdy zorganizował dr W. MIKOŁAJCZYK. Od tej pory zjazdy odbywają się regularnie każdego roku.

III zjazd, którego organizatorem był dr B. SOSZYŃSKI, odbył się w Łodzi, pod hasłem: „Biologia i ekologia muchówek”. Podczas obrad postanowiono przystąpić do prac nad „Katalogiem muchówek Polski” oraz z inicjatywy dr W. KRZEMIŃSKIEGO utworzyć bibliotekę odbitek prac na temat Diptera Polski, pod patronatem Zakładu Zoologii Systematycznej i Doświadczalnej PAN w Krakowie.

Kolejne IV Sympozjum odbyło się w Spale (organizator dr B. SOSZYŃSKI), a tematem obrad były: „Współczesne metody stosowane w badaniach dipterologicznych”. W 1986 roku, w ośrodku konferencyjnym Krakowskiego Oddziału PAN w Mogilanach k. Krakowa odbyło się jubileuszowe, bo V Sympozjum Sekcji Dipterologicznej. Organizatorem zjazdu był dr W. KRZEMIŃSKI a tematem wiodącym było „Znaczenie muchówek dla gospodarki i zdrowia człowieka”. W trakcie obrad odbyło się również posiedzenie poświęcone podziałowi pracy nad przygotowaniem do realizacji projektu nazwanego „Wykazem zwierząt Polski”. Wziął w nim udział inicjator tego projektu, prof. J. RAZOWSKI.

Rok później, w Centralnym Ośrodku Szkolenia Kadr Ogrodniczych Instytutu Sadownictwa i Kwiaciarnictwa, tematyką były: „Aktualne problemy badań nad muchówkami”. Głównym organizatorem zjazdu był dr G. ŁABANOWSKI (Instytut Sadownictwa i Kwiaciarnictwa w Skierniewicach).

VII symposium odbyło się, dzięki uprzejmości organizatora doc. R. SZADZIEWSKIEGO, w gdańskiej „Katowni” – sali Wydziału Prawa Uniwersytetu Gdańskiego. W ramach tematu przewodniego, jakim była „Ewolucja i systematyka muchówek” w piątym numerze „Dipterona” opublikowano obszernie streszczenie referatu dr J. T. NOWAKOWSKIEGO (IZ PAN w Warszawie), pt. „Podstawy kladyzmu”. W związku z nieobecnością prelegenta referat wygłosił przewodniczący sekcji, dr B. SOSZYŃSKI.

Kolejny zjazd odbył się w 1989 roku w Ojcowie, w Stacji Terenowej Zakładu Zoologii Systematycznej i Doświadczalnej Krakowskiego Oddziału PAN. Poświęcony był on problemom związanym głównie z metodyką badań nad muchówkami, a organizatorem zjazdu był dr W. KRZEMIŃSKI.

IX Zjazd zorganizowany został we Wrocławiu, pod hasłem aktualnie prowadzonych badań nad muchówkami w Polsce. Organizatorem byli mgr T. ZATWARNICKI i mgr A. WOŹNICA z Akademii Rolniczej (obecnie Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu). Po rezygnacji dr B. SOSZYŃSKIEGO z przewodniczenia Sekcji, na nowego jej przewodniczącego wybrano prof. Ryszarda SZADZIEWSKIEGO (Uniwersytet Gdański).

Jubileuszowy, X Zjazd odbył się w kwietniu 1991 roku w Bromierzyku (Stacja Badawcza Uniwersytetu Łódzkiego w Puszczy Kampinoskiej). Organizatorem była dr J. WIEDEŃSKA (UŁ).

Organizatorem kolejnych dwóch zjazdów (XI i XII) byli pracownicy Katedry Zoologii Bezkręgowców Uniwersytetu Gdańskiego z siedzibą w Gdyni, pod patronatem prof. R. SZADZIEWSKIEGO. W obu przypadkach obrady odbywały się w Wysokoku na Mazurach nad jeziorem Oświn, w letniej rezydencji profesora (Fot. 1).

XIII Zjazd Sekcji Dipterologicznej zorganizowany został przez doc. W. KRZEMIŃSKIEGO (Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN w Krakowie), w gmachu nowo powstałego Muzeum Przyrodniczego mieszczącego się w Krakowie przy ul. Św. Sebastiana.

Kolejny, XIV zjazd odbył się w kwietniu 1995 roku w Instytucie Zoologii PAN na ul. Wilczej w Warszawie. Organizatorem spotkania byli dipterolodzy warszawscy z dr. W. MIKOŁAJCZYKIEM na czele (Fot. 2).

Kolejny jubileuszowy, bo XV Zjazd Sekcji Dipterologicznej odbył się w Krakowie, a miejscem obrad było Muzeum Przyrodnicze ISiEZ PAN, przy ul. Św. Sebastiana 9.

W latach następnych, tj. od 1997 do 2000, organizatorem spotkań został dr B. SOSZYŃSKI, a miejscem obrad były kolejno: Terenowy Ośrodek Edukacji i Kultury Ekologicznej, mieszczący się w Łodzi, w Lesie Łagiewnickim i ośrodek szkoleniowy Wojewódzkiego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Grotnikach koło Łodzi oraz dwukrotnie (1999 i 2000) Ośrodek Wypoczynkowy PKP „Zacisze” w Spale (Fot. 3).

Fot. 1. Pamiątkowe zdjęcie uczestników zjazdu SD PTEnt. w Wysoku nad jeziorem Oświn w 1992 roku

Fot. 2. Obrady Sekcji Dipterologicznej podczas XIV zjazdu w Warszawie na ul. Wilczej w 1995 roku

XX jubileuszowy Zjazd Sekcji Dipterologicznej, podobnie jak i kolejny XXI, którego głównym organizatorem była dr A. KLASA, odbył się w Ojcowie. Miejscem obrad był Ośrodek Edukacyjno-Dydaktyczny Ojcowskiego Parku Narodowego oraz sala kominkowa Muzeum im. W. Szafera.

Fot. 3. Uczestnicy XVIII Zjazdu przed budynkiem Hotelu PKP „Zacisze” w Spale w 1999 r.

XXII zjazd odbył się w 2003 roku, w ośrodku wypoczynkowym „Damian” w Jastrzębiej Górze (Fot. 4). Organizatorem spotkania był przewodniczący sekcji, dr W. GIŁKA (Uniwersytet Gdański).

Kolejne dwa zjazdy organizowane były przez dr A. KLASĘ i mgr A. PALACZYKA (Ojcowski Park Narodowy i Muzeum Przyrodnicze ISiEZ PAN w Krakowie). Miejscem obrad był częstochowski Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Złotym Potoku. W 2005 roku na przewodniczącego Sekcji Dipterologicznej wybrany został autor niniejszego artykułu.

XXV jubileuszowe Sympozjum Dipterologiczne PTEnt. odbyło się w 2006 roku w Zawoi a organizatorami byli: dr A. KLASA (Ojcowski Park Narodowy), mgr A. PALACZYK (Muzeum Przyrodnicze ISiE PAN, Kraków) oraz dr A. J. WOŹNICA (UP we Wrocławiu) (Fot. 5).

Fot. 4. Zdjęcie uczestników XXII Zjazdu, wykonane przed Domem Wypoczynkowym „Damian”, Jastrzębia Góra, 2003 r.

W 2007 roku organizatorami Sympozjum Sekcji Dipterologicznej, byli dr B. SOSZYŃSKI (TOEiK, Łódź) oraz dr A. SOSZYŃSKA-MAJ i dr I. KRYSIK (Uniwersytet Łódzki). Tematyka obrad to „Biologia i systematyka muchówek”.

Ostatnie spotkanie członków i sympatyków Sekcji Dipterologicznej odbyło się podczas XLVII Zjazdu PTEnt. z okazji jubileuszu 85-lecia Polskiego Towarzystwa Entomologicznego, w ramach obrad sekcji tematycznych, w Bieszczadach, w Bystrem koło Baligrodu.

Należy podkreślić, że informacja na temat większości zjazdów dipterologicznych publikowana była na łamach „Wiadomości Entomologicznych”. Liczba osób uczestniczących oraz ilość wygłoszonych referatów została zamieszczona w tabeli.

Początkowe cele działalności Sekcji Dipterologicznej sprowadzały się do wymiany informacji o prowadzonych i planowanych badaniach przy uwzględnieniu trendów w światowej dipterologii, udzielaniu wzajemnej po-

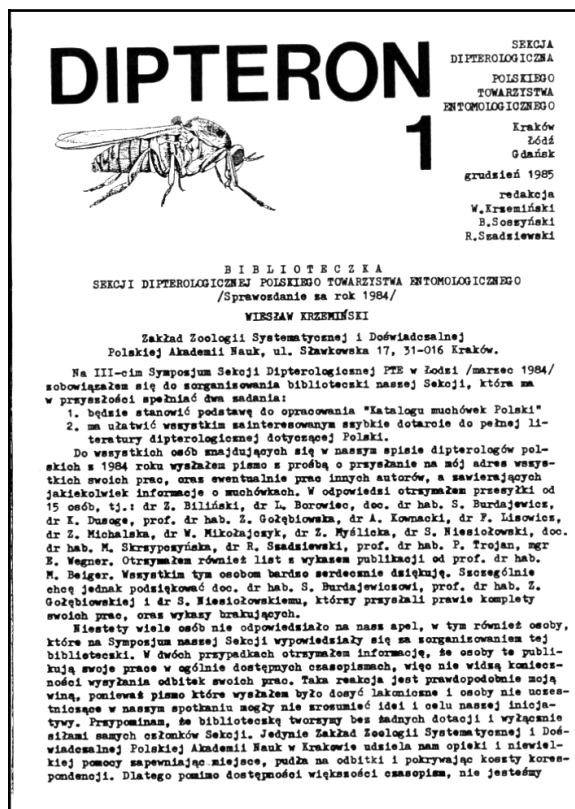

Fot. 5. Uczestnicy XXV Sympozjum Dipterologicznego przed siedzibą Babiogórskiego Parku Narodowego w Zawoi, w 2006 r.

mocy w zdobywaniu i gromadzeniu niezbędnej literatury, gromadzeniu, oznaczaniu i wymianie materiałów naukowych popularyzacji badań dipterologicznych, a także na współpracy z dipterologami za granicą.

W 1985 roku na wniosek członków Sekcji z inicjatywy dr W. KRZEMIŃSKIEGO, dr B. SOSZYŃSKIEGO oraz dr R. SZADZIEWSKIEGO, powstał „Dipteron” – biuletyn Sekcji Dipterologicznej, którego nieco zmieniająca się corocznie szata graficzna zawsze zawierała centralnie umiejscowione logo sekcji. Symbol graficzny okładki „Dipterona”, czyli muszka o nazwie Dipteron, która została zaprojektowana przez Przemysława SZWAŁKO (AR w Krakowie) pojawia się po raz pierwszy w 1986 roku, stając się wkrótce również symbolem działalności Sekcji Dipterologicznej.

Od momentu wydrukowania pierwszego zeszytu „Dipterona” (Fot. 6) wydano już 23 numery tego czasopisma. Początkowo był to nieindeksowany biuletyn informacyjny drukowany w wersji papierowej, a od 2005 roku wydawany jest jako czasopismo internetowe na stronach PTEnt. (Fot. 7). W 2005 roku z inicjatywy członków Sekcji, jej Przewodniczący dr Andrzej J. WOŹNICA

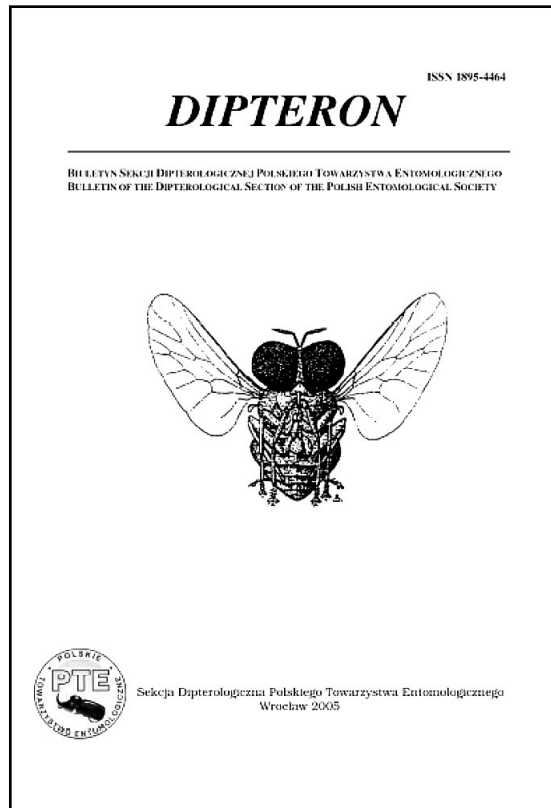

Fot. 6. Okładka tytułowa 1-go numeru czasopisma „Dipteron” – 1985

(UP we Wrocławiu), zarejestrował czasopismo w bazie czasopism naukowych Biblioteki Narodowej w Warszawie i uzyskał numer ISSN dla biuletynu internetowego: „Dipteron” – Wrocław, czyniąc z niego czasopismo recenzowane i indeksowane, o charakterze typowo naukowym. Od 2006 roku „Dipteron” jest indeksowanym przez Zoological Record czasopismem umieszczonym na tzw. „Liście Filadelfijskiej” (ISI Master Journal List).

Od października 2007 czasopismo to figuruje w wykazie punktowanych czasopism naukowych MNiSW zgodnie z podjętą uchwałą nr DBB/4901/2007.

Jednym z rezultatów wzmożonej aktywności członków Sekcji Dipterologicznej w badaniach nad fauną muchówek Polski było podsumowanie prac nad spisem muchówek Polski i opublikowanie zebranych danych w 1991 roku, w postaci wykazu muchówek Polski, w drugim tomie monografii pt. „Wykaz zwierząt Polski” pod redakcją Prof. J. RAZOWSKIEGO z ISiE PAN w Krakowie.

Fot. 7. Okładka tytułowa nr 21 czasopisma „Dipteron” – online (nowa edycja)

Kolejnym etapem działalności Sekcji w badaniach nad muchówkami Polski było opracowanie przez dr T. ZATWARNICKIEGO w 2001 roku „Wykazu Muchówek Polski” i „Bibliografii Diptera Polski” w wersji elektronicznej (bibliografia dostępna jest po dzień dzisiejszy na stronach PTEnt.).

Kilkanaście lat później członkowie Sekcji wzięli aktywny udział w opracowaniu większości rodzin muchówek w drugim tomie opracowania „Fauna Polski – wykaz i charakterystyka gatunków” wydanym pod zbiorczą redakcją prof. W. BOGDANOWICZA z Muzeum i Instytutu Zoologii PAN w Warszawie, wydanym w 2007 roku. Efektem wymiernym wzmożonych badań faunistycznych i ekologicznych członków i sympatyków Sekcji, jest wzrastająca liczba gatunków muchówek wykazywanych z Polski, która przekroczyła już 7000 gatunków.

W okresie działalności Sekcji w ramach dzieł zwartych ukazały się również dwa tomy „Fauny Polski” (Empididae aquatica – prof. S. NIESIOŁOWSKI oraz Calliphoridae – prof. A. DRABER-MOŃKO) oraz dwa klucze do ozna-

czania muchówek z serii „Klucze do oznaczania owadów Polski” (Hippoboscidae – koleopterolog prof. L. BOROWIEC oraz Rhinophoridae – prof. A. DRABER-MOŃKO).

Oprócz badań prowadzonych nad fauną współczesną, kilku członków Sekcji Dipterologicznej, reprezentujących ośrodki naukowe: gdański, krakowski oraz wrocławski, prowadzi intensywne prace badawcze nad taksonomią i faunistyką fosylnych rodzin muchówek (głównie triasowych oraz bursztynu bałtyckiego i dominikańskiego), aktywnie uczestnicząc w działalności naukowej i organizacyjnej Sekcji Paleoentomologicznej PTEnt.

W latach 1981–2008 członkowie Sekcji aktywnie uczestniczyli w organizowanych co cztery lata (od 1986) światowych Kongresach Dipterologicznych. W okresie 27 lat istnienia Sekcji odbyło się 26 Zjazdów Dipterologicznych (tabela) na których wygłoszono ogółem 316 referatów, co daje średnią ponad 12 wystąpień na każdy zjazd.

Od 2006 roku, zgodnie z wolą większości członków Sekcji, odbywające się zjazdy mają charakter sympozjalny o jednolitej tematyce wiodącej pt. „Biologia i systematyka muchówek”.

Ważnym wkładem w światową taksonomię Diptera jest opisanie przez członków i sympatyków sekcji ponad 550 różnej rangi taksonów współczesnych i kopalnych muchówek (plemiona, rodziny, rodzaje i gatunki), co jest bardzo istotnym i znaczącym wkładem w światową dipterologię.

Liczba osób aktywnie uczestniczących w działalności Sekcji w latach 1980–2007 to ponad 70 naukowców reprezentujących większość krajowych instytucji, szkół wyższych i innych ośrodków naukowo-badawczych, w tym 10 profesorów tytularnych a także 10 naukowców z obszaru dawnej Czechosłowacji.

Należy nadmienić, że Sekcja Dipterologiczna dysponuje własną przenośną biblioteczką, zawierającą pełną dokumentację prowadzonej przez przewodniczących sekcji korespondencji związanej z przygotowaniem do zjazdów (listy i komunikaty), imienną listę uczestników zjazdów, a także wykonanymi w wersji papierowej (wydruki) oraz elektronicznej (na dysku CD) egzemplarzami czasopisma „Dipteron”.

Od rozpoczęcia działalności Sekcji Dipterologicznej PTEnt. do chwili obecnej funkcję przewodniczących Sekcji pełniło 6 osób, wybieranych co roku (tabela).

W 2006 roku, podczas Sympozjum w Zawoi, honorowym członkiem Sekcji Dipterologicznej został dr B. SOSZYŃSKI.

W związku z coraz łatwiejszym i powszechnym dostępem do internetu, planowane jest przez członków sekcji utworzenie na stronach internetowych cyfrowej bazy danych obejmujących wykaz i rozmieszczenie gatunków muchówek występujących w Polsce.

Zjazdy i Sympozja Sekcji Dipterologicznej PTEnt. w latach 1981–2008

Nr zjazdu	Miejsce	Data	Liczba uczestników	Liczba wystąpień	Przewodniczący Sekcji
I	Warszawa	15.05.1981	19	10	Prof. Przemysław TROJAN
II	Warszawa	14–15.05.1983	22	5	Dr Waldemar MIKOŁAJCZYK
III	Łódź	15–16.03.1984	30	14	Dr Bogusław SOSZYŃSKI
IV	Spała	14–15.03.1985	22	15	--
V	Mogilany k. Krakowa	6–7.03.1986	21	10	--
VI	Skierniewice	7–8.05.1987	26	12	--
VII	Gdańsk	21–22.04.1988	16	4	--
VIII	Ojców	18–20.05.1989	14	4	--
IX	Wrocław	6–7.04.1990	17	7	--
X	Bromierzyk w Puszczy Kampinoskiej	5–7.04.1991	16	5	Prof. Ryszard SZADZIEWSKI
XI	Wyskok nad jeziorem Oświn	29–31.05.1992	13	10	--
XII	Wyskok nad jeziorem Oświn	28–30.05.1993	17	14	--
XIII	Kraków	15–16.04.1994	17	7	--
XIV	Warszawa	21.05.1995	15	8	--
XV	Kraków	19–20.04.1996	19	14	--
XVI	Łódź	23–25.05.1997	25	7	Dr Bogusław SOSZYŃSKI
XVII	Grotniki k. Łodzi	22–24.05.1998	23	12	--
XVIII	Spała	14–16.05.1999	30	25	--
XIX	Spała	26–28.05.2000	23	15	--
XX	Ojców	25–27.05.2001	25	19	Dr Wojciech GIŁKA
XXI	Ojców	24–26.05.2002	28	15	--
XXII	Jastrzębia Góra	23–25.05.2003	26	15	--
XXIII	Złoty Potok k. Częstochowy	14–16.05.2004	30	15	--
XXIV	Złoty Potok k. Częstochowy	6–8.05.2005	31	18	Dr Andrzej J. WOŹNICA
XXV	Zawoja	2–4.06.2006	24	14	--
XXVI	Przedbórz	1–3.06.2007	33	22	--
XXVII	Bystre k. Baligrodu	26–29.06.2008	13	5	--

Zarys historii Olsztyńskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Entomologicznego

An outline of the history of the Polish Entomological Society
Olsztyn section

Wojciech SADEJ, Marta DAMSZEL

Katedra Fitopatologii i Entomologii UWM, ul. Prawocheńskiego 17, 10-721 Olsztyn;
e-mail: wojciech.sadej@uwm.edu.pl

KEY WORDS: the Polish Entomological Society, the Olsztyn section, history, activities.

Olsztyński Oddział Polskiego Towarzystwa Entomologicznego obchodzi w bieżącym roku 50-lecie istnienia. W listopadzie pięćdziesiąt lat temu z inicjatywy dr Janiny WENGRIS, w Katedrze Zoologii ówczesnej Wyższej Szkoły Rolniczej w Olsztynie wybrano pierwszy zarząd Olsztyńskiego Oddziału Polskiego Związku Entomologicznego. Przewodniczącą, jak podaje kronika, jednogłośnie wybrana została wspomniana Pani Doktor, późniejsza Profesor (Tab. I). Towarzystwo skupiało wówczas 13 członków rzeczywistych i 10 sympatyzujących studentów. Członkowie reprezentowali Zakład Entomologii Stosowanej, Katedrę Zoologii, Wojewódzką Stację Kwarantanny i Ochrony Roślin oraz Lasy Państwowe, studenci natomiast Wydział Rolny i Zootechniczny WSR.

Pierwszą siedzibą olsztyńskiego Oddziału z racji liczby członków i pełnionych funkcji był zakład Entomologii stosowanej WSR, jednak prawie wszystkie zebrania odbywały się w Katedrze Zoologii.

W okresie minionych 50 lat można wyróżnić trzy okresy działalności ściśle związane z osobami pełniącymi funkcje przewodniczących oddziału, oraz członków zarządów, którzy aktywnie uczestniczyli w życiu Towarzystwa.

Tab. I. Skład osobowy Zarządów Olsztyńskiego Oddziału PTEnt.

Lata	Przewodniczący vice przewodniczący	Członkowie Zarządu
1958–1975	J. WENGRIS E. MARKIEWICZ	S. SOWA, I. MIROWSKA, K. BERLIŃSKI, E. KŁAMARZ, W. LEJBRANDT
1976–1978	J. WENGRIS I. ŻURAŃSKA	S. SOWA, I. MIROWSKA, I. MOSTOWSKA, E. PTASIK, W. LEJBRANDT, E. MARKIEWICZ, J. ADOMAS
1978–1986	I. ŻURAŃSKA I. MOSTOWSKA	S. SOWA, I. MIROWSKA, E. PTASIK, M. KRAWCZYK
1986–1988	I. ŻURAŃSKA D. CIEPIELEWSKA	A. LUBECKA, I. MIROWSKA, M. KRAWCZYK, W. SADEJ, W. CZAJKA, D. ŚLEDŹ
1988–1996	I. ŻURAŃSKA D. CIEPIELEWSKA	A., LUBECKA, B. KORDAN, W. SADEJ, E. POMIANOWSKA
1996–2000	W. SADEJ D. CIEPIELEWSKA	A. LUBECKA, B. KORDAN, E. TOPA, E. POMIANOWSKA, S. WŁADYKO, M. NIETUPSKI
2000–2004	W. SADEJ D. CIEPIELEWSKA	A. LUBECKA, B. KORDAN, E. TOPA, E. POMIANOWSKA, S. WŁADYKO, M. NIETUPSKI
2004–	W. SADEJ D. CIEPIELEWSKA	B. KORDAN, E. TOPA, M. NIETUPSKI, A. LASZCZAK

Pierwsze dziesięciolecie, to bez wątpienia lata największej aktywności w całej historii Oddziału. W okresie tym odbyło się 135 zebrań referatowo-dyskusyjnych oraz 1 o charakterze towarzyskim. Już w trzecim roku swojej działalności Entomolodzy z Kortowa byli gospodarzami XXVIII Zjazdu PZE, który zakończył się wycieczką krajoznawczą po Wielkich Jeziorach Mazurskich.

Członkowie Związku zorganizowali w tym czasie również kurs preparatyki entomologicznej i dwa fotograficzne. Oprócz tego odbywały się liczne wycieczki oraz obozy naukowe i szkoleniowe, celem których było między innymi eksplorowanie okolic Olsztyna i północno-wschodnich terenów naszego kraju. W 1959 roku zaprezentowano pierwszą wystawę fotografii przyrodniczej autorstwa mgr. Władysława STROJNEGO, a dwa lata później, otwarto fotogalerię mgr. Emila KALAMARZA, w której oprócz wyżej wymienionych, swoje prace prezentowali także inni członkowie Oddziału Olsztyńskiego PZE. Warte odnotowania jest również zorganizowanie pod przewodnictwem prof. J. WENGRIS Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej Polskiego Związku

Entomologicznego oraz zaprezentowanie dorobku Oddziału podczas obchodów XV-lecia WSR w Olsztynie. Zmianę, jaka dokonała się w 1966 roku - „Związku” na „Towarzystwo”, potraktowano bez specjalnych fanfar.

W drugim dziesięcioleciu działalności, ważnym wyzwaniem dla olsztyńskich entomologów była organizacja ogólnopolskiego sympozjum naukowego „Owady pośredniczące w zapyłaniu roślin”, a także odbytego rok później II Sympozjum Mirmekologicznego pt. „Wpływ struktur społecznych mrówek na ekologię i etiologię gatunku”. W tym samym okresie sprawozdawczym podsumowano obrady sympozjum „Entomofauna gleby i jej znaczenie gospodarcze”, w którym aktywnie uczestniczyli członkowie Towarzystwa, zorganizowano także trzy wycieczki autokarowe szlakiem Kopernika.

Szczególne aktywność w pierwszym okresie działalności przypadała na początek lat siedemdziesiątych. Była ona ściśle związana z ogólną aktywnością Kortowskiego Środowiska Naukowego, którą zwieńczyło powołanie Akademii Rolniczo – Technicznej.

W 1974 roku Zarząd PTEnt. uhonorował Złotą Odznaką oraz wyróżnił dyplomem Honorowego Członka PTEnt. prof. J. WENGRIS. W latach 1974–1978 Zarząd Oddziału zbierał się wprawdzie tylko trzykrotnie, a członkowie uczestniczyli tylko w pięciu zebraniach referatowych, ale aktywność przejawiała się w zorganizowaniu szeregu pogadarek, skierowanych do różnych grup wiekowych mieszkańców Olsztyna, głównie młodzieży licealnej. Celem tych spotkań było zapoznanie słuchaczy z zagadnieniami szeroko rozumianej „ochrony przyrody” a także wspomnianymi owadami zapyłającymi. XX-lecie olsztyńskiego Oddziału PTEnt. przyniosło owocną współpracę z innymi ośrodkami badawczymi m.in. Wrocławiem, Poznaniem, Bydgoszczą, Szczecinem i Toruniem oraz instytucjami państwowymi o profilu usługowo – szkoleniowym: SITR, TWP, NOT, LOP a także PTTK.

W latach 1977–1978 Zarząd i Członkowie zorganizowali 14 spotkań. Na jednym z nich wręczono, Złotą Odznakę PTEnt. dr Klementynie STĘPNIEWSKIEJ, która czterdzieści kilka lat czynnie zajmowała się entomologią. Na ostatnim zebraniu w 1978 roku oddano cześć pamięci zmarłej Pani Prof. Janinie WENGRIS – pionierowi, autorytetowi, nieocenionemu nauczycielowi i wychowawcy współczesnej kadry nauk przyrodniczych Olsztyna.

W następnych latach olsztyńskiemu Oddziałowi przewodniczyła doc. dr hab. Irena ŻURAŃSKA, która wcześniej przez szereg lat pełniła funkcję vice przewodniczącej i wspierała prof. J. WENGRIS w działalności. W tym okresie Zarząd koncentrował się głównie na kontaktach członków z grupami studenckimi odbywającymi praktyki i obozy naukowe w ramach Naukowego Koła Ochrony Roślin, którego wieloletnim opiekunem była dr Irena MOSTOWSKA.

W 1980 roku zorganizowano Ogólnopolskie Sympozjum „Entomofauna zbóż i traw oraz jej znaczenie gospodarcze”. Uczestniczyło w nim oprócz Kortowiaków, 25 pracowników naukowych, którzy reprezentowali prawie wszystkie krajowe ośrodki naukowe. Ważnym wydarzeniem w życiu olsztyńskiego Oddziału było wyróżnienie złotą odznaką mgr Eleonory MARKIEWICZ podczas Sympozjum Entomologii Polskiej w Krakowie, w którym aktywnie uczestniczyli olsztyńscy entomolodzy. Okres ten również zaowocował w liczne kontakty z zagranicznymi uczelniami rolniczymi z Bułgarii, Związku Radzieckiego i Niemieckiej Republiki Demokratycznej. Zorganizowano obóz naukowy na Turbaczu cieszący się ogromnym zainteresowaniem studentów koła naukowego. Pieczę naukową nad programem sprawowała dr Irena MOSTOWSKA. W 1984 r. z żalem pożegnano panią dr Klementynę STĘPNIEWSKĄ wieloletniego pracownika i kierownika Zespołu Entomologii.

W 1986 r. zorganizowano Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe „Entomofauna roślin motylkowatych i jej wpływ na plonowanie”. W tym też roku, podczas zebrania sprawozdawczo-wyborczego powołano nowe władze Oddziału PTEnt. Przewodniczącą na kolejne lata została ponownie wybrana doc. I. ŻURAŃSKA, zastępcą D. CIEPIELEWSKA, sekretarzem mgr inż. A. LUBECKA, natomiast skarbnikiem mgr I. MIROWSKA.

Dwadzieścia lat temu Członkowie Towarzystwa gościli uczestników Sympozjum Akarologicznego, podczas którego wyczerpująco prezentowano przegląd najnowszej literatury polskiej i zagranicznej oraz wyniki badań krajowych ośrodków naukowych, głównie warszawskiego.

Tematyka spotkań referatowych na zebraniach oddziału w tym okresie poświęcona była szkodliwej entomofaunie upraw roślin strączkowych, głównie bobiku i grochu, oprzędzikom (*Sitona* spp.), strąkowcom (Bruchidae) oraz mszycom (Aphidoidea). Część referatów dotyczyła problematyki związanej ze szkodnikami magazynowymi. Częstym tematem zebrań były również relacje z indywidualnych wyjazdów zagranicznych, wspierane prezentacją przeźroczy.

W roku 1996 z żalem pożegnano dr inż. Stanisławę SOWĘ, wyjątkowo skromną osobę, której życiową pasją była entomologia. Przez ponad 25 lat pełniła Ona funkcję sekretarza Oddziału.

Pod koniec roku, ze względu na zmianę miejsca zamieszkania, rezygnację z funkcji Przewodniczącego składu prof. Irena ŻURAŃSKA. Członkowie Towarzystwa powołują nowy Zarząd Olsztyńskiego Oddziału PTEnt. Głosowanie wyłoniło nowego przewodniczącego – dr inż. Wojciecha SADEJA, zastępcą ponownie została dr hab. Dolores CIEPIELEWSKA, sekretarzem mgr inż. Agnieszka LUBECKA, a skarbnikiem dr inż. Bożena KORDAN.

Trzeci okres w historii oddziału to aktywne wspieranie Studenckiego Ruchu Naukowego, przejawiające się głównie opieką naukową nad pracami badawczymi studentów – członków Koła Entomologów. Nowa nazwa, pojawiła się w połowie lat dziewięćdziesiątych minionego wieku w miejsce – Koła Ochrony Roślin. Opiekę nad studentami – entomologami z rąk mgr inż. Elżbiety TOPY przejęła dr inż. Bożena KORDAN.

Po kilku latach pracy zaowocowała ona szeregiem wyróżnień na ogólnopolskich i międzynarodowych sympozjach Kół Naukowych jak również powierzeniem organizacji środowiskowych, ogólnopolskich a także międzynarodowych Sympozjów tego typu. W sympozjach Studenckich Kół Naukowych brał również udział Zarząd Oddziału PTEnt. Przez kilka lat w charakterze Jurora występowała prof. D. CIEPIELEWSKA, a referaty wprowadzające wygłaszał dr hab. W. SADEJ.

Ważnym wydarzeniem w środowisku kortowskich Entomologów była organizacja w 1999 roku Międzynarodowego Sympozjum Afidologicznego. Tematyka, oprócz problematyki związanej z mszycami, dotyczyła również innych pluskwiaków równoskrzydłych oraz ich wrogów naturalnych. Uczestniczyło w tym spotkaniu ponad sześćdziesiąt osób i wygłoszono 44 referaty.

Wydarzeniem podobnej rangi była Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Ochrona owadów w Polsce – Ekologiczne i gospodarcze konsekwencje wymierania i ekspansji gatunków”, która odbyła się w 2002 roku. Głównym organizatorem był dr hab. Stanisław CZACHOROWSKI. Przewodniczący Towarzystwa uczestniczył w pracach Komitetu Programowego Konferencji, a członkowie aktywnie uczestniczyli w obradach, prezentując wyniki swoich badań.

Na dobre wszedł do krajobrazu Kortowskiego, wakacyjny Konkursy Fotograficzny „Sześcionożni dominanci”, zapoczątkowany i organizowany przez dr hab. W. SADEJA. Prace studentów oceniane są tradycyjnie przez Profesorów D. Ciepielewską i S. Czachorowskiego. Każda edycja kończy się uroczystym wręczeniem nagród i wyróżnień przez JM Rektora oraz wystawą nagrodzonych prac.

Zebrania Towarzystwa od końca lat dziewięćdziesiątych minionego stulecia nabrały zdecydowanie bardziej uniwersyteckiego charakteru. Tradycją tego okresu działalności stało się zapraszanie wybitnych specjalistów z referatami (Tab. II). W ostatnich latach gośćmi byli między innymi: prof. Oleg ALEKSANDROWICZ, prof. dr hab. Jan BOCZEK, prof. dr hab. Danuta KONOPIŃSKA, prof. dr hab. Stefan PRUSZYŃSKI, prof. dr hab. Janusz SZAFRANEK, prof. dr hab. Jerzy WILDE. Częstymi gośćmi w Kortowie bywają również prof. dr hab. Stanisław IGNATOWICZ oraz prof. dr hab. Remigiusz OLSZAK.

Tab. II. Tematyka zebrań referatowo dyskusyjnych w latach 1996–2007

Rok	Autor wystąpienia	Temat
1	2	3
1996	Prof. dr hab. Danuta KONOPIŃSKA	Neuropeptyt owadów – proktolina. Rezultaty badań zależności między strukturą a funkcją biologiczną
	Dr inż. Stefania WŁADYKO	Ustawa o ochronie roślin z 1995 r.
	Dr inż. Janusz BRATKOWSKI	Kierunki hodowli pszczoł odpornych na <i>Varroa jacobsoni</i>
1997	Dr Stanisław CZACHOROWSKI	Wczesne etapy filogenezy owadów
	Dr inż. Wojciech SADEJ	Szkodniki zagrażające uprawom w ostatnim 10-leciu
	Dr Stanisław CZACHOROWSKI	Entomofauna źródlisk Polski
1998	Mgr inż. Elżbieta TOPA	Wpływ warunków klimatycznych na zasiedlanie porzeczki czarnej przez przędziorka chmielowa
	Dr hab. Dolores CIEPIELEWSKA	Wybrane rośliny jako deterenty szkodników magazynowych – ekstrakty roślinne
	Dr Stanisław CZACHOROWSKI	Dyspersja i kolonizacja owadów (Insecta)
2001	Mgr Mariusz NIETUPSKI	Rozwój strąkowca fasolowego (<i>Acanthoscelides obtectus</i> SAY.) na nasionach wybranych odmian fasoli
	Dr inż. Bożena KORDAN	Naturalne substancje peptydowe w ograniczaniu porażenia produktów przez szkodniki
	Mgr Magdalena NIEGOWSKA	Rozwój skórka zbożowego (<i>T. granarium</i> EVERTS.) na wybranych nasionach i ich przetworach
2002	Mgr Paweł BUCZYŃSKI	Ważki (Odonata) zbiorników w piaskowniach południowo-wschodniej Polski
	Prof.dr hab. Jerzy WILDE	Stan krajowego pszczelarstwa i perspektywy jego rozwoju
	Mgr inż. Piotr BIAŁOOKI	<i>Diabrotica virgifera</i> LE CONTE – nowym problemem
2003	dr hab. Józef TYBURSKI	Różnorodność biologiczna ekosystemów rolniczych
	Prof. dr hab. Oleg ALEKSANDROWICZ	Zmiany fauny biegaczowatych torfowisk na skutek melioracji oraz użytkowania rolniczego
	Mgr inż. Agnieszka LASZCZAK-DAWID	Rozwój trojszyka ulca (<i>T. confusum</i> DUV.) na konsumpcyjnych i paszowych odmianach pszenicy

1	2	3
2004	Prof.dr hab. Jerzy WILDE	Badania nad azjatyckimi gatunkami pszczół
	Mgr Agnieszka KOSEWSKA	Zgrupowania epigeicznych biegaczowatych (Coleoptera, Carabidae) zadrzewień śródpolnych
	Dr inż Andrzej SKWIERCZ	Gatunki nicieni stanowiące potencjalne zagrożenie
2005	Prof.dr hab. Jerzy WILDE	Pszczelarstwo w Nepalu i Indiach
	Dr hab. Wojciech SADEJ	Pszczółowate (Hymenoptera, Apoidea) oblatujące koniczynę czerwoną w ZD Bałczyny
2006	Mgr inż. R. ROZMYŚLOWICZ	Makrofauna gleby płowej ukształtowana różnymi sposobami użytkowania
	Prof. dr hab. Jan BOCZEK	Człowiek i roztocze (Acarida)
	Prof. dr hab. Janusz SZAFRANEK	Substancje powierzchniowe i ich rola w oddziaływaniach roślin – owad
2007	Prof. dr hab. Stefan PRUSZYŃSKI	Dobra Praktyka Ochrony Roślin
	Dr hab. Jerzy PRZEBOROWSKI	GMO – warto czy nie warto?
	Mgr inż. Grzegorz WALERYŚ	Entomofauna wierzby krzewiastej <i>Salix</i> spp. uprawianej w mikroregionie olsztyńskim

Spotkania są również forum, na którym studenci Studiów Doktoranckich wykonujący prace w Katedrze Entomologii i Fitopatologii prezentują wyniki swoich badań. Odbywają się także cykliczne zebrania referatowo dyskusyjne o tematyce ochrony roślin, entomologii ogólnej, bioróżnorodności wybranych siedlisk, a także dotyczące istotnych problemów pojawiających się w różnych biocenozach.

Rozległe kontakty aktywnych członków PTEnt. umożliwiają organizowanie zajęć terenowych dla studentów specjalności Ochrona Roślin w takich ośrodkach jak Baza Kontenerowa Portu Gdynia, Przejście Graniczne w Beledach, a także w Instytucie Ochrony Roślin lub Instytucie Warzywnictwa i Kwaciarnictwa oraz Centralnym Laboratorium Ochrony Roślin w Toruniu.

Aktualnie Olsztyński Oddział Polskiego Towarzystwa Entomologicznego liczy 12 aktywnych członków. Lista sympatyków, osób towarzyszących przy różnych okazjach jest ponad trzy razy liczniejsza.

KOMUNIKATY NAUKOWE**COMMUNICATIONS****Spadziowanie czerwców (Hemiptera: Coccoidea) w Polsce ***

Production of honeydew by scale insects (Hemiptera: Coccoidea) in Poland

Katarzyna GOLAN

Uniwersytet Przyrodniczy, Katedra Entomologii, ul. Leszczyńskiego 7, 20-069 Lublin;
e-mail: katarzyna.golan@up.lublin.pl

ABSTRACT: The paper presents information about the scale insects species (Hemiptera: Coccoidea) that produce honeydew in Poland. The data about the role of honeydew and honeydew activity are given.

KEY WORDS: Hemiptera, Coccoidea, scale insects, honeydew, honeydew activity.

Wstęp

Spadź jest końcowym produktem odżywiania się pluskwiaków (Hemiptera) z podrzędu piersiodziobe (Sternorrhyncha): mszyc (Aphidoidea), czerwców (Coccoidea) i miodówek (Psylloidea). Jest źródłem zanieczyszczeń zarówno otoczenia oraz jej producentów, stając się pożywką dla grzybów i bakterii, ale również pokarmem dla pszczoł, mrówek i innych zwierząt (osy, mucha domowa, owady drapieżne i pasożytnicze, kolibry) (BEN-DOV, HODGSON 1997; KOTAJA 1996a; VIANEN 1989). Stanowi podstawowy składnik tzw. miodu spadziowego. W przeszłości był on ważnym towarem, którym handlowano pomiędzy Europą Wschodnią (Polska, kraje Bałtyckie, zachodnia Rosja) i Zachodnią. Jak podaje STERN (1841) wymiana ta była wynikiem występowania na świerkach licznych populacji czerwca z rodziny misecznikowatych *Physokermes hemimicryphus* (DALMAN) (BEN-DOV, HODGSON 1997). W Austrii, gdzie gatunek ten występuje nadal w masowych ilościach, miód spadziowy stanowi powyżej 80% ogółu wytwarzanych miodów (RUTTNER 1960; FOSSEL 1974). Liczne doniesienia o wykorzystaniu przez pszczoły spadzi wydalanej przez *Ph. hemimicryphus* pochodzą również z Czech, Francji, Niemiec, Norwegii, Słowenii, Szwajcarii i Szwecji (BEN-DOV, HODGSON 1997).

* Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2006–2009 jako projekt badawczy.

Wiedza na temat procesu spadziowania czerwców jest bardzo uboga i ogranicza się do podstawowych zagadnień z nim związanych. W Polsce udział czerwców spadziujących nie został oszacowany. Celem pracy jest zestawienie gatunków spadziujących z nadrodziny Coccoidea, występujących w Polsce w warunkach naturalnych.

Czerwce spadziujące w Polsce

Pośród 143 stwierdzonych w Polsce gatunków czerwców żyjących w warunkach naturalnych, około 70 wydała spadź. Należą one do sześciu rodzin: Ortheziidae, Xylococcidae, Pseudococcidae, Eriococcidae, Kermesidae, Coccidae. Wśród nich tylko nieliczne mogą występować na roślinach masowo, a jeszcze mniejsza ilość gatunków silnie spadziuje (KOTEJA 1996a, 1996b) (Tab.).

Tab. Zestawienie ważniejszych gatunków czerwców spadziujących notowanych w Polsce
List of important scale insects species produced honeydew occurring in Poland

Rodzina Family	Gatunek czerwca Species of scale insect	Roślina żywicielska Host plant	Występowanie na roślinie Occurrence on plant
1	2	3	4
Ortheziidae zabielicowate	<i>Orthezia urticae</i> LINNAEUS	polifag roślin dwuliściennych zielnych,	na roślinie
	<i>Newsteadia floccosa</i> (DE GEER)	polifag roślin dwulisciennych	w ściółce
Xylococcidae drewnikowate	<i>Xylococcus filiferus</i> LÖW	<i>Tilia</i> sp.	pień, gałęzie
Eriococcidae pilśnikowate	<i>Eriococcus spurius</i> (MODEER)	oligofag, drzew i krzewów	pień, gałęzie
	<i>Eriococcus aceris aceris</i> SIGNORET	polifag drzew i krzewów	pień, gałęzie
	<i>Eriococcus targioni</i> TOZZETTI	trawy	liście
Pseudococcidae czerwce mączyste	<i>Paroudablis piceae</i> (LÖW)	<i>Picea</i> sp.	szpilki
	<i>Phenacoccus aceris</i> (SIGNORET)	polifag drzew i krzewów	liście
	<i>Spinococcus calluneti</i> (LINDINGER)	<i>Calluna</i> sp. <i>Vaccinium</i> sp.	na roślinie
	<i>Ceroputo pilosellae</i> ŠULC	<i>Hieracium</i> sp., zioła	na roślinie

1	2	3	4
Kermesidae kermesowate	<i>Kermes quercus</i> (LINNAEUS) *	<i>Quercus</i> sp.	pień, gałęzie
	<i>Kermes roboris</i> (FOURCROY)	<i>Quercus</i> sp.	pień, gałęzie
Coccidae miscznikowate	<i>Physokermes piceae</i> (SCHRANK)	<i>Picea</i> sp. <i>Pinus</i> sp.	rozgałęzienia gałęzi
	<i>Ph. hemicryphus</i> (DALMAN)*	<i>Picea</i> sp. <i>Pinus</i> sp.	rozgałęzienia gałęzi
	<i>Eulecanium sericeum</i> (LINDINGER)	<i>Pinus</i> sp.	pień, gałęzie
	<i>Nemolecanium graniforme</i> (WÜNN)	<i>Pinus</i> sp.	szpilki
	<i>Parthenolecanium fletcheri</i> (COCKERELL)*	<i>Thuja</i> sp.	gałązki, szpilki
	<i>P. pomeranicum</i> (KAWECKI)*	<i>Taxus</i> sp.	gałązki, szpilki
	<i>P. corni</i> (BOUCHÉ)*	polifag drzew i krzewów	pień, gałęzie
	<i>P. rufulum</i> (COCKERELL)*	<i>Quercus</i> sp.	gałęzie
	<i>Phyllostroma myrtilli</i> (KALTENBACH)	<i>Vaccinium</i> <i>myrtillus</i> L.	liście, pędy

* gatunki licznie występujące i wyróżniające się silną produkcją spadzi

Aktywność spadziowania

Do wytwarzania spadzi zdolne są stadia larwalne i samice do momentu reprodukcji, przy czym wielkość wydalanej kropli spadzi jest stała u danego osobnika (KOTEJA 1981, 1996b; GOLAN 2008a, 2008b). Podczas rozwoju osobniczego czerwców następują zmiany w procesie spadziowania. Wraz z kolejnym stadium rośnie średnica i masa wydalanych kropli spadzi, lecz maleje aktywność spadziowania. W okresie linienia występują przerwy w wydalaniu spadzi, które poprzedzone są stopniowym spadkiem aktywności, aż do zaniku spadziowania (GOLAN 2008a, 2008b). Największe ilości spadzi wydane są w godzinach popołudniowych i nocnych (KOTEJA 1981, 1996a, 1996b; Golan 2008a, 2008b).

Podsumowanie

W warunkach naturalnych w Polsce występuje 143 gatunki czerwców, z których około połowa spadziuje (KOTEJA 1996a, 1996b). Nieco ponad 20 gatunków wyróżnia się obfitym wydaleniem spadzi, a tylko 6 gatunków miejscami licznym występowaniem na roślinach. Opierając się na danych histo-

rycznych oraz zawartych w piśmiennictwie największe znaczenie ze względu na produkcję spadzi i jej wykorzystanie przez pszczoły w Polsce ma *Ph. hemicyphus*. Pozostałe gatunki mają prawdopodobnie mniejszy udział w tym procesie. Dla weryfikacji powyższych danych niezbędne są jednak badania dotyczące spadziowania czerwców.

SUMMARY

Honeydew is an important food source for many organisms: honey-bees, ants, parasites and predators. It is produced by hemipteran bugs from the suborder Sternorrhyncha. In natural conditions honeydew is produced in Poland by about 70 species of scale insects, but only about 20 species excrete large amounts of this substance. Probably the most important of them is *Physokermes hemicyphus*, occurring in masses and producing a significant amount of honeydew exploited by bees. Scale insects produce honeydew at larvae stages and as young females until reproduction. The highest honeydew excretion was observed in late evening and at night. The size and weight of honeydew droplets increase with subsequent developmental stages, but the honeydew excretion activity decreases. The size of excreted honeydew droplets was regular per individual.

PIŚMIENICTWO

- BEN-DOV Y., HODGSON C. J. 1997: Soft Scale Insects – Their Biology. [W:] Natural Enemies and Control. Elsevier, Amsterdam & New York. 452 ss.
- FOSSEL A. 1974: Die Bienenweide der Ostalpen, dargestellt am beispiel des steirischen Entstaales. Mitt. naturwis. Vereins Steiermark, **104**: 87-118.
- GOLAN K. 2008a: Honeydew excretion activity in *Coccus hesperidum* L. (Hemiptera, Coccinea). <http://www.ejpau.media.pl/volume11/issue2/art-24.html>
- Golan K. 2008b [w druku]: Charakterystyka procesu spadziowania *Coccus hesperidum* L. (Hemiptera, Coccinea) w różnych fazach rozwoju osobniczego. Aphids and Other Hemipterous Insects, **4**.
- KOTEJA J. 1981: Frequency of honeydew excretion in relation to circadian activity in scale insects (Homoptera, Coccinea). Pol. Pismo ent., **51**: 365-376.
- KOTEJA J. 1996a: Jak rozpoznać czerwcę (Homoptera, Coccinea). [W:] BOCZEK J. (red.): Diagnostyka szkodników roślin i ich wrogów naturalnych, **2**. SGGW, Warszawa: 139-231.
- KOTEJA J. 1996b: Czerwcę (Coccinea). [W:] TWOREK K. (red.): Pszczoły na spadzi. Gosp. Pałacowe, Sądecki Bartnik, Nowy Sącz: 31-53.
- RUTTNER R. 1960: Waldtracht und Waldtrachtbeobachtungen in Österreich. Bienenvater, **81**: 196-203.
- STERN J. 1841: Ueber Honigthau und den sogenannten Waldhonig. Monatsbl. gesam. Bienenzucht (landshut), **4**: 49-60.
- VIANEN A. 1989: Honeydew – a historical overview. Med. Fac. Landbouww. Rijksuniv. Gent., **54/3a**: 955-964.

Kuczmany z podrodzaju *Dasyhelea* (*Prokempia*) w faunie Polski
(Diptera: Ceratopogonidae)

Biting midges of the subgenus *Dasyhelea* (*Prokempia*) in the Polish fauna
(Diptera: Ceratopogonidae)

Patrycja DOMINIAK

Katedra Zoologii Bezkręgowców UG, Al. Marszałka Piłsudskiego 46, 81-378 Gdynia;
e-mail: heliocopris@gmail.com

ABSTRACT: Three species of the subgenus *Prokempia* of *Dasyhelea* KIEFFER, 1911 are reported from Poland: *D. dampfi* KIEFFER, *D. flaviventris* (GOETGHEBUER), *D. luteiventris* GOETGHEBUER. The data on their geographic distribution and ecology are summarized.

KEY WORDS: Diptera, Ceratopogonidae, *Dasyhelea*, *Prokempia*, Poland.

Kuczmany z rodzaju *Dasyhelea* KIEFFER, 1911 to duża grupa muchówek występująca we wszystkich regionach świata (WAUGH, WIRTH 1976). W jej skład wchodzi gatunki o zróżnicowanej morfologii i o słabo zbadanej biologii, gdyż miejsca rozwoju i stadia preimaginalne większości *Dasyhelea* spp. nadal nie są poznane (RONDEROS i in. 2006). Dodatkowym utrudnieniem w badaniach nad tym rodzajem jest brak wielu materiałów typowych, które nie zachowały się w zbiorach oraz fakt, że niemal do połowy ubiegłego wieku przy deskrypcjach gatunków opierano się głównie na cechach o niewielkiej wartości diagnostycznej.

Podrodzaj *Prokempia* KIEFFER, 1913 został utworzony dla samicy opisanego z Indii *Dasyhelea ornaticornis*. Cechą charakterystyczną, wyróżniającą ten podrodzaj była obecność niewielkiej liczby długich szczecinek na skrzydłach (KIEFFER 1913). Z tego względu, że samice są trudne do oznaczania, w pracach nad *Prokempia* bazuje się obecnie głównie na opisach samców i interpretacjach gatunków zaproponowanych przez późniejszych badaczy.

Do podrodzaju *Prokempia* należą niewielkie, zazwyczaj ciemno ubarwione kuczmany z jasnymi przezmiankami, pleurami oraz różnego kształtu plamami i pasami na tarczy. Płytką czołową jest eliptyczna, trzeci człon głaszczka krótki, na skrzydłach występują tylko nieliczne makrotrichia. Sternit IX samca posiada charakterystyczne widełkowate przedłużenie a wyrostki tergitu analnego są u większości gatunków krótkie. Samice mają pojedynczą owalną spermatekę.

Do tej pory w Polsce stwierdzono występowanie trzech gatunków z podrodzaju *Prokempia*: *D. (P.) dampfi* KIEFFER, *D. (P.) flaviventris* (GOETGHEBUER), *D. (P.) luteiventris* GOETGHEBUER. Najczęściej z nich spotykany *D. (P.) flaviventris* znany jest z wielu stanowisk na terenie całego kraju. Rozwój tego palearktycznego gatunku związany jest ze strumieniami (HAVELKA 1976) oraz z wilgotną glebą. W małych strumieniach (HAVELKA 1976), płatach mchów na brzegach jezior (PRZHIBORO 2005) oraz na torfowiskach (DOMINIAK, SZADZIEWSKI 2006) rozwijają się natomiast larwy *D. (P.) luteiventris*. W Polsce gatunek ten został stwierdzony na kilku stanowiskach na północnym-wschodzie oraz na południu, w Karkonoszach i w Tatrach. Zasięg występowania *D. (P.) luteiventris* obejmuje całą Europę oraz Azję. Najrzadziej spotykanym krajowym gatunkiem badanego podrodzaju jest *D. (P.) dampfi*. Ten borealny kuczman jest prawdopodobnie związany z torfowiskami północnej i środkowej Europy (Polska, Litwa, Łotwa, Estonia, Rosja) i dotychczas wykazany został z zaledwie dwóch stanowisk na wschodzie i na południu Polski.

SUMMARY

Polish fauna of the subgenus *Prokempia* KIEFFER, 1913 is represented by three species: *Dasyhelea (P.) dampfi* KIEFFER, *D. (P.) flaviventris* (GOETGHEBUER) and *D. (P.) luteiventris* GOETGHEBUER. The most common is *D. (P.) flaviventris*. The larvae of this Palaearctic species live in wet soil and streams. *D. (P.) luteiventris*, known from Europe and Asia, is mentioned only from few localities in north-east and the southern part of Poland. Breeding sites of this species are streams, wet mosses or liverworts on lake margins and also peat-bogs. The boreal European species *D. (P.) dampfi* is mentioned exclusively from peat-bogs. In Poland it is reported from two localities in eastern and southern parts of the country.

PIŚMIENNICTWO

- DOMINIAK P., SZADZIEWSKI R. 2006: Kuczmany rodzaju *Dasyhelea* KIEFFER, 1911 (Diptera: Ceratopogonidae) z torfowisk Polski. *Dipteron*, **22**: 4-7.
- KIEFFER J. J. 1913: Nouvelle étude sur les chironomides de l'Indian Museum de Calcutta. *Rec. Indian Mus.*, **9**: 119-197, pls. 11-12.
- PRZHIBORO A. A. 2005: New data on Ceratopogonidae from lake shore habitats in NW Russia (Diptera). *Zoosyst. Rossica*, **14**: 165-167.
- HAVELKA P. 1976: Ceratopogoniden-Emergenz am Breitenbach und am Rohrwiesenbach (1971–1972). *Archiv Hydrobiol., Suppl.*, **50**: 54-95.
- RONDEROS M. M., SPINELLI G. R., DIAZ F. 2006: Observations on the immatures of *Dasyhelea necrophila* SPINELLI & RODRÍGUEZ in laboratory (Diptera: Ceratopogonidae). *Transact. Amer. Ent. Soc.*, **132**: 291-297.
- WAUGH W. T., WIRTH W. W. 1976: A revision of the genus *Dasyhelea* KIEFFER of the Eastern United States North of Florida (Diptera: Ceratopogonidae). *Ann. Ent. Soc. Amer.*, **69**: 219-247.

wykonanych tuszem) nie powinna przekraczać formatu A4. Ryciny, które były już reprodukowane, należy w opisie odpowiednio oznaczyć. Unikać należy tabel o dużym formacie (przekraczającym na wydruku szerokość 18 cm). Liczba fotografii i tabel powinna być maksymalnie ograniczona. Rysunki, fotografie i wykresy należy znakować liczbami arabskimi, a ich detale literami, natomiast tabele liczbami rzymskimi. Objaśnienia rycin należy zamieścić oddzielnie, a objaśnienia tabel łącznie z nimi, w języku polskim i angielskim. Istnieje możliwość druku barwnych rycin i fotografii pod warunkiem pokrycia pełnych kosztów tego druku przez autora.

- W wykazie piśmiennictwa należy uwzględniać wyłącznie pozycje cytowane w tekście pracy. Wykaz ten powinien być zestawiony według alfabetycznego porządku nazwisk autorów, z podaniem nazwiska i inicjałów imion, roku wydania, pełnego tytułu pracy, skróconego tytułu wydawnictwa, miejsca wydania (w przypadku wydawnictw ciągłych nie będących czasopismami), tomu (ewentualnie także zeszytu) i liczby pierwszej i ostatniej strony. Np.:

Marcinkowski H. 1984: Rzadkie gatunki motyli większych (Macrolepidoptera) z Gór Sowich. *Pol. Pismo ent.*, 54: 229-230.

Burakowski B., Mroczkowski M., Stefańska J. 1985: Chrząszcze Coleoptera – Buprestoidea, Elateroidea i Cantharoidea. *Kat. Fauny Pol.*, Warszawa, XXIII, 10: 1-401.

Przy wydawnictwach zwartych należy podawać ponadto nazwę instytucji wydawniczej z jej siedzibą. Np.:

Jura Cz. (red.) 1988: *Biologia rozwoju owadów*. PWN, Warszawa. 250 ss.

W krótkich doniesieniach dopuszcza się jedynie niezbędne, skrócone cytowania, zamieszczone w tekście wg wzoru:

Marcinkowski 1984: *Pol. Pismo ent.*, 54: 229-230.

- Transliterację z alfabetów nielacińskich należy przeprowadzić według Polskiej Normy, a stosowane skróty tytułów czasopism winny być zgodne z „World list of scientific periodicals”.

- Do prac historiograficznych, przedstawiających sylwetki entomologów, należy dołączyć możliwie pełny wykaz ich publikacji z zakresu entomologii i dziedzin pokrewnych, a w treści tychże prac zaprezentować entomologiczną spuściznę materialną danego entomologa (zbiory, księgozbiór itp.) z podaniem jej aktualnych losów.

- W artykułach i doniesieniach (za wyjątkiem recenzji, sprawozdań, komunikatów i materiałów kronikarskich) należy przy nazwach systematycznych rodzajów i gatunków cytowanych po raz pierwszy w pracy, umieszczać nazwiska (lub ich skróty) odpowiednich autorów (według zasad przyjętych w „Międzynarodowym Kodeksie Nomenklatury Zoologicznej”).

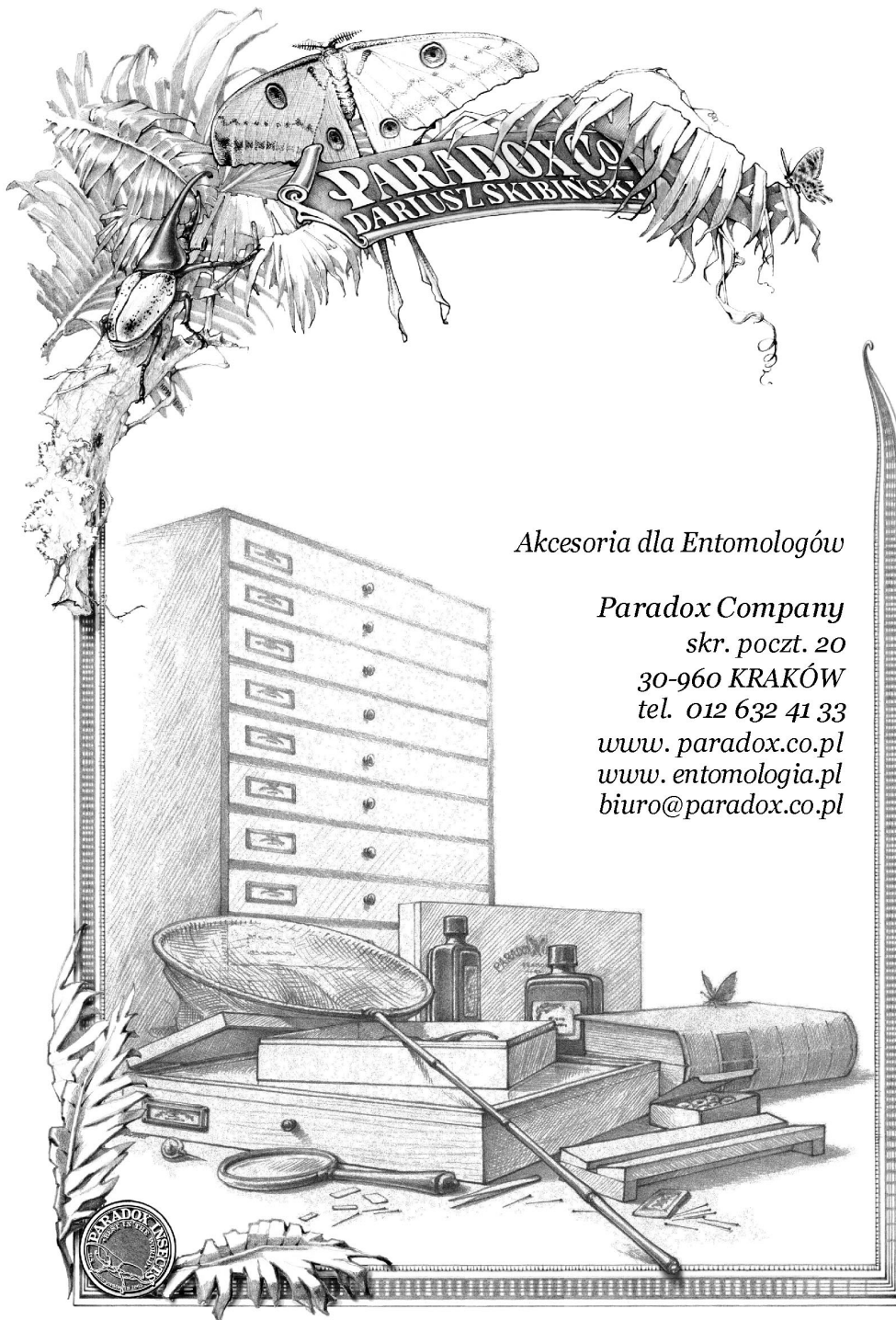
- Zaleca się:
 - podawanie elementów daty w kolejności – dzień, miesiąc, rok, przy czym miesiące należy oznaczać liczbami rzymskimi (np. 25 IX 1989);
 - podawanie przy nazwach stanowisk, oznaczeń kwadratów siatki UTM 10 x 10 km;

- W celu zapewnienia właściwego poziomu merytorycznego czasopisma, wszystkie artykuły (za wyjątkiem materiałów kronikarskich, recenzji, polemik itp.) przed przyjęciem do druku są recenzowane przez specjalistów z odpowiedniej dziedziny.

- Materiały do druku prosimy przysyłać pod adresem Redakcji. Do przesłanych materiałów należy dołączyć: adres korespondencyjny (z telefonem i adresem e-mail) oraz kserokopię dowodu uiszczenia opłat statutowych PTEnt. za rok bieżący (lub inny dokument potwierdzający ich uiszczenie).

- Autorzy artykułów otrzymują bezpłatnie 50 nadbitek. Autorzy krótkich doniesień i materiałów kronikarskich otrzymują nadbitki według każdorazowo ustalonego podziału, natomiast autorzy recenzji, polemik, sprostowań itp. nadbitki nie otrzymują.

„Wiadomości Entomologiczne” drukują odpłatnie ogłoszenia drobne i reklamy popularyzujące wyroby i usługi mające zastosowanie w szeroko pojętej działalności entomologicznej. Za treść ogłoszeń i reklam Redakcja nie odpowiada. W ogłoszeniach drobnych opłata wynosi 0,50 zł od znaku, natomiast opłata za reklamy ustalana jest każdorazowo na drodze umowy między reklamującym a Redakcją. Członkom Polskiego Towarzystwa Entomologicznego przysługuje 20% zniżka.

Akcesoria dla Entomologów

Paradox Company

skr. poczt. 20

30-960 KRAKÓW

tel. 012 632 41 33

www.paradox.co.pl

www.entomologia.pl

biuro@paradox.co.pl